www.somuncubaba.net

e-dergi Aile Çocuk

somuncubaba

AYLIK İLİM KÜLTÜR VE EDEBİYAT DERGİSİ YIL: 29 • SAYI: 267 •OCAK 2023 • ISSN:2791-9595

Bütün Yönleriyle Şirk

Ramazan ALTINTAŞ

Helaller ve Haramlar Üzerine Prof. Dr. Abdullah Kahraman ile Röportaj

Ş. Hamideddin TEKTAŞ

Hakk'ı Dileyip Hakk'ı Arayanların Hikmet Yolculuğu

Musa TEKTAŞ

Doğu'nun Gizemi Yahut İshak Paşa Sarayı

M. Nihat MALKOÇ

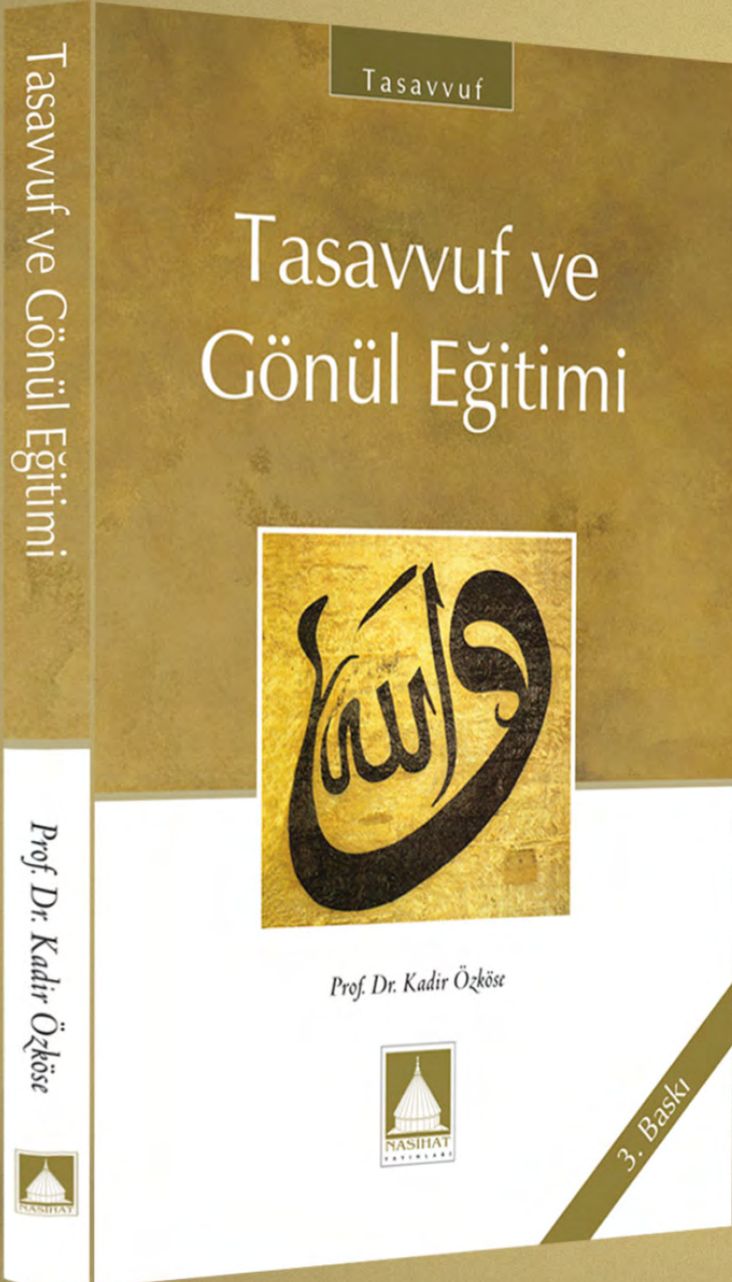
Hüdayi Hazretleri ve Devlet Adamları

Aydın BAŞAR

ISSN:2791-9595

Tasavvuf Ve Gönül Eğitimi

Yazar: Prof. Dr. Kadir Özköse

Yayınevi: Nasihat Yayınları

Baskı Tarihi: 2017

Sayfa: 180

Kapak: Karton

ISBN No: 978-9944-5490-5-9

Ebat: 14,5X22 cm

Dizisi: Tasavvuf

Baskı: İhlas Gazetecilik Aş.

Prof. Dr. Kadir Özköse`nin yayına hazırladığı eserde tasavvufî eğitimin temel esasları, tasavvuf ilminin konusu, gayesi, metodu ile tekke eğitimi, amelî tasavvuf ve tasavvufî ahlâkın işleyişi üzerinde duruluyor.

Dr. Kemal DEMİR

Helâl ve Temiz Yiyecek Hassasiyeti

İnsanoğlunun atası olan Hz. Âdem (a.s.) ilk imtihanında helâl gıda ile sınanmıştır. Yüce Rabb'imiz Hz. Âdem (a.s.) ve Havva Validemizi yarattıktan sonra cennetine koymuş ve onlara şöyle ferman buyurmuştur; *"Biz; 'Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin, orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin. Sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik."* Ancak bu arada şeytan kendilerine yasak edilen ve zararlı olanı cazip göstermiştir. Hatta onların zihinlerine şüphe düşürerek, bir anlık gaflet neticesinde sayısızca temiz ve helâl gıda bulunduğu hâlde, yasak olanı yemelerini sağlayarak nimetler içinde bulundukları cennetten mahrum olmalarına sebep olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim ayetlerine bakıldığı zaman görülecektir ki Ashab-ı Kehf mağarada uykularından uyandıktan sonra karınlarını doyurma arzusuyla hareket derler. İçlerinden birisini şehre yiyecek bir şeyler almak için gönderirler. Ölümle karşı karşıya oldukları bir durumda bile arkadaşlarına söyledikleri söz çok manidardır. Bu konudaki ayet şudur:

"Şimdi siz birinizi, bu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangi yiyecek daha temiz ise ondan size azık getirsin. Hem çok dikkatli davransın ve sizi kimseye sezdirmesin." Evet, "Yiyecek almaya giden baksın. Hangi yiyecek daha temiz ise ondan size azık olarak getirsin." Bu söz dünya durdukça değerini koruyacak bir sözdür. Hangi yiyecek daha helâl, temiz, sağlıklı ve güzel ise onu alsın diye hatırlatılması değişmeyen ilahi titizliğin salihler üzerindeki devam eden güzelliğidir.

Âlimlerimizden naklen çok iyi biliyoruz ki, haram bir gıdanın sağladığı kuvvetle yapılan ibadetler ve dualar kabul olmamaktadır. Özellikle Hz. Ebû Bekir (r.a.); "Haramın herhangi bir babına gireceğiz korkusundan biz helâlden yetmiş bab terk ederdik…" buyurarak ne kadar dikkatli davrandığını beyan etmiştir.

Cafer-i Sâdık (k.s.) Hazretleri ise; "Allah'ın âbid kulu olmak, harama el uzatmamaya ve Allah'ın emirlerine sarılmaya bağlıdır." buyurmuştur.

Ebu'l-Hasan el-Harakanî (k.s.), vesvesenin ana üç kaynaktan beslendiğinden bahisle bulunduğundan bahisle; "göz, kulak ve lokma"ya dikkat edilmesini emretmiştir. Kişi gözle kalbi meşgul etmemesi gereken şeyi gördüğünü, kulakla kalbi meşgul etmemesi gereken şeyi duyduğunu ve haram lokma ile de kalbi kirlettiğini, işte bu üç etkenle vesvesenin ortaya çıktığını belirtmiştir.

Ali Râmîtenî Hazretleri bâtın temizliği için; kalbin iyi huylarla dolu olması gerektiğine işaret etmiştir. Haset etmeyen, başkalarının hakkında kötülük düşünmeyen, Allah (c.c.)'ın düşmanlarından nefret eden, Allah dostlarına da muhabbet besleyenlerin iyi huy sahibi olacaklarını ifade buyurmuştur. İnsanların kalbine dünya sevgisi doldurmamasını, haram olan yiyeceklerle beslenmemesini tembihlemiştir. Böylece gönül temizliğinin ibadetlerden lezzet almaya marifete ve ilâhî bilgilere kavuşmaya vesile olacağına değinmiştir. Gayet tevazu içerisinde bir hayat süren Hâce Bahâeddîn Hazretleri haramlardan titizlikle sakınmış, ruhsat yolundan çok azimet tarikini seçmiştir.

Vakıf kurucumuz Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi, Müslümanlığı; "Kendisinin olmayan herhangi bir şeye kötü gözle bakmamak, kendi canı, namusu, malı nasıl mukaddes ise başkalarınınkini de aynı suretle tanımak; elini, eteğini, gözünü, kulağını haramdan ve kendisine ait olmayan her şeyden çekmektir." diye özetlemektedir. Öyle ise bu öğütlere kulak vermek de bize düşmektedir. Selam ile.

somuncubaba
İLİM KÜLTÜR ve EDEBİYAT DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Kurucusu
A. Şemsettin ATEŞ
Yaygın Süreli - IISSN:2791-9595
Yıl: 29 Sayı: 267 - Ocak 2023
Yayım Tarihi: 01 Ocak 2023

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Adına
İmtiyaz Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Kemal DEMİR

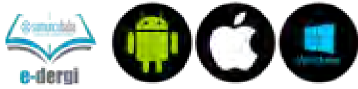
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
M. Hulûsi ERDEMİR

Yayın Editörleri
Musa TEKTAŞ - M. Nazmi DEĞİRMENCİ

Yönetim Yeri:
Çamlıca Basın Yayın Eğitim Sağlık Turizm İnşaat San. ve Ticaret A.Ş
Zâviye Mahallesi Hacı Hulûsi Efendi Caddesi No: 89
44700, Darende / MALATYA
Tel: (0422) 615 15 54 • Faks: (0422) 615 28 79
www.somuncubaba.net • bilgi@somuncubaba.net

Grafik Tasarım
Es- Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı

Dergimizi, Web Sayfamız ve Mobil Uygulamalarımız Üzerinden Okuyabilirsiniz:

android

ios

Samimiyeti İhlal Eden Haller

Kadir ÖZKÖSE

"Evlilik, aile hayatı, eşimizi "parmağımızda oynatacağımız" bir tiyatro sahnesi değil, bütün sahiciliğiyle hayatımızdır. Ve oradaki samîmiyetimizdir bizi başrol oyuncusu yapacak olan..."

Ağrı-Doğubayazıt Tarihten Üç Önemli İz

Resül KESENCELİ

"Ağrı Dağı'nın başlangıç noktası olan Doğubayazıt çok önemli bir yerdir. Nuh'un gemisinin burada bulunması ise mekâna manevî bir özellik katarken insanlık tarihinin sıfırdan başladığı bir merkez olduğunu bizlere göstermektedir."

Rami Mehmed Paşa

İsmail ÇOLAK

"Aslında Karlofça ehven-i şerdir ve Osmanlı'nın arka arkaya tattığı ağır mağlubiyetlere göre bir 'diplomatik zafer'dir. Bu diplomatik zaferin başkahramanı ve mimarı da, şüphesiz Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'dir."

بر صفادر گوکلمز یارك هواسیله گچر — آشنادر اول كه یارك آشناسیله گچر

گرچه کیم عشقی آنك یغمایه ویردی وارمز — وارینه فانی وجود آنك بقاسیله گچر

دولت دنیا ومافیها گوزمزده بر نه — گوکلمز اول دولت فقر وفناسیله گچر

عاقلك هر گوردیگی بر پرده در محبوبنه — عاشقك عینی مدام دوستك لقاسیله گچر

زاهدان آرزوی جنت حور وغلمان ایسته یو — عاشقان صبر لقا ذوق وصفاسیله گچر

کعبهٔ علیاسیدر عاشقلرك دوست اشیکی — طوف کوی حج اکبردر تمناسیله گچر

ای خلوصی عاشقه هر دولت که وار دوست وصلیدر
شول نه عاشقدر که دوستك ماسواسیله گچر

Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.)

1. Pür-safâdır gönlümüz yârın hevâsıyla gezer
Âşinâdır ol ki yârın âşinâsıyla gezer

2. Gerçi kim aşkı anın yağmaya verdi varımız
Varına fânî vücûd anın bekâsıyla gezer

3. Devlet-i dünyâ vü mâ-fîhâ gözetmez bendeyiz
Gönlümüz ol devlet-i fakr u fenâsıyla gezer

4. Âkılın her gördüğü bir perdedir mahbûbuna
Âşıkın aynı müdâm dostun likâsıyla gezer

5. Zâhidân ârzû-yı Cennet hûr u gılmân isteyü
Âşıkân seyr-i likâ zevk ü safâsıyla gezer

6. Kâ'be-i ulyâsıdır âşıkların dost eşiği
Tavf-ı kûyu Hacc-ı Ekber'dir temennâsıyla gezer

7. Ey Hulûsî âşıka her devlet ki var dost vaslıdır
Şol ne âşıkdır ki dostun mâsivâsıyla gezer

 Nesre Çeviri

1. *Gönlümüz neşe doludur sevgilinin aşkıyla gezer, o sevgiliye aşinadır onun tanışıklığı, bilgisiyle gezer.*

2. *Gerçi sevgilinin aşkı bizim her şeyimizi yağmaya verdi. Lakin bu fâni vücut O'nun bakiliği ile gezer.*

3. *Dünya devletine ve onda olan şeylere bakmayan, onlara değer vermeyen kullarız. Gönlümüz O'nun fakirlik ve fânilik devletiyle gezer.*

4. *Aklına güvenenin her gördüğü sevgilisine bir perdedir. Âşığın gözü daima dostun yüzünün (hayaliyle) gezer. (Dostun yüzü âşığın gözünden hiç gitmez.)*

5. *Zahitler, cennet arzusuyla, huri ve gılman isteyerek gezer. Âşıklar ise sevgilinin yüzünün seyrinin zevk ve neşesiyle gezer.*

6. *Dost eşiği âşıkların yüce Kâbe'sidir. Onlar, sevgilinin diyarının tavafını ise en büyük hac, hacc-ı ekber temennasıyla gezer.*

7. *Ey Hulûsî! Âşık için devlet/mutluluk, dosta kavuşmaktır. O nasıl âşıktır ki dosttan başka her şeyle gezer.*

Nesre Çeviren: Prof. Dr. Nihat Öztoprak

Helâl ve Haram Kılma Yetkisi

"Kur'ân hayata müdâhildir ve onun bu müdâhalesi herkesin hayrına ve yararınadır. Başka bir ifadeyle Kur'ân, hâfızalarda yahut Mushaflarda duran bir kitap değil; bütün yönleriyle hayatı kuran kitaptır."

Hayat düsturumuz Kur'ân, bu dünya hayatının temel esaslarını belirlemek için gelmiştir. Kur'ân, bazılarının sandığı gibi âhiret işlerini düzenlemek için değil, bu dünya işlerini düzenlemek için gelmiştir. Bu meyanda Kur'ân'da bireysel ve toplumsal hayatta yapılması ve yapılmaması gereken şeyler genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Kur'ân'a göre helâl ve haram kılma yetkisi öncelikle Yüce Yaratıcı'nın ve O'nun elçisinindir. Helâl ve haram sınırları, insanlar için sınav soruları konumundadır. Zira insanı sınava çeken Yüce Allah'tır. Sınav yerini, süresini ve sorularını belirleyen de O'dur. Hem Yüce Yaratıcı, hiç kimsenin bilmediği kadar insanların neye ihtiyacının olup olmadığını, neyin onların yararına yahut zararına olduğunu en iyi bilendir. *"Yaratan hiç bilmez mi? O, latîftir/bütün incelikleri ve gizlilikleri bilir, her şeyden de haberdârdır."* İyi düşünüldüğünde Yüce Rabb'in helâl kıldığı şeyler, insanların ruh ve beden sağlığına en uygun olan şeylerdir. O'nun haram kıldıkları ise ruh ve beden sağlığına zararlı olan şeylerdir. Belirlenen bu esaslar sınav için en önemli kriterlerdir. Helâl ve haram kavramları dinî kavramlardır. Dolayısıyla bunların belirlenmesinde yetki dinin sahibinindir. Hiç kimse bu yetkiyi almaya ve kullanmaya kalkamaz.

Helâl ve haram kılma yetkisinin Allah ve Rasûl'üne ait olduğunu bildiren âyetlerden bir kaçı şöyledir:

"Diliniz yalana alışmış olduğu için, 'Şu haram, bu helâldir.' demeyin, zira Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar ise, şüphesiz saâdete erişemezler."

"Ey İnsanlar! Yeryüzündeki temiz ve helâl şeylerden yiyin, şeytana ayak uydurmayın, zira o sizin için apaçık bir düşmandır."

"O peygamber, onlara, uygun olanı emreder ve fenâlıktan meneder, temiz şeyleri helâl, mundar şeyleri haram kılar, onların ağır yüklerini indirir, zor tekliflerini hafifletir."

> "Varlık âleminde haramlar sınırlıdır, haram olduğu belirtilenler dışındakiler helâldir ve helâl olanlar insana yetecek kadar ve boldur."

"Kitap verilenlerden, Allah'a, âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamber'inin haram kıldığını haram saymayan, hak dinini din edinmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın."

"Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helâl olarak yiyin."

İnsanların helâl ve haram kılma yetkisi yoktur. Helâl kılınanı haramlaştırma, haram kılınanı da helâlleştirme yetkisi de yoktur. Bu konuda Kur'ân bizleri şöyle uyarır:

"Ey inananlar! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın, sınırı da aşmayın, doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez."

"Şüphesiz size ölü hayvan etini, kanı, domuz etini, Allah'tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır."

"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, -canları çıkmadan önce kesmemişseniz, boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanları- dikili taşlar üzerine boğazlananlar ile fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı; bunları helâl saymak yoldan çıkmaktır."

"De ki: 'Gelin size Rabb'inizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin sizin ve onların rızkını veren Biziz. Gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır."

"Tarih boyunca bütün haramlar denenmiş, haramın hiç kimseyi ondurduğu da görülmemiştir. Çünkü haramlar, insanların ruh ve beden sağlığına zararlı olan şeylerdir."

"Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde âdil olun. Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır."

Kur'ân, cinsel hayatın sınırlarını belirlerken de elimize listeler sunar.

"Sizlere, analarınız; kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızın yanınızda kalan üvey kızlarınız -ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur-, öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek size haram kılındı. Geçmişte olanlar artık geçmiştir. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder. Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Mâliki bulunduğunuz câriyeler müstesnâ, bunlar, Allah'ın üzerine farz kıldığı hükümlerdir. Bunlardan başkasını, zinâdan kaçınıp, iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalandığınıza mukâbil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin; kararlaştırılandan başka, karşılıklı hoşnut olduğunuz hususta size bir sorumluluk yoktur. Allah Bilen'dir, Hakim'dir."

"İnanmış kadınlar, o inkârcılara +helâl değildir, onlar da bunlara helâl olmazlar."

"Allah'a eş koşan kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İnanan bir câriye, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İman etmedikçe; puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir köle, hoşunuza gitmiş olsa da puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye âyetlerini açıklar."

"Ey inananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helâl değildir."

"Bundan sonra kocası kadını boşarsa, kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helâl olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın yasalarını koruyacaklarını sanırlarsa eski karı kocanın birbirlerine dönmelerine bir engel yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıkladığı yasalardır."

Ticaret hayatını belirlerken de pek çok âyet yer alır Kitabımızda:

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rızâ ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir."

"Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı."

"Allah alış verişi helâl, faizi haram kıldı."

"Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, fâizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin."

Bu ve benzeri âyetlerden de anlaşılacağı üzere hayat rehberimiz Kur'ân, sosyal, siyâsî, iktisâdî hayata dair ilkeler koymakta, bu alanlarla ilgili rotamızı belirlemektedir. Yani Kur'ân hayata müdâhildir ve onun bu müdâhalesi herkesin hayrına ve yararınadır. Başka bir ifadeyle Kur'ân, hâfızalarda yahut Mushaflarda duran bir kitap değil; bütün yönleriyle hayatı kuran kitaptır. Zira *"Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez." "Allah, buyruğuna karşı gelmekten sakınan kimseye işinde kolaylık*

verir.” “Allah sizi zorlamak istemez, Allah sizi arıtıp üzerinize olan nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”

Helâller Herkese Yeter!

Kâinatta her şey insan için yaratılmış ve onun hizmetine sunulmuştur. İnsan da Rabbi için, O’nu tanımak ve O’na kulluk yapmak için yaratılmıştır. Varlık âleminde haramlar sınırlıdır, haram olduğu belirtilenler dışındakiler helâldir ve helâl olanlar insana yetecek kadar ve boldur. Onun için temel bir hukuk ilkesinde ifade edildiği üzere eşyada asıl olan ibahadır, yani bir şeyin haram olduğunu belirten bir âyet yahut hadis yoksa o şey helâldir. *“Size temiz olanlar helâl kılındı.” “Allah’ın size verdiği rızıktan temiz ve helâl olarak yiyin. İnandığınız Allah’tan sakının.” “(Haram olduğu) size okunanlar dışında kalan hayvanlar, size helâl kılındı. O hâlde pis putlardan sakının; yalan sözden kaçının.”*

Yüce Rabb’imiz, insanı yaratmış, insanın ihtiyaç duyacağı bütün her şeyi de bol bol lütfetmiştir. İmtihanın gereği bazı şeyleri de haram kılmıştır. Haramların merak edilecek tarafı yoktur. Çünkü tarih boyunca bütün haramlar denenmiş, haramın hiç kimseyi ondurduğu da görülmemiştir. Çünkü haramlar, insanların ruh ve beden sağlığına zararlı olan şeylerdir. Alkol, domuz eti, kumar, zinâ, faiz ve benzeri şeyler zararlı şeylerdir.

Haramla Beslenen Vücut, Ateşe Layıktır

Haramlar hastalık virüsleridir, dünyada insanın rûhunu ve bedenini çürütür, yer bitirir. Âhirette de haramla beslenen vücutlar, cehennemde cezâlarını çekeceklerdir. Bu, onların Yüce Yaratıcı’nın yasaklarını çiğnemeleri sebebiyledir. Zira onlar, helâllerle yetinmediler, helâller çok daha leziz, çok daha faydalı olduğu halde, ille de haramlara yöneldiler. Haramlara bulaşanların dünyada başlarına gelenleri gördükleri hâlde, bu konudaki bunca uyarıyı duydukları hâlde haramları işlediler, haramları yediler, harama baktılar, haramı

dinlediler, haram olan şeyleri söylediler. İşlenen her günahta, işlenen her haramda organların payı vardır. Bu husus zinâ özelinde bir hadiste şöyle açıklanmıştır: *“Hiç şüphe yok ki, Allah, âdemoğlunun zinâdan nasîbini yazmıştır. Buna erişecektir. Gözlerin zinâsı bakmak, kulakların zinâsı dinlemek, dilin zinâsı konuşmak, elin zinâsı tutmak, ayağın zinâsı da yürümektir. Kalp ise heves eder, temennî eder. Tenâsül uzvu bunu tasdik eder veya yalanlar.”* Nitekim Rabb’imiz de şöyle buyurur: *“Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptıklarından sorumludur.”* O hâlde bizde emânet olan bütün organlarımızı haramdan korumalı, onları helâl işlerde kullanmaya gayret etmeliyiz. Helâldeki hayrı görerek helâl düşünmeli, helâl istemeli, helâl söylemeli ve helâl eylemeliyiz.

Dipnot

**Prof. Dr. Ali AKPINAR, Necmettin Erbakan Üniversitesi.*

Yazının geniş dipnotlarını web sitemizin makaleler bölümünde bulabilirsiniz.

Emine E. Çakmak İGALÇI

Mevlânâ ve İnsan-ı Kâmile Dair

Mevlâna, *"Kendini bilen Rabb'ini bilir."* sözünden hareketle insana ve insanlığa büyük önem vermiştir. Yaratılış bakımından kendini bilen erdemli insanların, ilim-amel bütünlüğü içinde olgunlaşıp kâmil insan olabileceklerini söyleyerek[1] çeşitli sembolizmlerle insan-ı kâmil kavramına açıklık getirmiştir. Bu sembolizmlerle kavramları somutlaştırarak insana yüklenen manayı derinlemesine incelemiş, insanın sır noktalarına yer vermiştir.

Mevlâna, bilgelik, sevgi ve hoşgörü gibi ahlâkî iyilikleri şahsında toplayan insan-ı kâmilleri ney sembolizmi ile ifade eder. İnsan dünyada yaşadığı gurbet hayatını esas vatanına vuslat gayesiyle anlamlı hale getirmeye çalışırken ruhlar âleminden halife olarak gönderilmesinin sebebini bilmelidir. Bu noktada kamışlıktan ney serüvenine geçişte ney sembolizmini kullanarak asıl vatanını özleyen kamış örneklemini verir. Nitekim kamışın ney hâline gelmesi uzun bir emek, donanımlı bir bilgi, maharetli ustalarla olur. Her kamıştan ney yapılmadığı gibi herkeste mükemmel ney yapamaz, seçilen kamış ney yapımına uygun olmalıdır. Ney'den sesin güzel ve pürüzsüz çıkması için içinin boşaltılıp temizlenmesi gerekir. İnsanın kemalat yolculuğunu da kamışlıktan neyliğe dönüşle anlatan Mevlânâ, insan-ı kâmilin de zorlu bir süreçten, çetin riyazetlerle ve doğuştan kabiliyetli mürşid-i kâmilin rehberliğinde olması gerektiğini söyler. Bu süreçle olgunlaşan insan tıpkı kamış gibi iyi bir ustanın elinde mükemmelleşir, onun için insanın sadece bir mürşide bağlanması yeterli değildir. Bu yolda azim ve sabırla seyr-i sülûkunu tamamlaması, bir önder tarafından terbiye edilmesi gerekir.[2]

İnsan-ı kâmili bir hekim olarak gören Mevlâna, kalplerdeki hastalıkları tedavi eden kişi olarak tanımlar. Allah'ın verdiği istidat ve ilhamla sıkıntı içerisindeki insanları karşılıksız iyileştirir. Fizikî hastalıklardan ziyade manevî rahatsızlıkların şifacısı olan insan-ı kâmiller kalbî hastalıkların, masivaya düşkünlüğün, nefsanî eğilimlerin iyileştirilmesinde yol göstericilerdir. Kişinin Allah ile vuslatına vesile olan insan-ı kâmiller tıpkı hekim gibi sıkıntı ve dertlerin iyileşmesini sağlarlar. Onların sözlerine dikkat edip dinlemek Allah'ın lütfuna ve feyzine erişebilmek için çok önemlidir.[3]

> "Kişinin Allah ile vuslatına vesile olan insân-ı kâmiller tıpkı hekim gibi sıkıntı ve dertlerin iyileşmesini sağlarlar. Onların sözlerine dikkat edip dinlemek Allah'ın lütfuna ve feyzine erişebilmek için çok önemlidir."

"Ey insan, topraktan yaratılmış olduğun için sen de demir gibi güçlü ve paslı bir vücutsun. Onun için kendini zikrullah nuruyla cilalandır, cilalandır, cilalandır. Kalbin ayna gibi münevver olsun da sana birçok suretler ve gümüş göğüslü güzeller gösterilsin."[4]

Mesnevî'de insanı demir ve aynaya benzeten, onların özelliklerini içerisinde barındırdığını ifade eden Mevlâna, insanın içerisinde tüm hakikatlerin olduğunu dile getirir. Topraktan yaratılmış olmasından dolayı insanın bedenini iyi bir demire benzeterek ayna olma kabiliyetinin olduğunu ifade eder. O demir zikir ile ne kadar işlenir, korlarda yanarsa ayna o derece de net, parlak ve pürüzsüz olacaktır. Bunun için insanda dünyada iken cennet, cehennem ve kıyamet gibi hallerin hayalen değil, hakikaten görülmesi söz konusu olur.

"Ey insan! Gönül nehrinin suyunu heva ve heveslerinle bulandırma ki durulsun da orada, ayı da yıldızları da tavaf eder bir halde müşâhede edebil. Çünkü insan dere suyu gibidir. Bulanık olursa dibini göremezsin. Hâlbuki derenin dibi inci ve altınla doludur. Sakın saf ve duru olan o dereyi bulandırma. İnsan ruhu hava gibidir. Tozla karışırsa gökyüzüne perde olur, gökyüzünü göstermez. O perde güneşi görmeye engel olur. Fakat tozu gitti mi saf ve parlak bir hale gelir."[5]

Mevlânâ'nın benzetmesi ile insanın ruhu aynı saf dere suyu gibi yaratılmıştır. İnsanın berrak su ve saf bir hava gibi olan özü masiva ile kirlenmiş, saflığı bozulmuş ve bulanıklığa dönüşmüştür. Günahlar ile dolan insan ruhu kirlenmiş deniz suyu gibi altındaki güzellikleri gösteremez olmuştur. Bunun için insan, günahlarından arınarak suyu durultmalı havayı temizlemelidir ki içerisinde gizli olan maneviyat incileri ve hakikat nurları açığa çıksın.

İnsanın içinde var olan gizli hazineden bahseden Mevlânâ, mahlûkatlar arasında temiz ve kirli ruhların olduğunu söyleyerek birbirinden ayrılması gerektiğini ifade eder. Çünkü tüm âlem ve mahlûkat, hikmet hazineleri gizli kalmasın açığa çıksın diye yaratılmıştır. Onun için ayran içinde yağ nasıl gizliyse insan içinde de hem doğruluk cevheri hem de yalan gizlidir. Ayrandan yağ nasıl yayık ile döverek ayırt ediliyorsa insanın içerisinde olan cevherler de terbiye ile imtihan ile açığa çıkmalıdır. Ayran içindeki yağ nasıl gizli ve görünmez bir hâlde ise, cesetteki ruh da öyledir. Mücahede ile bedenin tazyik, ruhun tezahürü gereklidir.[6]

Suret itibariyle insanın aslı âlemdir fakat mana itibariyle insan âlemin aslıdır. Mevlânâ bunun açıklamasını şu örnekle izah eder:

"Zahiren bir ağacın dalı, meyvenin aslıdır. Çünkü yemiş dalda olur fakat hakikatte o dal o meyve için var olmuştur. Surette meyve ağaçtan zuhura gelmiş ise de hakikatte o ağaç meyvenin çekirdeğinden doğmuştur."[7]

Aslında öz ne ise diğer parçalar ve uzuvlar onun için yaratılmıştır. Zahirin arkasındaki hikmeti bilmek gerekir. İnsanda bu kâinatın özü olduğu için kâinatta var olan her şey bu meyve yani insan içindir.

Mevlâna'nın insana dair oluşturduğu benzetim ve açıklamalar nezdinde insan kâinatın özünü kendinde barındırır. Hakikate ulaşabilmek için çeşitli engelleri bulunan insanın en büyük engeli nefsidir. Nefs terbiyesi insanın kemâlatı noktasında en elzem durumdur. Ney gibi, dere suyu gibi insanda bulunan gizli hazinenin keşfi ancak nefsanî ve şehvanî istek ve arzularından arınmakla mümkündür. Bu heva ve heveslerden temizlenen insan kendinde bulunan ulvîlik yönünü, nuranî cevherini açığa çıkaracaktır. Bunun için insan; peygamberlere, velilere, hakiki mürşid-i kâmillere ihtiyaç duyar. Onların önderliğinde insan özünün ve cevherinin önündeki bütün kötülük ve olumsuzluklardan sıyrılır. Çünkü Allah'ın insanlığa gönderdiği nebî ve peygamberler temiz su gibidirler, insanlara kemâlat yolunu gösterirler.[8]

Dipnot

** Dr. Emine E. Çakmak İGALÇI - Kayseri Üniversitesi.*

1. Mehmet Necmettin Bardakçı, "Mevlana'ya göre İnsanın Mahiyeti ve Kâmil İnsan Olma", Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, 50 (2008), 2.
2. Mustafa Kara, "Mevlâna, Mesnevî ve Ney", Ney'e Dair, (Konya, 2006), 15.
3. Mevlânâ Celaleddin Rumî, Mesnevî Şerhi ter. Tahirü'l Mevlevî, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017, 3/2701-2730.
4. Rumî, Mesnevî, 8/643, beyit no: 14870, 14871.
5. Rûmî, Mesnevî, 8/647, 648.
6. Rûmî, Mesnevî, 8/780-782.
7. Rûmî, Mesnevî, 7/132, 133, Beyit no: 12977, 12978, 12979.
8. Hüseyin Doğan, "Hacı Bayram Veli'nin Allah Tasavvuru ve İnsana Bakışı", II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1, 3-4 Mayıs 2017, 232.

Sanma Gönül

Sanma gönül, bu dünyadan
Derdiğimiz bize kalır;
Uyanınca son rüyadan,
Gördüğümüz bize kalır.

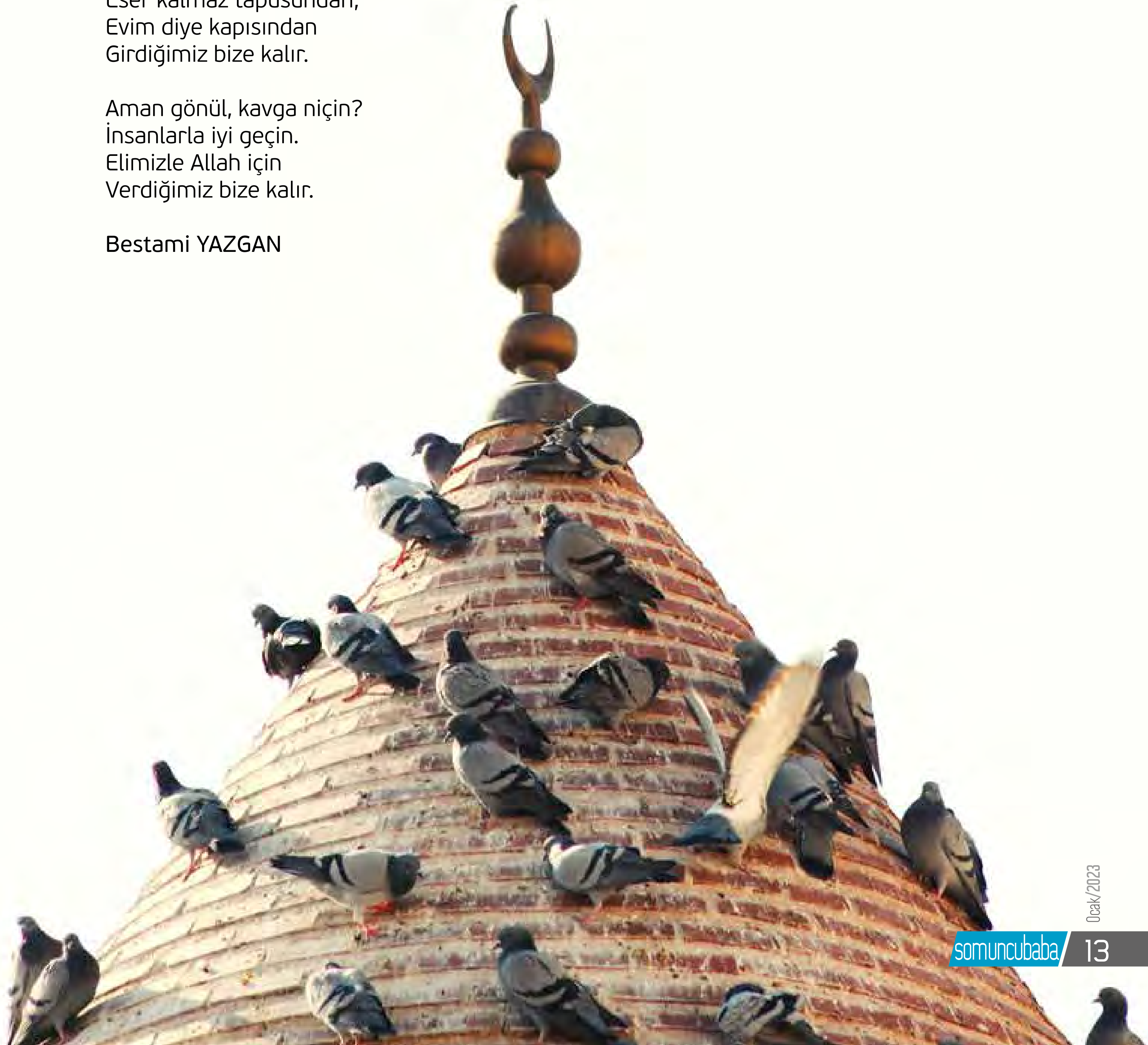
Sanma gönül, bir arada,
Beden fâni, can kirada;
Cihan içre her murada
Erdiğimiz bize kalır.

Sanma gönül, bir serenat
Şarkısını söyler hayat;
Zevk ü sefa ve saltanat
Sürdüğümüz bize kalır.

Umma gönül hepisinden,
Eser kalmaz tapusundan;
Evim diye kapısından
Girdiğimiz bize kalır.

Aman gönül, kavga niçin?
İnsanlarla iyi geçin.
Elimizle Allah için
Verdiğimiz bize kalır.

Bestami YAZGAN

Ramazan ALTINTAŞ*

Bütün Yönleriyle Şirk

“İslâm ve O’nun Aziz Peygamber’i Muhammed (s.a.v.), İslâm’ın ilk günlerinden itibaren hayatının sonlarına kadar şirki mahkûm etmek ve tevhîdi hâkim kılmak için mücâdele verdi.”

Arapçada "eş-şerîke" ve "eş-şirk" şeklinde kullanılan şirk sözcüğü, "ortaklık" mânâsına gelir. İtikâdî anlamda şirk, Allah'ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde ortağı olduğunu kabul etmek, O'ndan başka ilah tanımak, onlara inanmak; amelî şirk ise, ibâdetle ilgili amelî konularda Allah'tan başkasını ortak koşmaktır. İslâm her iki şirk türünden mü'minleri sakındırmıştır. Çünkü önünde baş eğilecek tek olan Allah'tır ve kainatta tapılmaya lâyık tek varlık O'dur.

Hz. Âdem (a.s.)'dan Hz. Muhammed (s.a.v.)'a kadar bütün peygamberler gönderildikleri toplumlarda şirkle mücâdele etmişler ve toplumlarını hem itikâdî ve hem de amelî konularda tevhîde çağırmışlardır. Kendisine risâlet görevi verilen her peygamberin kavimlerine ilk daveti; *"Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."* olmuştur. Nitekim nübüvvet zincirinin son halkasını oluşturan Hz. Muhammed (s.a.v.) da kendisine risâlet görevi verildiği zaman aynı tevhîd çağrısını tekrarlamıştır.

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb'inize kulluk ediniz." Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir olan Allah'a kulluk çağrısı kısa zamanda Mekke'de taban oluşturmuş, çoklu ilah inancına sahip olan oligarşik zümre, içinde yaşadıkları toplumda farkındalık bilinci oluşturmak için harekete geçmişlerdi. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın tek Allah'ı ilah tanıma ve sadece O'na kulluk etme temeline dayalı daveti, çok ilahlı bir inanca sahip olan müşriklerde derin bir şaşkınlık uyandırdı.

Toplumun kanaat önderleri toplumu ilahlarına bağlılıkta direnişe çağırdı. Çünkü sadece onlarda değil, İslâm öncesi muharref Hıristiyanlıkta da üçlemeye dayalı çoklu ilah inancı vardı. Dolayısıyla bir Allah'a çağrı esasına dayalı Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gönderilen ilâhî dini "uydurma" olarak nitelendirdiler. Onlara göre Mekke toplumunda var olan çok tanrılı inanç sistemine bir saldırı olarak görüldü ve değerlendirildi.

"Câhiliye toplumunun dinî hayatında az sayıda muvahhid insanların varlığıyla birlikte, geneli Allah'a inanıyor, O'na yaklaşmak için bir takım varlıkları aracı ittihaz ederek ulûhiyet atfediyorlardı."

İtikâdî ve Amelî Konularda Şirk Örnekleri

Mekke müşrikleri atalarından tevârüs eden nasıl bir şirk dinine tâbi idiler? Kur'an nâzil olmadan önce câhiliye Arap toplumunda farklı inanç biçimleri olduğu kadar dinî hayatla ilgili ibâdet şekilleri de vardı. Meselâ çok tanrılı ulûhiyet anlayışına, peygamber, melek ve kader inancına paralel olarak; namaz, oruç, hac, kurban vs. gibi ibâdetler de söz konusu

idi. Câhiliye toplumunun dinî hayatında az sayıda muvahhid insanların varlığıyla birlikte, geneli Allah'a inanıyor, O'na yaklaşmak için bir takım varlıkları aracı ittihaz ederek ulûhiyet atfediyorlardı. Buna bağlı olarak Câhiliye halkı, her ne kadar aslî hüviyetini kaybetmişse de bazı ibâdetleri yerine getiriyorlardı. Biz burada önce onların itikâdî şirk, sonra da amelî şirk konusundaki bazı uygulamalarına değineceğiz.

İslâm'ın doğuşundan önce Mekke'liler putperesttiler. Fakat onlarda, daha o zaman tekâmül etmiş, yüce, tek ve her şeye gücü yeten bir tanrı fikri vardı. Bu mefhum ilah kavramının yanında özel olarak; dişi ve çoğul bir şekil almayan Allah kelimesiyle ifade ediliyordu. Putlarsa, Allah'ın yanında şefâatçi olarak nitelendiriliyordu. Bununla birlikte ayrıca müşrikler hac günlerinde telbiye ederek Allah'la birlikte ilahlarını da O'na ortak ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin itikatla ilgili konularda: *"Onlardan çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar."* buyrulması buna örnektir.

> "İtikatta şirke en büyük örneklerden birisi de Câhiliye halkında bulunan melek inancıdır. Onlar, melekleri, Allah'ın evlatları olarak düşünür ve ibâdetlerine konu edinirlerdi."

Yine itikatta şirke en büyük örneklerden birisi de onlarda bulunan melek inancıdır. Onlar, melekleri, Allah'ın evlatları olarak düşünür ve ibâdetlerine konu edinirlerdi. Kur'an onların bu inançlarını şu şekilde sorgulamıştır: *"Zevcesi olmadan nasıl çocuğu olabilir?" "O, doğurmamış ve doğmamıştır."* Câhiliye Arapları, meleklerden ayrı olarak cin ve şeytanlara da taparlardı. Yüce Allah bu konuda, *"Allah ile cinler arasında da nesep bağı kurdular. Oysa cinler de kendilerinin Allah'ın huzuruna getirileceklerini bilirler."* buyurmuştur. Âyette geçen cinler, melekler mânâsına da yorumlanmıştır. Çünkü müşrikler, meleklere, "Allah'ın kızlarıdır." diyorlardı. Böylece ulûhiyeti parçalamış oluyorlardı. Nübüvvet inancı konusunda da kendileri kriter koymaya kalktılar. Bir rivâyette de Velîd b. Muğîre, Allah Elçisi'ne, "Eğer senin nübüvvetin doğru olsaydı, Sen'den önce (peygamber) ben

olurdum. Yaş ve servet bakımından Sen'den daha büyüğüm." diyordu. Bu ifade aslında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nübüvvetini reddetmekti. Câhiliye putperestleri, diriliş gününü de açıkça inkâr ediyorlardı. "*Derler ki; 'Hayat ancak dünya hayatımızdır. Artık biz bir daha diriltilecek de değiliz.*"

Diğer taraftan Mekke müşriklerinin amelî şirklerini; hac, umre, tavaf, kurban, oruç, duâ, yemin, rukye vb. gibi değişik ibâdet şekillerinde görmek mümkündür. Müşrikler hac aylarında umre yapmayı en büyük günah sayarlardı Zaman bakımından hac ile umrenin arasını ayırmışlardı. Bunun temel sebebi ekonomik sebeplerdi. Onlar umreyi Recep ayında yaparlardı. Hac görevini Arafat'tan başlatırlar ve başlatma vazifesi Süfelilere ait olurdu. Fakat bu konuda liderlik için ihtilafa düştükleri de olurdu. Araplar, Arafat'tan sonra yürüyerek Müzdelife'ye giderlerdi. Kureyş ise, Arafat'ta durmaz, Müzdelife'den güneş doğduktan sonra ayrılırlar ve Kâbe'ye gelerek onu yedi defa tavaf ederlerdi. Kureyş, Hz. İbrâhim'den bu yana devam eden Arafat Vakfesi'ni, tahrif etmiştir. Buna şu âyette açıkça işaret edilir: "*Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*" Böylece İslâm, ibâdet alanındaki bu ayrımcılığı ortadan kaldırmakla müşriklerin câhilî geleneğini düzeltmiş oldu.

Câhiliye Arapları puta tapar, sonra da putların bulunduğu tapınağı tavaf ederlerdi. Kâbe'deki tapınmaları ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibaretti. Câhiliye kadın ve erkekleri el ele tutuşur, beytin etrafında yedi defa dolaşırlar, ibâdet ediyoruz diye ıslık çalar, oynar, hora teperler ve yaptıklarını alkışlarlardı. Kur'an, bu tapınmadaki ibâdet biçimlerini şöyle anlatır: "*Onların, Kâbe'nin yanında duâları ıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir. Öyle ise (ey müşrikler) inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı.*"

Kureyşliler tavaf konusunda kendilerini diğer kabîlelerden üstün sayarak hums âdetini ihdas

"Mekke'liler putperesttiler. Fakat onlarda, daha o zaman tekâmül etmiş, yüce, tek ve her şeye gücü yeten bir tanrı fikri vardı."

etmişlerdir. Hums, ahmesin çoğuludur. Ahmes, dinde salâbet ve şiddetli olmaktır. Buna göre hums'lar, hac için Mekke'ye gelen kabîlelerin ihramlı iken çökelek, kızarmış ve yanmış herhangi bir şey yememelerini, yünden yapılmış çadırlar altında korunmalarını isterlerdi. Daha da ileri giderek, hac ve umre yapmak maksadıyla mukaddes bölgenin dışından gelenlere, bu bölgeden mukaddes bölgeye getirdikleri yemekleri yememelerini, tavaflarını ancak humuslardan aldıkları elbiselerle yapmaları gerektiğini söylerlerdi. Bu elbiseler temin edilmediği zaman Kâbe'nin çıplak tavaf edilmesini emrederlerdi. Dolayısıyla, humuslulardan yeni elbise almayan Araplar, Kâbe'yi çıplak tavaf etmek zorunda kalırlardı. Yüce Allah kendi hevâ ve arzularına göre helâl ve haram konusunda yeni hükümler koyanların bu çirkin âdetlerini şu âyetle ilgâ etmiştir: "*Ey Âdemoğulları! Her mescitde ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez. De ki: 'Allah'ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?' De ki: 'Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir. Kıyâmet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz.*"

Müşrik Arap inancında putlara kurban kesip sunma, önemli bir dinî vecibe sayılırdı. Câhiliye Arapları putları şefâatçi kabul ettikleri için, ulûhiyetlerine bu kurbanları sunarlardı. Her kabîlenin bir putu vardı. Kendilerini, onları tavafla mükellef saydıkları gibi, kurban kesip sunmakla da mükellef sayarlardı. Bu vecîbeyi putları memnun etmek için yerine getiriyorlardı. Her çoban en değerli hayvanını puta kurban olarak takdim eder ve kanını putun üzerine

sürerdi. Hayvanların ilk doğan yavruları da putlar nâmına kurban edilirdi. Câhiliye Dönemi'nde Araplar Recep ayında putlarını tâzim için kurban kestikleri gün oruç da tutarlardı. Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla Câhiliyede adı 'sumt' olan susmaya dayalı bir oruçtan da bahsedilmektedir. Câhiliye Dönemi'nde Mekke müşrikleri putlara duâ ederlerdi. Bu duâ, putlardan bereket, şefâat ve yardım istemek gayesiyle yapılırdı. Yine Mekke müşrikleri putlara, dikili taşlara, kurbanlara, kurban kesilen yerlere, adak yerlerine, babalarına, annelerine, atalarına, Kâbe'ye yemin ederlerdi. Bunun için özel olarak yemin merasimleri düzenlerlerdi. Bu esnada bir ateş yakarlar, ateşe yaklaşarak, içlerinden birisi ateşin yararlarını anlatır, bu yemini bozmak isteyen olup olmadığını soru ile tesbit etmeye çalışır, ateşin başında musâfaha yapardı. Musâfaha anında, "Bizim kanımız, sizin kanınız, sizin yok oluşunuz, bizim yok oluşumuzdur." derlerdi." İslâmî dönemde Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah'tan başka -bu Kâbe bile olsa- herhangi bir şeyin üzerine yemin etmeyi yasaklamış ve bu konuda o şöyle buyurmuştur: *"Yemin etmek isteyen Allah'a yemin etsin ya da sussun."*

Sonuç olarak, yukarıda şirk toplumunun hem itikâdî ve hem de amelî konularda Yüce Allah'a nasıl ortak koştuklarına bazı örnekler verdik. İslâm ve O'nun Aziz Peygamber'i Muhammed (s.a.v.), İslâm'ın ilk günlerinden itibaren hayatının sonlarına kadar şirki mahkûm etmek ve tevhîdi hâkim kılmak için mücâdele verdi. Buna rağmen Mekke müşrikleri, her türlü terbiye sınırlarını aşarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'a hitâben, *"Allah'tan başkasına kulluk etme."* çağrısında bulunma cür'etini bile gösterdiler. O, hem onlara ve hem de bütün insanlığa evrensel ölçekte tam bir kararlılıkla şöyle seslendi: *"De ki: Rabb'imden bana açık kanıtlar gelince, sizin Allah'ın dışında duâ ettiğiniz şeylere tapmam bana yasaklanmış oldu ve kendimi âlemlerin rabbine teslim etmem emredildi."* İşte bizim de âlemlere rahmet olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın itikâdî ve amelî tevhîde dayanan bu yolunu takip etmemiz gerekir. Unutmayalım ki, itikâdî yapı sağlam olmazsa, amelî yapı da sağlam olmaz.

Dipnot

**Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ, Selçuk Üniversitesi.*

Yazının geniş dipnotlarını web sitemizin makaleler bölümünde bulabilirsiniz.

Yüreğimde Yangın Var

Yüreğimde yangın var,
Söndür Allah'ım söndür.
İçim boran, dışım kar;
Dindir Allah'ım dindir.

Savurma sağa sola,
Menzilim vuslat ola.
Yönümü kutlu yola
Döndür Allah'ım döndür.

Kaldır gözümden tülü,
Göreyim gonca gülü.
Gül dalına bülbülü
Kondur Allah'ım kondur.

Sundum sana çağrımı,
Dindir gönül ağrımı.
Susuz kalan bağrımı
Kandır Allah'ım kandır.

Al beni al katına,
Kavuştur beratına.
Âşığı aşk atına
Bindir Allah'ım bindir.

Göğsümde hilalinle,
Sermestim visalinle.
Yusuf'u cemalinle
Yandır Allah'ım yandır.

Yusuf DURSUN

Ş. Hamideddin TEKTAŞ*

Prof. Dr. Abdullah Kahraman ile Röportaj

Helâller ve Haramlar

"Kur'an'da göklerde ve yerlerde ne varsa hepsinin insan için yaratıldığı, insanın emrine ve istifadesine verildiği sıkça ifade edilir. Temiz ve güzel olan her şeyin helâl kılınıp sadece kötü ve çirkin şeylerin haram kılındığının bildirilmesi de bu anlamdadır."

Helâl Allah'ın kitabında ve Rasûlullah'ın sünnetinde helâl kıldığı veya Kitap ve sünnette haramlığına dair bir hükmün yer almadığı hakkında şeylerdir.

Helâl deyince biz ne anlıyoruz, sınırları nasıl belirlenmiştir?

Bir fiilin helâl, caiz ve serbest kılındığı şu yollarla bilinir:

a) Kur'an ve sünnette o şeyin helâl kılındığının "helâl" lafzı ve türevleriyle açıkça bildirilmesiyle. Nitekim Kur'an'da alış-veriş ve ticaretin helâl kılındığı, ramazan gecelerinde karı-koca ilişkisinin helâl olduğu, deniz avının helâl kılındığı açıkça ifade edilmiştir.

b) Kur'an ve sünnette belli bir yanlış anlayışı ve kaygıyı gidermek için bir şeyin helâl olduğu, yapılmasında bir günah ve sakıncanın bulunmadığının bildirilmesiyle. Bunun için "günah yoktur" ifadesi kullanılmıştır.

c) Bir şey hakkında herhangi bir yasağın bulunmamasıyla. Bir şey hakkında yasaklayıcı bir delil yoksa "Eşyada aslolan mubahlıktır (istishâbü'l-asl)." kuralından hareketle onun helâl olduğu sonucuna ulaşılır. Kur'an'da göklerde ve yerlerde ne varsa hepsinin insan için yaratıldığı, insanın emrine ve istifadesine verildiği sıkça ifade edilir. Temiz ve güzel olan her şeyin helâl kılınıp sadece kötü ve çirkin şeylerin haram kılındığının bildirilmesi de bu anlamdadır. Kur'an ve sünnette sadece yapılması istenmeyen veya doğru bulunmayan hususlar tek tek veya ilke olarak açıkça belirtilmiş, böylece geriye kalanların prensip olarak helâl ve mubah olduğu kendiliğinden orta ya çıkmıştır.

Haram demek neyi ifade ediyor. Sınırı ve çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?

En genel ifadesiyle haram, yapılması din tarafından yasaklanan fiildir. Fıkıh terimi olarak haram, mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder.

Çeşitleri Haramlar, haram kılınan fiil veya

Özgeçmiş

1964'te Bayburt'ta doğdu. 1991 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu ve öğretmen olarak atandı. Fakülte eğitiminden önce ve fakülte eğitimi boyunca İslami ilimler alanında özel dersler aldı ve hafızlık yaptı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı "İslam Hukukuna Göre Takas İşlemi" başlıklı teziyle 1994 yılında yüksek lisansını bitirdi ve aynı yıl Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesine İslam Hukuku Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı, 1997 yılında "İslam Borçlar Hukukuna Göre Kefalet Sözleşmesi ve Günümüzdeki tatbikatı" başlıklı teziyle Doktora çalışmasını tamamladı. 1998 yılında Yrd. Doçent, 2003 yılında Doçent, 2008 yılında da profesörlük unvanını aldı. Üç yıl (2004-2007) Bakü Devlet Üniversitesinde misafir öğretim üyesi ve idareci olarak görev yaptı.

2019 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak görevlendirilen Kahraman, aynı zamanda Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmektedir. Evli ve altı çocuk babası olan Kahraman, Arapça ve İngilizce bilmektedir.

nesnenin mahiyeti, delilinin kuvveti ve yasaklanan şeyin nevi bakımından kısımlara ayrılmıştır. Yasaklanan fiil veya nesnenin mahiyeti bakımından iki kısma ayrılmıştır:

a. Haram li-zâtihî: Geçici bir sebebe dayanmaksızın bir şeyin bizzat kendi varlığındaki bir zarar veya çirkinlik (kubh) sebebiyle şâriin doğrudan haram kıldığı fiildir. Haramlığın kaynağı yasaklanan şeyin bizatihi kendisi olduğu için bu tür haramlara "haram li-aynihî" adını da vermiştir. Hırsızlık, adam öldürme, zina, ölmüş hayvan eti yemek, şarap içmek böyledir.

b. Haram li-gayrihî: Kendi varlığındaki bir zarar veya çirkinlik (kubh) sebebiyle değil de, dıştaki bir sebep veya durumdan dolayı haram kılınan fiildir. Bu haricî sebep bazen zaman, bazen mekân bazen de şahıs olabilir. Cuma namazı vaktinde alışveriş, başkasının mülkünde izinsiz namaz kılma, bayram günü oruç tutma bunlar arasında sayılabilir. Burada namaz kılmak, alışveriş yapmak, oruç tutmak aslında meşru fiiller olmakla birlikte yer ve zaman olarak elverişli şekilde yapılmadıkları için haram kılınmışlardır. Haramın bu tür taksimi, usulcülerin eşyada bulunan kötülük ve çirkinliğin mahiyeti hakkındaki görüşlerinin ve nehiy konusunda yaptıkları benzer ikili ayırımın tabii bir sonucu olmalıdır.

Haramı bilme yolları: Haramı belirleme yetkisinin esasen Yüce Allah'a ait olduğu malumdur. Rasûl-i Ekrem de Kur'ân'da haram kılınan hususlara açılım getirmiş ve onları yiyecek-içecek, giyecek ve kullanılacak eşya bakımından örneklendirmiştir. Âyet ve hadisler bir şeyin haram olduğunu değişik üslup ve ifadelerle bildirmektedir:

a. Doğrudan "haram" lafzı, türevleri ve "nehiy" lafzı kullanılarak.

b. Bir şeyin "helâl olmadığı" bildirilerek.

c. Bir işin yasak olduğu ve uzak durulması gerektiği ifade edilerek ve nehiy kalıbı kullanılarak. "Çocukların fakirlik korkusuyla öldürülmemesi" ve "zinaya yaklaşılmaması" âyetlerinde olduğu gibi.

d. İşlenecek fiile ceza tertip edilmesiyle. Zina iftirasında bulunanlara seksen değnek vurulmasını emreden âyet böyledir.

Haramın dereceleri: İslâm'da hukuk-ahlak arasında ayrılmaz bir ilişki olduğunu gösteren hususlardan biri de haramın derecelerine dair

yapılan açıklamalardır. Buna göre bütün haramlar, Allah'ın nehyi, insanlara zararlı ve kötü unsurlar taşıma noktasında ortak olmakla birlikte, bazıları diğerlerinden daha kötü kabul edilmiştir. Buna göre mükellefin sakınması ve kaçınması bakımından haramın dört derecesi bulunduğu ifade edilmiştir:

a. **Adil/dürüst mü'minlerin sakındığı haramlar:** Bunlar, fıkıh kitaplarında haram olduğu belirtilen davranışlardır. Bunlardan kaçınanlara, dinî hassasiyetlerinin bir göstergesi olarak âdil, kaçınmayanlara ise günahkâr anlamında fâsık denilmektedir. Bu tür haramların esas cezası ahrette verilecek olmakla birlikte dünyada da bunlara bazı cezalar terettüp ettirilmiştir. Kendi arasında da dereceleri bulunan bu haramlara şöyle bir örnek verilebilir: Bazı şekil şartlarını taşımayan satış akdi haram, bir malı gasp etmek daha şiddetli haram, fâizli işlem yapmak çok daha şiddetli haramdır. Bu sıralamada, haramlığı bildiren nassın üslubu, fiile verilecek cezanın ağırlığı, haram fiilin yol açtığı ferdî ve sosyal tahribat, kişi veya kamu hakkını ilgilendiriyor olması ölçü alınmıştır.

b. **Sâlih kulların sakındığı şeyler:** Bunlar zâhire bakılarak câiz sayılsalar da, haram olma şüphesi sebebiyle sakınılan fiillerdir. Bu tür konularda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in *"Sana şüpheli geleni bırak, şüpheli gelmeyeni al."* hadisinden hareketle ihtiyat prensibini de dikkate alarak hassas davranmak gereklidir. Ancak hafif bir şüphe ihtimalini de dikkate alıp aslında meşru olan fiillerden sakınmak, iktisadi, sosyal ve hukuki hayatı sıkıntıya sokabilir. Aynı zamanda abartılan şüphelerin yol açacağı vesveseler fertlerin din temelli psikolojik problemler yaşamasına yol açabilir. Bu sebeple bu tür haramlar birinci gruptakilere göre daha özel şahıslara mahsus kılınıp genele şâmil edilmemiştir.

c. **Müttakilerin kaçındığı davranışlar:** Haramın bu derecesinden kaçınanlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen: *"Kul, mahzurlu olana düşmek korkusuyla mahzursuz olanı da terk etmedikçe müttakiler derecesine ulaşamaz."* anlamındaki hadise dayanmaktadırlar. Hz. Ömer'den de: "Harama düşmemek için helâlin onda dokuzunu bıraktığımız olurdu." dediği nakledilmiştir. Bu grupta yer alan mü'minlerin uzak durduğu davranışlar içinde şüpheli olan ve hakkında haram fetvası bulunanlar da vardır. Ancak tamamı böyle değildir. Takva sahibi mü'minler ihtiyatla hareket etmek ve bir şekilde harama götüreceği endişesini taşımak gibi sebeplerle, terk edilmelerine dair kesin ve bağlayıcı bir nass bulunmamakla birlikte, bunlardan uzak durma yolunu tercih etmektedirler. Bu da onların manevi

derecelerinin yükselmesine katkı sağlamaktadır. Bu yüzden sosyal hayatlarında ve psikolojik yapılarında bir dengesizlik meydana gelmemesi şartıyla din bunlara müdahale etmemektedir. Bu tür haramlardan kaçınmak veya böyle bir ihtiyat zihniyeti pozitif hukuktan ziyade tasavvuf ve ahlakı ilgilendirdiği için de bu tür bir hassasiyet, dinen hoşgörü ile karşılanabilmektedir.

d. Sıddıkların haram kabul ettiği şeyler: Bunlar ortada hiçbir şüphe, harama düşme korkusu ve ihtimali bulunmamakla birlikte, ya elde ediliş yolunda kerâhet bulunması veya Allah'a ibadet ve O'nun rızasını elde etme anlayışı ile terk edilen davranışlardır. Bu tür davranışlardan uzak durmak herkesin yapacağı bir şey değildir. Bu, çok özel fedakârlık ve irade gerektirdiği için bu tür davranışlardan kaçınmak tamamen sıddıklara mahsus kabul edilmiştir. Niyetlerinin hâlis, tercih ve fedakârlıklarının şahsî olması sebebiyle bunların sakınma tavırları da daha ileri bir tasavvufî yaklaşım olarak kabul edilerek dinen hoş görülmüştür.

Haramdan uzaklaşıp helâli arama gayreti nasıl olmalıdır?

Kur'ân insanlara haram olanları açıkça beyan ederek, Hz. Peygamber (s.a.v.) de Allah'ın haram kıldığı şeylerin özelliklerini açıklayıp örneklendirerek bu konuda rehberlik etmiş ve onları harama düşmekten korumayı hedeflemiştir. Haram ile haram arasında kalan ve şüpheli bulunan bazı şeylerden kaçınmanın da takva ve ihtiyat gereği olduğu bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: *"Haramlar apaçık bellidir, helâller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helâl olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır.*

Haberiniz olsun, her kralın bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir."

Günümüz insanı Kur'an ve sünnette belirtilen helâl-haram konusuna uymakta dikkat ediyor mu?

Günümüz insanı dediğimiz zaman çok geniş olur. Ancak genel olarak şunu söyleyebiliriz: Allah'ın koyduğu helâl haram sınırına dikkat edenler elbette mevcuttur. Ancak önemli olan insanların çoğunluğu ve gün geçtikçe bu hassasiyetin artıp artmadığıdır. Üzülerek ifade etmek

gerekir ki, özellikle Müslümanlar da kapitalist dünyanın çarkları arasında ezilmeye başlayalı bahsettiğimiz hassasiyet ve helâl kazanç anlayış ve ideali gittikçe zayıflamaktadır. Bizim inanç değerlerimize sahip olmayan kapitalist ve seküler dünyanın insanlara aşıladığı hırs ve lüks içinde yaşama anlayışı "Helâl haram ver Allah'ım senin kulun yer Allah'ım!" mantığını hâkim kılmaktadır. Bu virüs gittikçe Müslümanları da etkisi altına almaktadır.

İslâm âlimleri helâl-haram konusunda nasıl bir davranış sergilemiş. Hangi öğütlerde bulunmuştur?

İslâm âlimlerinin bariz özelliklerinden biri helâl ve harama dikkat etmeleri, hayatlarında bunu görünür hale getirmeleri ve bu konuda örnek şahsiyet kabul edilmeleridir. Mesela, Haris el-Muhasibi'nin bu konuda en dikkatlilerden biri olduğu bilinmektedir. O, Allah bana öyle bir özellik vermiştir ki, ağzıma aldığım lokma haramsa pis bir koku alırım ve onu hemen atarım demiştir. İmam Ebû Hanife'nin babasının komşusunun bahçesinden suya düşen elmayı ısırması ve sonra haram olduğunu anlayınca atması menkıbe olarak anlatılır. Bunlar en azından ulemanın harama karşı nasıl hassasiyet gösterdiklerini anlatır. Yine İmam Birgivî askerî kassamlık yaptığı Edirne'den aldığı maaşın haram olduğuna kanaat getirince üç yıllık maaşının tamamını fakirlere dağıtmıştır. Ticaret yapan Ebu Hanife'nin kendi adına kumaşlarını satan kişinin araya bir haram karıştırdığını öğrenmesi üzerine o topun tamamını sadaka olarak dağıttığı da kaynaklarda anlatılır. Yani âlimler ya harama hiç yaklaşmamış, şüpheli olanından bile uzak durmuş, haram olduğunu anladıkları bir kazancı ise mülkiyetlerinden çıkarmışlardır.

Özellikle günümüzde haramlardan kaçmak adına nelere dikkat edilmelidir?

Öncelikle helâl ve haramın ne olduğunu iyi bilmeli, bu konuda ilmihal bilgilerini sağlamlaştırmalıyız. Sonra da haram yememeği imanın en önemli sonuçlarından biri olarak görmeliyiz. İbadetlerimizin aslında bizi haramdan korumak

> "Tasavvufa girmenin esas anlamlarından birinin de haramlardan kaçmak olduğunu bilmek ve bu bilince sahip olmak gerekir."

gibi bir hikmetinin de bulunduğunu unutmamalıyız. Haram ve haram şüphesi taşıyan her türlü davranış, işlem ve kazançtan uzak durmalıyız. Helâl kazanç yollarının peşinde ve arayışında olmalıyız.

Şüpheli olan şeylere bile dikkat eden mutasavvıfların helâl-haram duyarlılığı bize nasıl örnek olmalıdır?

Tasavvufun vera ve zühd kavramlarıyla ifade ettiği anlamları iyi bilmeli ve hayata geçirmeliyiz. Yaygın olarak insanlar tasavvuf deyince belki daha fazla ibadet ve daha çok zikir yapmayı bazen de kerametlerle süslü bir dünyayı hatırlarına getirebilirler. Ancak tasavvufun ve tasavvufa girmenin esas anlamlarından birinin de haramlardan kaçmak olduğunu bilmek ve bu bilince sahip olmak gerekir.

Temellerini Kur'an ve sünnetin oluşturduğu tasavvuf ehli büyüklerin genel yaşam tarzında "dünyaya rağbet ve hırsın terki" hassasiyeti vardır. Tasavvuf ehlinin helâller ve haramlar hususundaki hassasiyeti hayatı nasıl etkilemiştir?

En büyük etkinin helâl kazanç alanlarının oluşturulmasında ve helâl haram hassasiyetinin kazandırılmasında olduğunu düşünüyorum. Bahsettiğiniz hayat haramlarla dolu olan dünyaya ve yaşantıya haramlardan kurtarılmış bir bölge oluşturmak ve insanları haram yangınından kurtarmak gibi bir çaba şeklinde tezahür etmiştir.

Dipnot

**Öğr. Gör. Ş. Hamideddin TEKTAŞ, Kilis 7 Aralık Üniversitesi*

Musa TEKTAŞ

Hakk'ı Dileyip Hakk'ı Arayanların Hikmet Yolculuğu

"Allahu Teâlâ'yı tanımaktan maksat, O'na, O'nun istediği şekilde doğru ibâdet etmektir. Tasavvuf yolcusunun fakra erişmesi fenâ ile mümkündür. Sûfînin heveslerinden kurtulması, fakr safhasının başlangıcını ve fenânın özünü teşkil eder."

İnsanoğlu bu fânî âlemde hep bir arayış içerisinde hayatını devam ettirir. Arayan aslında bir yitiğini bulmak üzere yaşamaktadır. "İnsanın yitiği nedir?" diye sorulacak olursa; verilecek cevap; "Hakîkattir." Şeytanın vesvesesine uyup, Yüce Allah'ın çizmiş olduğu sınırları aşan ilk insan-ilk Peygamber Hz. Âdem (a.s.), kendine zulmedenlerden sayıldı. İşte insanın gerçek yurdundan gurbet diyarına sürgünü de arayışı da böylece başlamış oldu. İnsan sürgündedir, ama öz yurdunun o lahûti güzel kokusunu hep içinde taşımaktadır. İşte bu koku ise Cenab-ı Hakk'ın Hz. Âdem'in ruhuna üflediği ilâhî nefesidir. İnsan, bu kokunun esrarını çözme yolunda, bütün varlığını bu lâhûtî kokuyla bezemeden aradığı yitiğini bulamaz, Rabb'ine kavuşamaz. Tasavvuf, insanın özünde var olan bu hakîkatin izini arama yolculuğudur. "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." sözünün sırrı bu yolculukta açığa çıkar. Mevlâna'nın, "Ne arıyorsan osun sen." sözü kulaklara küpe olmalıdır. Yine Bâyezîd-i Bistamî Hazretleri; "Aramakla bulunmaz, ama bulanlar arayanlardır." buyurarak arayış ve hikmet yolculuğuna işaret ediyor.

"Allah'ım, beni aldanmaktan, kendimle böbürlenmekten, Sen'i özlememekten koru. Güzel olan, benim Sen yok iken bende ben olmam değil, Senin ben yok iken bende olmandır."

"Kendini Tanıyan Rabbini Tanır"

Sûfî yolculuğun hedefi; nefsi tanımak, dolayısıyla Rabbi tanımak olarak belirlenmiştir. Yani mârifetü'n-nefs ve mârifetur-Rab. İnsan merkezli bir bilgi teorisini esas alan tasavvufî düşüncede, insanın kendini tanıması temel ilkedir. Sûfî, nefsi hakkında edindiği bilgiden hareket ederek Hakk'ın bilgisine ulaşır. İnsanın Hakk'a dair bilgisi nefsine dair bilgisi ölçüsünde olduğundan Hakk'ı daha iyi bilmesi için nefsini/kendini daha iyi tanıması gerekir.[1] Hulûsi Efendi Hazretleri şöyle buyurur:

Hulûsî "men aref" sırrın bilenler kim bilir Rabb'ın

Bu sırrı bilmeyen ilm-i İlâhî'ye alîm olmaz

(Ey Hulûsî! "men aref" sırrını bilenler Rabbini bilir. Bu sırrı bilmeyen ilâhî ilme vâkıf olamaz.)[2]

İmam-ı Mâverdi Hazretleri buyuruyor ki:

Hazret-i Âişe, "İnsan Rabb'ini ne zaman tanır?" diye sual edince, Peygamber Efendimiz, "Nefsini tanıdığı zaman." buyurmuştur. İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin oğlu Muhammed Mâsum Hazretleri buyuruyor ki:

"Men arefe nefsehü, fekad arefe Rabbehü./ Kendini tanıyan Rabb'ini tanır."[3] hadîs-i şerifinin mânâsı, bir kimse kendi hakîkatini, kötülükler

“Allah’u Teâlâ’nın her şeyin bilgisine sahip oluşu, her şeyi yaratmış olmasına dayanmaktadır. Her şeyi belli ölçüye göre yaratmış oluşu da, irâde sahibi olmasına dayanmaktadır.”

ve zıtlıklar ile beraber bilip, her hayır ve kemâli, Allah’u Teâlâ’ya ait bilince çaresiz, Allah’u Teâlâ’yı hayır ve kemâli ile bilmiş olur. Allah’u Teâlâ’yı tanımaktan maksat, O’na, O’nun istediği şekilde doğru ibâdet etmektir.

Tasavvuf yolcusunun fakra erişmesi fenâ ile mümkündür. Sûfînin heveslerinden kurtulması, fakr safhasının başlangıcını ve fenânın özünü teşkil eder. Anlatıldığına göre, bir adam beş yüz dinar getirmiş ve Cüneyd-i Bağdadî’ye vermek istemiş. Cüneyd-i Bağdadî:

- Bunun yanında başka şeylerin var mı, diye sormuş adama. Adam,

- Evet, çok, diye cevaplamış.

- Daha fazlasını ister misin?

- Elbette.

- O zaman bunu al götür. Senin benden daha çok ihtiyacın var. Benim hiçbir şeyim yok, hiçbir şeye de ihtiyaç duymuyorum, demiş Cüneyd-i Bağdadî.

Cüneyd-i Bağdadî gibi fenânın en üst seviyesinde olan sûfî, nefsini bütün arzulardan arındırmış olur. Bâyezîd-i Bistamî; “Kâdir-i Mutlak beni kendi varlığına iki bin merhaleden sonra kabul etti. Her bir merhalede, bana bir sultanlık önerdi, fakat ben kabul etmedim. Allah, ne arzu ettiğimi sordu. Ben de ‘Arzu etmemeyi arzu ediyorum.’ dedim.” diye söylemektedir. Zira tasavvufta en yüksek mertebe mahviyet, yani hiçlik mertebesidir. Kişinin kendini Allah’ın huzurunda hiç misali görmesidir. Nefsin arzularının önüne geçilmeden ileri vuslat ve tekâmül safhasına ulaşılamaz. Cüneyd-i Bağdadî şöyle demektir: “Otuz yıl kalbimi gözetledim. On yıl da kalbim beni gözetledi. Yirmi yıl kadar oldu, ne ben kalbimden haberdarım ne de o benden. Otuz yıldır Allah, Cüneyd’le Cüneyd’in diliyle konuştu, Cüneyd hiç ortada yoktu, fakat kimse bunu fark edemedi.”

Nefsânî Arzuların Kırılıp Hakîkat Yolculuğuna Katılmak

Fenâyı, “nefisten kurtuluş” veya “nefsin ıslahı” olarak gören Râbiatu’l-Adeviyye benzeri sûfîler, nefislerini mâşûkunda eritmişlerdir. Nefsânî arzuların kırılıp hakîkat yolculuğuna katılmayı teşvik eden Bâyezîd-i Bistamî, bir murâkebesinde şöyle yalvarır: “Allah’ım, beni aldanmaktan, kendimle böbürlenmekten, Sen’i özlememekten koru. Güzel olan, benim Sen yok iken bende ben olmam değil, Senin ben yok iken bende olmandır. Güzel olan; Sana Senin ile konuşmamdır, kendimle Sensiz konuşmak değil.” Başka bir tecrübesinde Bâyezîd-i Bistamî, nefsin ıslahını şu misal ile izah etmiştir: Bâyezîd’in kapısına bir adam gelmiş

ve ona seslenmiş. Bâyazîd, “Kimi arıyorsun?” diye sormuş. “Bâyezîd’ı!” diye karşılık vermiş adam. “Vah zavallı!” demiş Bâyezîd, “Otuz yıldır onu ben de arıyorum, fakat ne bir izine ne de bir eserine rastlayabildim.” Özetle fenâ, arzu ve isteklerin derece derece kırılmasıdır. Arzu ve istekler, nefis ile olan iştigalin göstergesi ve ikiliğin bir yansımasıdır.[4]

Özünü tanıma yani kendini bilme, Psikolojide bireysel farkındalık denilen ve Yûnus Emre’nin “İlim kendin bilmektir.” dediği olgudur. Felsefî anlamda öze dönüş ya da salt gerçekliğe ulaşmadır. Kendini keşfe çıkmak, tanımak hemen başlanması gereken ve ömür boyu devam eden bir yolculuktur. Bireysel farkındalık, elde ettiğimiz bütün sonuçların sebebini kendimizde aramakla ve yaşamımızın sorumluluğunu almakla başlar. Hak ilmine tâlip olup, hakîkatin peşine düşen kimsenin bu mânevî yolculuğunda arzusu ilâhî sırları öğrenmek olmalıdır:

Okumaksa murâdın ilm-i Hakk’ı
Rumûz-ı “men aref” sırrı edak gel

(Arzun Hak ilmini okumaksa, gel “men aref” rumuzunun sırrını bil.)[5]

“Biz ona şah damarından daha yakınız.”[6] âyet-i kerimesi de iyi tetkik edildiğinde insanın Rabb’ini bulmak amacıyla dışarıya doğru değil, esas içeriye doğru, iç âlemine bir mânevî yolculuk yaparak yakınlığa erişmesi gerektiği ifade edilir. İnsan istediği kadar bilgili olsun, eğer kendini bilmiyorsa, mârifetullah yolunda câhil sayılır. Buradaki “kendini bilmek” ifadesini; kendini tanımak, kendi sırlarına vâkıf olmak ve bu yolla yaratılışındaki hakîkate ermek şeklinde düşünmek gerekir. Âyetteki “hablü’l-verîd” ifadesi kişinin nefsine en yakın parçasına işaret eder. Allahu Teâlâ kuluna, kulun nefsinin kendisine olan yakınlığından daha yakın olduğunu işaret eder. Kul istediği her vakit nefsini bulur. Çünkü nefsi ona yakındır. İşte kul Rabb’ini dilediği, aradığı ve talep ettiği her vakit Rabb’ini de bulur. Çünkü Rabbi de ona yakındır.[7]

Bunca Âlemlerin Özü Olan İnsanın İlim ve Hikmet Yolculuğu

Bu sırrı biraz daha açmak için Şeyh Galib’in “Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen.” sözüne bakmak kâfidir. Hulûsi Efendi Hazretleri de şöyle buyurmaktadır:

Bunca âlemlerin sen zübdesisin
Hâline kaldılar hayrân içinde

(Sen bunca âlemlerin özüsün, herkes hâline hayrandır.)[8]

Tasavvuf yolcusu arayışında ilim ve hikmet kanadıyla seyran eder. İlim bir bedenin organlarıysa hikmet bu organların yerli yerine konulmasıdır. Hikmetsiz ilim kör; ilimsiz hikmet de topaldır. Bilginin ve aklın dengesi hikmetle kurulur.

Pek çok âyette Yüce Rabb’imiz, “ilim” ve “hikmet” kelimelerini birlikte zikretmiştir. Elçilerinin üstünlüğünü, ilim ve hikmetle ilişkilendirmiştir. Şöyle buyurmuştur: *“Mûsâ olgunluğa ulaşınca, ona hikmet ve ilim verdik.”*[9] *“Biz İbrâhim nesline kitabın ilmini ve hikmeti*

"İnsan istediği kadar bilgili olsun, eğer kendini bilmiyorsa, mârifetullah yolunda câhil sayılır."

verdik."[10] *"Olgunluğa ulaşınca Yusuf a hikmet ve ilim verdik."*[11]

İlim bilgidir ve bilgiyi türlü yollardan edinebilirsiniz. Fakat hikmetsiz ilim değer taşımaz. İlim inşaat malzemesi ise hikmet onu güzel bir mîmârî binaya dönüştürür. Hikmet; ilmi yerli yerinde, hakkı bâtıldan ayırarak kullanma, muhâkeme ve temyiz kâbiliyetidir.

Gerçek ilim; insana Rabb'ini tanıtıp sevdiren, kâinatın inceliklerini basiretle öğretecek içeriklerdir. İlmi tamamlayan bu yönü ifade eden de Kur'an-ı Kerim'in çok kullandığı "hikmet" kavramıdır. Hakk'ı arayanlar için yeryüzündeki en yüce ve en doğru hikmet ve basîret kaynağı Yüce Kur'an-ı Kerim'dir.[12]

Bilgisi Her Şeyi Kuşatan Allah

Allah'u Teâlâ ezelden beri her şeyin bilgisine sahiptir. Buna delâlet eden *"Rabb'im, her şeyi bilgisiyle kuşatmıştır."*[13] âyetini zikredebiliriz. Kur'ân'da aynı zamanda Allah'ın geleceğe dair bilgisinden bahseden âyetler görmekteyiz. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Kıyâmet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah'ın katındadır; O, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez; ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."*[14] Allah'u Teâlâ'nın her şeyin bilgisine sahip oluşu, her şeyi yaratmış olmasına dayanmaktadır. Her şeyi belli ölçüye göre yaratmış oluşu da, irâde sahibi olmasına dayanmaktadır. Ayrıca Allah'ın bu irâdesi, O'nun bilgisi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Böylece yaratma eyleminde mutlak ilim ve irâde bir araya gelince, Allah'ın her şeyi hikmete binâen en mükemmel şekilde yaratmasına sebep olmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Her şey, O'nun ilmi, planı, irâdesi dâhilinde gerçekleşmektedir."*[15]

Hulûsi Efendi Hazretleri bu âlemde hakîkati dileyip hakkı arayanları ilâhî ilmin iç devranında hareket ettiklerini, böylece yol bulduklarını böylece ilm-i ilâhîye teslim olduklarını beyan buyurur:

Her ne var âlemde hep Hakk'ı diler Hakk'ı arar
Nesne yok hâşâ ki ilm ü ihtiyârından cüdâ

(Âlemde her ne varsa hepsi Hakk'ı diler, Hakk'ı ister. (Bu âlemde) Onun ilmine ve ihtiyarına tâbi olmayan hâşâ hiçbir nesne yoktur.)[16]

İmâm Rabbânî Hazretleri, Allah'ın hem âlemleri yaratmasında hem de yaratılıştan sonraki işleyiş ve tedvîrinde ilim sıfatının zorunlu bir özellik olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü diyor İmâm Rabbânî (k.s.), evrendeki her şeyi Allah yarattığına, öldürdüğüne, hatta bütün canlıların rızkını temin ettiğine göre bütün bunları kuşatan bir sıfata sahip olması gerekir. Bu nedenle o, vücut sıfatından hemen sonra ilim sıfatının gerekliliği üzerinde yoğunlaşmıştır: "... Bu sıfat, diğer bütün sıfatları kuşatıcıdır. Allah'ın, irâde, kudret, semî', basar ve kelâm sıfatları

ayrı ve bağımsız sıfat olmakla birlikte, gerçekte bunlar ilim sıfatının birer parçası gibidirler. Çünkü bu sıfat, doğrudan Allah Teâlâ'nın zât-ı ilâhîsi ile irtibat halindedir…"

İmâm Rabbânî (k.s.), âlemde farklı zaman ve mekânlarda farklı durumların meydana gelmesinin Allah'ın ilminde herhangi bir değişikliğe sebep olmadığını kabul etmektedir Allah'ın bir insanı hem çocuk hem de yaşlı iken bilmesi, onun doğumundan ölümüne varıncaya kadar bütün hayat çizgisine sahip olması demektir. Çünkü mevcutlar üzerindeki değişiklik ve gelişim, aslâ Allah'ın ilminde bir farklılık oluşturmamaktadır. Bu sebeple o, Allah'ın ilminin tek ve benzersiz olduğunu kabul etmiştir. İmâm Rabbânî (k.s.), insanların ve hayvanların bilgisinin sınırlı ve sonlu olduğunu kabul ederek, bunların, Allah'ın ilminin karşısında denizde sadece bir damlayı oluşturdukları söylemiştir.[17]

Hikmet; tasavvufta genellikle ilâhî sırların gerçeklerine erişmek olarak tanımlanır. Tasavvuf medeniyeti hikmet kavramını anlama yolculuğudur. Kişinin iç dünyasındaki yolculuğunun en güzelidir. Bu arayış ve yolculuğunda Hakk'ı bulanlara ne mutlu.

Dipnot

1. Süleyman Uludağ, 'Ma'rifet-i nefs', Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), c. XXVIII, s. 56-57.
2. Nihat Öztoprak, 20. Yüzyıl Mutasavvıf Dîvân Şâiri Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri), Nasihat yayınları, Ankara, 2019, c.2, s. 31.
3. Aclûni, c. II, s.343.
4. Kadir Özköse, Dervişin Günlüğü, Ensar Yayıncılık, Konya, 2008, s. 91-92.
5. Öztoprak, a.g.e., c 2, s. 230.
6. 50/Kaf, 16.
7. İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân Tefsiri, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014. c.19, s.559.
8. Öztoprak, a.g.e., c.2, s. 418.
9. 28/Kasas, 14.
10. 4/Nisâ, 54.
11. 12/Yûsuf, 22.
12. Muhammed Bozdağ, Yüreğimde Rabbim, MB Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.
13. 6/En'âm, 80.
14. 31/Lokmân, 34.
15. Hale Garip, Kur'ân'da Kudret Kavramı Ve Allah'ın Kudreti, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Bursa, 2019, S.103.-104.
16. Öztoprak, a.g.e., c.1, s. 9.
17. Hüseyin Doğan, "İmâm Rabbânî'de Allah Tasavvuru", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar 2020, Sayı: 25, Ss.167-182, s.174-175.

Samimiyeti İhlal Eden Haller

"Evlilik, aile hayatı, eşimizi "parmağımızda oynatacağımız" bir tiyatro sahnesi değil, bütün sahiciliğiyle hayatımızdır. Ve oradaki samîmiyetimizdir bizi başrol oyuncusu yapacak olan..."

Tasavvuf büyükleri müntesiplerini samîmî olmaya çağırır. Toplumsal ve ailevî ilişkilerimizde bizleri samîmiyetten alıkoyan faktörlere dikkat çekerler. Kişiyi samîmiyetten uzaklaştıran temel faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Duygu ve Düşüncelerin Zıddı Davranmak: Samîmiyetin en önemli düsturudur "olduğun gibi görünmek ya da göründüğün gibi olmak". Hz. Mevlâna'nın çağları aşarak bize ulaşan bu veciz sözünde ifadesini bulan içtenlik, duygu ve düşüncelere uygun bir şekilde hareket etmek olarak tezahür eder. Burada üslup da çok önemlidir. Ailede eşiyle arasında yaşanan bir tartışmada kendisinin hatâlı yönleri olduğunu bilmesine rağmen gurur, eşine boyun eğdirmek, onun üzerinde üstünlük sağlamak gibi amaçlarla hatâsını bile bile kendisini savunmak, nefsinin avukatlığını yapmak... Çünkü içinden bir ses "Ezdirme kendini!" der, "Burnu sürtülsün, haddini bilsin!". Ancak farkında değildir ki aslında ilişkilerini ezdirmektedir ve samîmiyet "haddini bilerek" çekilmektedir bir kenara.

2. Yapmacık İlgi Göstermek: Bir istek ve temennîyi karşıdaki bireye kabul ettirmek ya da hatânın üstünü örtmek gibi birtakım sebeplerle yapmacık ve abartılı ilgi göstermek, bu şekilde davranan kişinin kendisine olan saygısını da kaybetmesine yol açacaktır. Bu tür davranışlar çoğu zaman "iş bilme" ve "kurnazlık" olarak değerlendirilse de işin aslı, kişinin en yakınını "kandırmış" olduğudur. "Sen onu evlendikten sonra parmağında oynatırsın." yönlendirmeleriyle evliliğe adım atan insanlar ne yazık ki bunun için yapılanları da meşrû addetmektedir. Oysa evlilik, aile hayatı, eşimizi "parmağımızda oynatacağımız" bir tiyatro sahnesi değil, bütün sahiciliğiyle hayatımızdır. Ve oradaki samîmiyetimizdir bizi başrol oyuncusu yapacak olan...

3. Gizli Saklı İş Yapmak: Yapılan işleri eşten/aileden saklamak, ondan gizli para biriktirmek, eşinin haberi olmadan yakın akrabalarına yardım etmek gibi durumlar, aile içinde samîmiyeti zedeleyen unsurlardandır. Eşinden veya aile fertlerinden gizli iş yapmak o işi yapanın samîmiyet ihlalini gösterirken, diğer eşin o konudaki baskıcı tutumuna da işaret edebilir. Aile fertlerinden gizli saklı iş yapmamak nasıl bir samîmiyet kâidesiyse eşinin, kendi yakınlarına -ailenin gücü nisbetinde- yardım etmesine, destek olmasına müsâade etmek; sevdiği ve ilgi duyduğu işleri yapması için desteklemek de bir başka gerekliliktir. Bunun gibi kazanılan gelirin ve bu gelirin nerelere harcandığının eşten ve aile fertlerinden gizlenmesi de samîmiyetle birlikte aile içi dayanışmayı, birlik beraberlik duygusunu yaralayacak bir tavırdır.

> "Aile fertlerinden gizli saklı iş yapmamak nasıl bir samîmiyet kâidesiyse eşinin, kendi yakınlarına destek olmasına müsâade etmek; sevdiği ve ilgi duyduğu işleri yapması için desteklemek de bir başka gerekliliktir."

4. Yalan Söylemek: Yalan söylemek bazen problemlerin en pratik çözümü olarak görülür ne yazık ki. Yalan kısa süreli "konfor" sağlar, ancak ardından "mumun yatsıya kadar yanması" meselesinde olduğu gibi o kısa süreli konfor uzun süreli bir pişmanlığa ve sıkıntılara dönüşebilir. Sanırım en kötüsü de yalan söyleyen kişinin kaybettiği öz saygısı, itibar yitimi ve güven duygusunun sarsılmasıdır.

5. Gereksiz Şüphe ve Sorular: Şüphe, güvensizliğin göstergesidir ve insanın zihnine girdi mi bir kere, ne huzur bırakır ne rahat. Ondan sonra zaten şüphelendiği kişiye de rahat yüzü yoktur. Her sözün, davranışın, işin altında bir başka sebep aranır ve her şey didik didik edilerek sorgulanır. Telefonlar, çantalar, cepler vs. sürekli kontrolden geçer. "Kim aradı, ne söyledi, niçin seni aradı, sen ona niçin şunu söyledin?..." gibi sonu gelmeyen sorgu sual faslı... Bir filmde ya da tiyatro sahnesinde izlerken gülebileceğimiz bu tür diyaloglar gerçek hayatta yaşanıyorsa eğer her iki taraf için de çok zor ve sancılı bir sürecin başladığını ve bu sürecin evliliğe ciddî sıkıntılar yaşatacağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Şüphelerin gerçeklik payı varsa elbette konuşulmalı, açıklığa kavuşturulmalıdır. Aksi takdirde bütün aile yuvasını ve saâdetini içten içe saran zararlı bir ur hâline gelecektir şüphe ve tereddütler.

"Yalan kısa süreli "konfor" sağlar, ancak ardından "mumun yatsıya kadar yanması" meselesinde olduğu gibi o kısa süreli konfor uzun süreli bir pişmanlığa ve sıkıntılara dönüşebilir."

6. Niyet Gizlemek: Niyet, samîmiyeti ortaya koyan önemli bir ölçüdür. Onu özel kılan tarafı ise, kişiyle Allah arasında olmasıdır. Yani gerçek niyetimiz biz ve Allah'tan başka kimseye ayân değildir. Biliriz ki amellerimizin kıymeti niyetlerimizle ölçülür.[1] Aile içinde eşimize, çocuğumuza, aile büyüklerimize karşı yaptığımız her türlü iyiliğin, güzel tavır ve davranışın, hizmetin değerini de niyetimiz belirler. Allah katındaki değeri için niyetimiz nasıl önemliyse kul katındaki değeri için de öyledir aslında. Evet, niyetlerimiz Allah'tan ve bizden başka kimseye ayân değildir ve hiç kimse bir davranışımızın niyetinin "O değil de bu." olduğunu iddia edemez ama pekâlâ hissedebilir ondaki samîmiyeti ya da samîmiyetsizliği.

7. Sert ve Emredici Üslup: Kimi zaman aile dışında yumuşak huylu, anlayışlı, tatlı dilli, güler yüzlü olan kişilerin aile içinde eşlerine, çocuklarına, hatta anne babalarına karşı sert, kaba sözlü, haşin, asık suratlı ve incitici olduklarını görebilmekteyiz.

Oysa her şeyden önce en yakınlarımıza göstereceğimiz sevgi ve şefkat, Yüce Yaratıcı'ya olan imanımızın, Müslümanlığımızın ve insanlığımızın gereğidir. Çünkü Rabb'imiz kendi varlığının delillerinden olarak bildirmiş eşler arasındaki meveddet ve rahmeti.[2] Buna göre eşlerin bir diğerine duyduğu sevginin yanı sıra birbirlerine şefkatli ve merhametli olmaları çok özel bir öneme sahiptir.

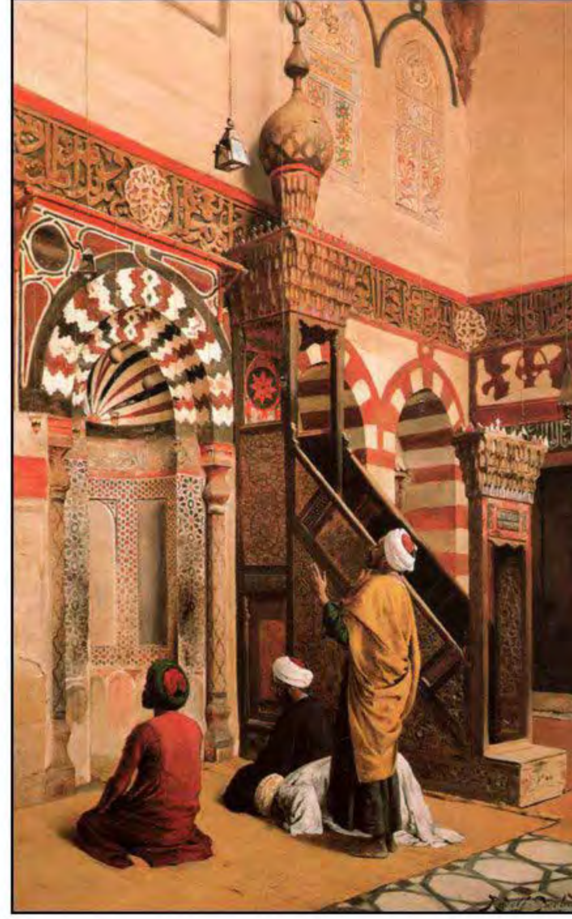
Sert bir üslup, emredici ifadeler, kızgınlık belki karşımızdaki insanı itâatkâr yapabilir, ama bu durum, onayladığı, severek yaptığı veya kabul ettiği anlamına gelmez. Sevmeyen ama katlanan, kabul etmeyen ama itâat eden, saygı duymayan ama korkan insanla birbirinin "göz aydınlığı"[3] olacak şekilde bir birliktelik yaşamak ne yazık ki, mümkün olmayacaktır.

Netice olarak sert ve emredici üslup her şeyden önce samîmiyeti ortadan kaldırır. Oysa aile her şeyin ötesinde içtenlik değil midir?

Kalbî diriliğe sahip olanlar gönül almasını da bilirler. Bir insan gönlü yıkmanın, Allah'ın evi olan Kâbe'yi yıkmaktan yetmiş kez daha ağır olduğunu idrak ederler. Bu sebeple olsa gerek ki, Yûnus Emre varlık sebebini gönül yapmak olarak görür ve şöyle seslenir:

Ben gelmedim dâvî içün,
Benim işim sevî içün
Dostun evi gönüllerdir,
Gönüller yapmaya geldim.

Bir kez gönül yıktın ise,
Bu kıldığın namaz değil.
Yetmiş iki millet dahi,
Elin yüzün yumaz değil.

8. Onay ve Destek İçin Zorlamak: Bazı kişilerin her söylediği doğru, her yaptığı güzel, ortaya attığı her fikir hârikulâdedir. Daha doğrusu onlar öyle zanneder ve çevresindekilerin de bunu onaylamasını beklerler. Eleştirilere de genellikle tahammülsüz olan bu kişilerle birlikte yaşayanlar ilk başlarda kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmeyi deneseler de çoğunlukla bir süre sonra vaz geçerler. Aksi takdirde bitmek bilmeyen söylenmeleri, nutukları ya da bir tartışmayı göze almaları gerekir. Onlar artık evin bu "kerâmeti kendinden menkul" kişisinin yaptığı her yemeğe övgüler dizmeyi, söylediği her sözü alkışlamayı, yaptıklarını onaylamayı bir görev olarak benimsemiş görünürler. Onların bu iletişim biçimine adapte olmasıyla ortalık süt liman olmuş, problemler çözülmüş gibi görünse de aslında gerçek bundan çok farklıdır. Bir taraftan alttan alta bir kızgınlık, kırgınlık birikirken bir taraftan da ilişkilerindeki samîmiyet ciddî anlamda zarar görmektedir.

9. Menfaatperestlik: Menfaat gönüllere yerleştikçe, samîmiyeti zayıflatır. Bu gibi kimseler gayra hizmeti lüzumsuz, hatta akılsızca bir davranış olarak vasıflandırırlar. Dünyada hazırladıkları menfaat planlarıyla, âhirette de köşkler satın alma hayaline kapılırlar. Bu suretle dinin temel prensibi olan nefsi tezkiye ederek, Allah'a ibâdeti cemiyete taşıma fikri yerine, sadece kendini kurtararak, dünya ve âhirette rahat yaşamak düşüncesi hâkim olur.

10. Seküler Zihniyet: İslâm'a göre dünya ve âhiret hayatı bir bütündür. Her şeyi dünyadan ibaret görüp sadece dünya için çalışmak, samîmiyetimizi yok eden en önemli etkendir. O hâlde dünyayı geçici bir imtihan yurdu olarak görüp aşırı dünya tutkusundan kurtulmak gerekir. Sekülerleşen zihinler, dini ikinci plana atmaya ya da gündelik hayattan dışlamaya çalışmaktadırlar. Oysa İslâm, dünyayı dizayn etmek ve insanın bütün davranışlarını düzenlemek için gelmiştir. Dinin yaptırım gücü, bütün diğer yaptırımlardan daha etkin, daha kapsamlı ve daha devamlıdır. Her şeyi dünyevî bir çıkar ve beklenti için yapmaya kalkışanlara Peygamberlerin nebevî ölçülerini hatırlatmak gerekmektedir. Zira onlar, *"Biz sizden hiçbir şey istemiyoruz. Bizim mükâfatımız Allah'a aittir."* ilkesiyle hareket etmişlerdir.

Ferdî, ailevî ve toplumsal hayatımızda bizleri sevgiden, samîmiyetten ve muhabbetli bir ortamdan alıkoyan diğer faktörleri de sıralayarak makalemizi tamamlamak istiyorum:

1. Bozuk çevre ve ortamlar
2. İşlenen günahlar, günahlara karşı gerçekleşen bağışıklık ve duyarsızlıklar
3. İyiliği emretme ve kötülüğe dur deme görevinin gereğince yerine getirilemeyişi
4. İslâmî bilgi düzeyimizin yetersizliği
5. Yozlaşma kültürü
6. Gösteriş hastalığı
7. Kendini beğenme içgüdüsü
8. İhtirasların peşine düşme hastalıkları

Dipnot

** * Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*

1. Buhari, Bedu'l-Vahy, 1.

2. 30/Rûm, 21.

3. 25/Furkan, 74.

İshak Paşa Sarayı

Bir muhteşem külliye var,
İshak Paşa sarayında,
Canlanıyor hatıralar
İshak Paşa sarayında...

Abdi Paşamız başlıyor,
İshak Paşamız işliyor,
Zaman nasıl yavaşlıyor,
İshak Paşa sarayında...

Ağrı dağı etekleri,
Osmanlı'nın şaheseri,
Bir asırlık alın teri,
İshak Paşa sarayında...

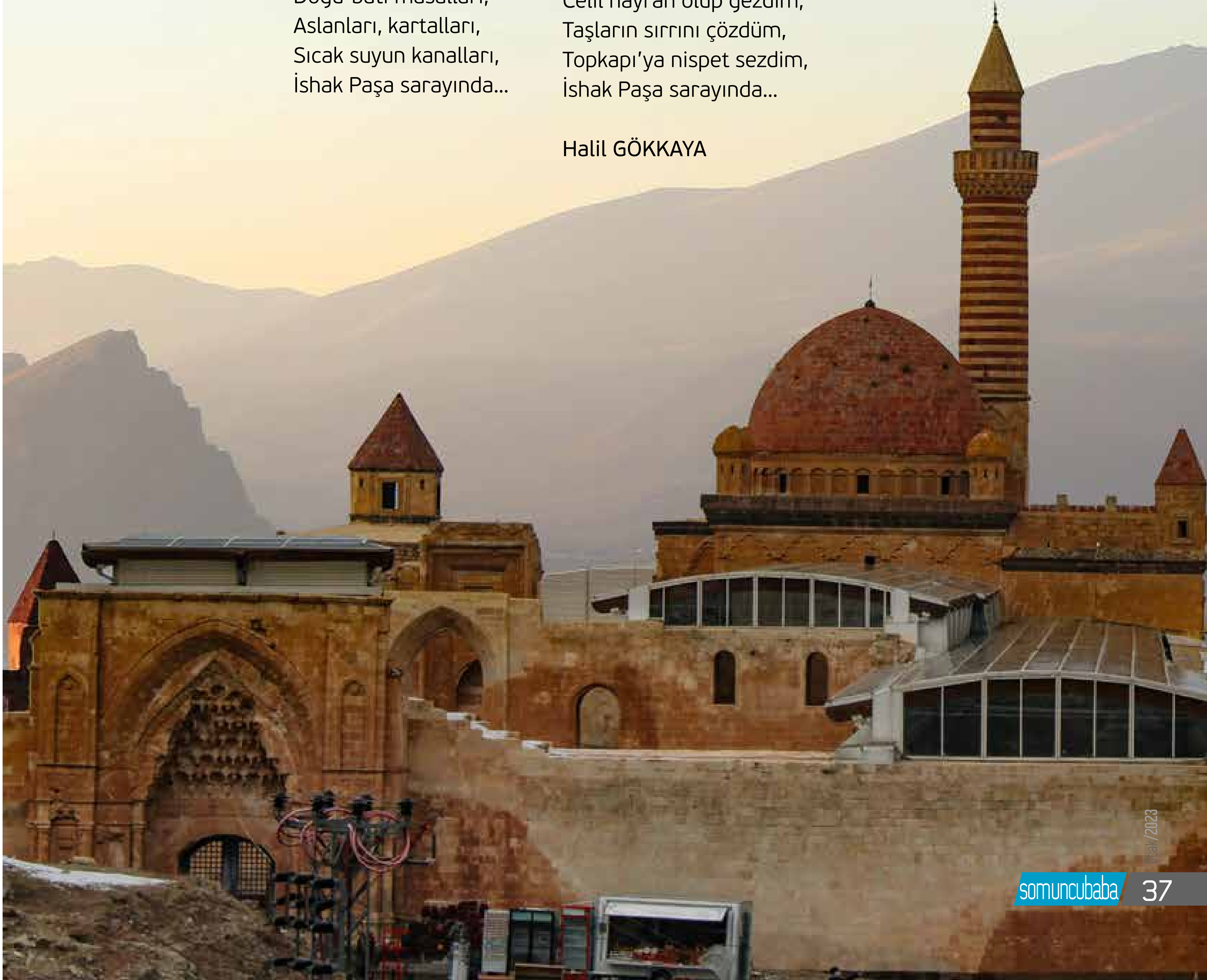
Doğu-batı masalları,
Aslanları, kartalları,
Sıcak suyun kanalları,
İshak Paşa sarayında...

Rus harbinin alevleri,
Altın kapının yivleri,
Yağmalanmış kuş evleri,
İshak Paşa sarayında...

Yüz oda, yüz şöminesi,
Camisi, hamam, türbesi,
Su çeşmesi, süt çeşmesi,
İshak Paşa sarayında...

Celil hayran olup gezdim,
Taşların sırrını çözdüm,
Topkapı'ya nispet sezdim,
İshak Paşa sarayında...

Halil GÖKKAYA

Hamit DEMİR*

ÜMÎDÎM SANÂDIR

YÂ RASÛLALLAH

1712 yılında Tokat'ta dünyaya gelen Kânî, Osmanlı Dönemi'nin önde gelen şairlerindendir. Devlet erkânından birçok kimsenin kâtipliğini yapan bu zat, Mevlevî Tarikatı'na intisap etmekle hayatında bir yön değişikliğine gitmiştir. Kânî, daha çok mizah ve serazat (özgür) şiirleri ile tanınmaktadır. 1792 yılında vefat eden Kânî, Eyüp Sultan Mezarlığında metfundur. Halk diline mâl olan "Kırk yıllık Kânî olur mu Yani." deyimi, gönül verdiği bir Hristiyan hanımefendinin kendisine dinini değiştirmeyi teklif etmesi üzerine söylenmiştir. Manzûmeleri Dîvân'da, nesirleri ise Münşeât'ında toplanan Kânî, edebiyat tarihimizde nazımdan çok nesirleri ile tanınsa da onun özellikle Yâ Rasûlallah redifli na'tiyyeleri şekil ve muhteva bakımından oldukça zengin ve tesirlidir. Bu yazıda, muhtelif na'tlarından seçilen ve şairin edebî tavrını yansıtan muhtelif beyitler, kısa açıklamalarla konu edilecektir.

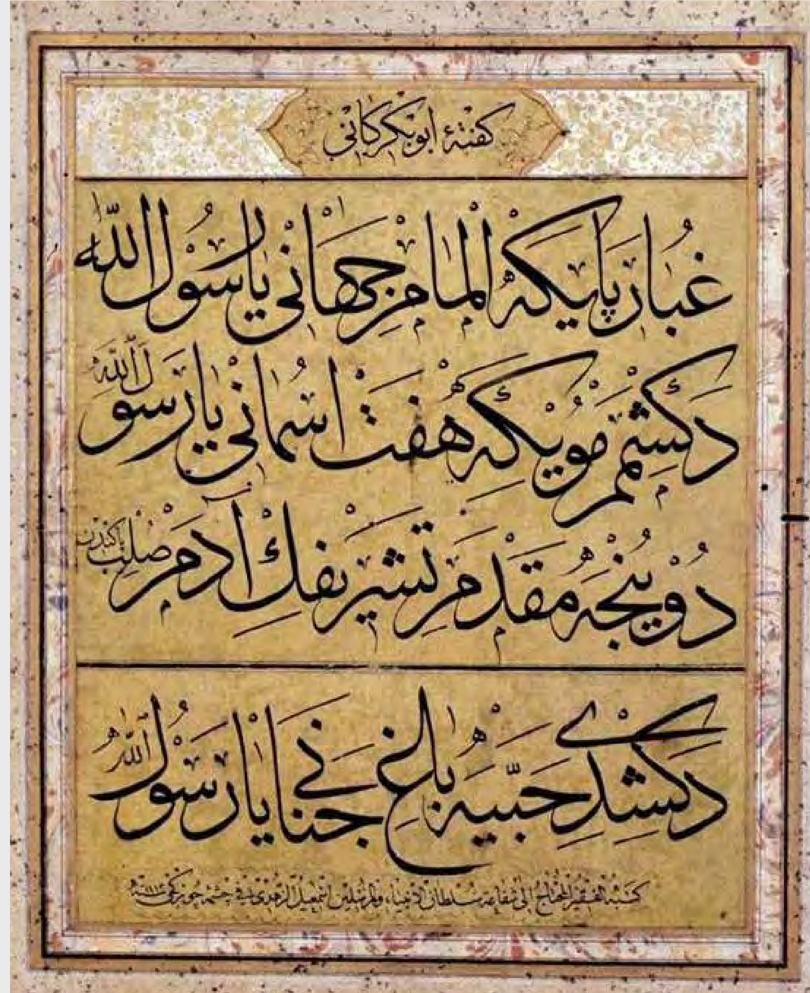
Gubâr-ı pâyına almam cihânı yâ Rasûlallah
Değişmem mûyına heft âsmânı yâ Rasûlallah

Duyunca makdem-i teşrîfin Âdem sulb-i pâkinden
Değişdi habbeye bâğ-ı cinânı yâ Rasûlallah

(Ayağının tek bir toz tanesine, dünyayı verseler almam; saçının bir teline yedi göğü değişmem Yâ Rasûlallah. Senin (s.a.v.) kendi temiz soyundan geleceğini öğrenen Hz. Âdem (a.s.), cennet bahçelerini bir tohuma değişti.)

Dörtlüğün ilk iki mısraında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yüceltecek şekilde yer alan kıyaslamalar alışılagelmiş bir metottur. Fakat diğer iki beyitte dünya hayatının başlangıcını temsil eden ve Hz. Âdem'in cennetten çıkarılışını anlatan hadise, hüsn-i talil ile farklı bir sebebe bağlanmaktadır. Buna göre Hz. Âdem'in yasaklı meyveyi yemesi, bir hata olmayıp bilakis kendi soyundan gelecek olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in teşrifini geciktirmeme gayesine matuf bilinçli bir tercihtir. Kânî'nin şairane muhayyilesi ve sınırları zorlayan özgür düşüncesi, Rasûlullah'ın yeryüzünü teşrifi bir an evvel gerçekleşsin diye kendisine yasaklanan meyveyi yiyen bir Hz. Âdem (a.s.) profili çizmektedir. Dolayısıyla şair, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yüceltme konusunda, muhayyilesinde var olan Hz. Âdem'den ilham almaktadır.

"Öyle günahkârım ki amel defterime bir sevap kaydedildiyse ya kirâmen kâtibin melekleri hata etmiştir ya da bana iftira atılmıştır Yâ Rasûlallah."

O denli mücrimem zerre sevâbım varsa defterde
Ya sehv-i kâtibân ya iftirâdır Yâ Rasûlallah

Eğerçi dâmeni lâ taknetû der-destdür ammâ
Yine her hâlde ümîdim sanâdır Yâ Rasûlallah

(Öyle günahkârım ki amel defterime bir sevap kaydedildiyse ya kirâmen kâtibin melekleri hata etmiştir ya da bana iftira atılmıştır Yâ Rasûlallah.

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." ayeti tutulacak bir etek olsa da benim ümidim sanadır Yâ Rasûlallah.)

İlk beyitte tevazuun ve nefsini yermenin sınırlarını zorlayan şair, kendini hiç sevap işlemeyen bir günahkâr olarak tavsif etmektedir. Ona göre amel defterine yazılan sevaplar, amelleri kaydetmekle görevli meleklerin hatası olmalıdır veya kendisine sevap iftirası atılmıştır. Serazat şairliğin düşünce serbestliğini çok çarpıcı bir şekilde hissettiren Kânî; beşeri vasıflarla muttasıf olmayan ve yalnızca Allah'ın emirlerini yerine getiren meleklerin hata yapabileceğinden söz etmektedir. Ayrıca bir kimseye işlemediği bir suçu isnat etme anlamındaki iftira kavramını ters yüz etmekte, sevabın da iftiraya konu olabileceğini dillendirmektedir. Olanca günahına rağmen şair, kendisine uzatılan ilahi merhamet elinden haberdardır. Bu el, Allah'ın tüm günahları bağışlayabileceğini ve O'nun rahmetinden ümit kesilmemesini telkin eden ayettir. Fakat şair, Allah'ın söz konusu rahmetine Hz. Peygamber (s.a.v.)'i vesile edinmeden erişilemeyeceğini ima etmekte; Rasûlullah'ın şefaatini, Allah'ın rahmetine erişmenin yegâne vesilesi olarak görmektedir.

Senin deryâ-yı lütfun gark ederdi cân-ı Firavn'ı
Seni ansaydı ol hîn kim garakdur Yâ Resûlallâh

(Senin lütuf denizin, Firavun'un canını bile kuşatırdı. Eğer o, boğulacağını anladığında seni ansaydı, boğulmazdı.)

Şair; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in insanların kurtuluşunu isteyen engin gönlünü ve şefaatini, uçsuz bucaksız bir denize benzetir. Öyle ki bu deniz, ilahlık iddiasında bulunarak günahların en büyüğüne düşen Firavun'u bile kurtarabilecek derinliktedir. Kânî'ye göre Firavun, Kızıldeniz'de sular altında kaldığında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i hatırlasaydı bedeni suyun altında kalsa da ruhu, rahmet denizi ile kurtuluşa yelken açabilecekti.

Tenimde cân eser-i ibkâsın etmez hiç istihsân
Bilür ki ben sana ez cân fedâyım Yâ Rasûlallah

(Canım, bedenimin devamlılığını hoş görmez. Zira bilir ki benim canım sana fedadır Yâ Rasûlallah.)

Kânî; bu beyitte de dünyayı seven ve ölümü istemeyen insanların aksine ten kafesinin parçalanmasını arzu etmektedir. Çünkü canı bedeninde var olduğu sürece, Rasûlullah'ın yoluna kurban olabilmek muhaldir. Şair bu beyitte cennette Hz. Peygamber (s.a.v.)'le buluşma ümidi ile ölümü arzusunu kast ettiği gibi tasavvufî anlamda fenâ fi'r-Rasûl tecrübesine işaret etmiş de olabilir.

Kitâb-ı nev-nüzûl-i midhâtın bin nüsha olmuştu
Eğer ben etmesem sözden ferâgat Yâ Rasûlallah

(Ben söz söylemekten vazgeçmeseydim seni öven kitapların yeniden yeniden nâzil olması, bin nüshaya ulaşırdı.)

Kânî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in insanlık tarihinde en çok övülen insan olmasına dolaylı olarak dikkat çekmektedir. Zira bin nüsha terkibindeki bin, kesretten kinaye olarak adetsizliği ifade etmektedir. Vakıada da Hz. Peygamber (s.a.v.) için yazılmış na't-ı şeriflerin sayısını tespit etmek mümkün değildir. Şairimiz Kânî'ye ait 15 na't ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i medheden birçok dize söz konusudur. Beri taraftan Kânî, hem kendinin hem de edebiyat tarihimizde na't kaleme alan şairlerin belki işin hakkını verememe endişesiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'i methetme konusunda temkinli ve seçici davrandıklarını dile getirmektedir. Hâl böyle iken bile binlerce na't-ı şerif yazılmış, yüzlercesi bestelenmiş; Müslümanların zihin ve gönül dünyalarında Hz. Peygamber (s.a.v.) sevgisi ilmek ilmek işlenmiştir. Son olarak şair nev-nüzûl terkibi ile tecellinin hiç kesilmeyen doğasına ve şiirin bir ilham ürünü olduğuna dikkat çekmektedir. Es-salâtü ve's-selâmü aleyke Yâ Rasûlallah.

Dipnot

* Arş. Gör. Hamit DEMİR, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

1. Edebî tavrına dair bazı mütalaalar için bk. Önder Göçgün, "18. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Nüktedân Bir Mevlevî şâiri: Tokatlı Kânî" (Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu, Ankara: Gelişim Matbaası, 1987), 563-572.
2. Hayatı hakkında özet bilgi için bk. İsa Kayaalp, "Kânî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 24.11.2022).
3. İlgili şiirlerin tamamı için bk. İlyas Yazar, Kânî Dîvânı (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 37-49.
4. ez-Zümer, 39/53.
5. Firavun'un şirk koşmasıyla ilgili âyetler için bk. en-Nâziât, 79/24.

Ağrı-Doğubayazıt
Tarihten Üç Önemli İz

"Ağrı Dağı'nın başlangıç noktası olan Doğubayazıt çok önemli bir yerdir. Nuh'un gemisinin burada bulunması ise mekâna manevî bir özellik katarken insanlık tarihinin sıfırdan başladığı bir merkez olduğunu bizlere göstermektedir."

Ağrı Dağı, Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarına göre Büyük Tufan'dan sonra Nuh'un gemisine ev sahipliği yapması dolayısıyla efsanevî özelliği olan bir dağdır. Tanah ve Eski Ahit'teki Yaratılış kitabında anlatıldığı üzere Nuh'un gemisinin karaya oturduğu dağ bu dağdır. İslâm Kaynaklarında Nuh'un gemisinin "Cudi'ye oturduğu" belirtilmektedir. Kutsal kitaplarda da adı geçen Ağrı Dağı'nın farklı dillerde birçok ismi vardır. Başlıcaları Ararat, Kuh-i Nuh, Cebel'ül Haris'tir.

Ağrı Dağı/Nuh'un Gemisi

Güney yüzünden yapılan tırmanışlar "klasik rota" olarak nitelendirilir ve Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinden başlar. Iğdır yönünden gerçekleştirilen kuzey rotaları ise daha teknik buzul tırmanışlarını içerir ve dağa ulaşım açısından biraz daha ayrıntılı hazırlıklar gerektirir.

Nuh'un gemisinin Ağrı Dağı'nda bulunduğu inancı, pek çok kişiyi bu dağa tırmanmaya sevk etmiştir. Diğer taraftan misyonerlik faaliyetleri ve Ağrı Dağı'nın stratejik mevkii sebebiyle taşıdığı önem bu faaliyeti hızlandırmıştır. Bazı kaynaklarda Ağrı Dağı'na tırmanmanın 1700 yıllarına kadar götürülmesine rağmen, dağa ilk çıkanın Frederic Parrot olduğu ifade edilmektedir. Parrot, 1829'da Ağrı Dağı'na tırmanmış ve Nuh'un gemisinin bulunması muhtemel 200 adım çapında bir düzlükten bahsetmiştir. Parrot'dan başka 1834 ve 1843'te Antonomoff, 1845'te Wagner ve Abich, 1850'de Albay Chodsko, 1856'da Stuart ve Monteith Ağrı Dağı'na çıkmışlardır. 1876'da James Bryce dağa tırmanmış ve 4000 metrede lav yığınları arasında dört ayak (121,92 cm.) uzunluğunda, beş inç (12,70 cm.) kalınlığında yontulmuş tahta parçası gördüğünü iddia etmiştir. 1893'te Ağrı Dağı'na çıkan Dr. Nuri, geminin orta bölümünün buza gömülü vaziyette bulunduğunu, çok kalın ve koyu kırmızı renkteki kalaslarının 30 cm. uzunluğunda çivilerle çakılı olduğunu öne sürmüştür. Böylece XIX. yüzyıl başlarından itibaren Ağrı Dağı ile ilgili faaliyetler artarak devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni asıllı olduğu tahmin edilen Vladimir Roskovitsky adlı bir Rus pilotu, Ağrı Dağı'nın 25 mil kuzeydoğusundaki yamaçta bir gemi kalıntısı gördüğünü, geminin 1200 m. uzunlukta ve direklerinin de sağlam olduğunu bildirmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında, Ağrı üzerinde uçan bir Sovyet pilotunun yarı yarıya batmış bir gemi gördüğünü açıklaması üzerine olay yerine gönderilen araştırma ekibi, kömüre benzer bir ağaçtan yapılmış, iyice çürümüş 1200 m. uzunluğunda

> "Doğubayazıt Kalesi'nin temelinde bulunan taşların cins ve kesme tekniğinden de, ilk kalenin Urartular tarafından yapıldığı, daha sonraki yıllarda kalenin Selçuklular ve Osmanlılar tarafından onarılmıştır."

> “Halk tarafından çok sevilen Sultan Bayezid’in ölümünden sonra, halk onun anısına şehrin adını değiştirerek Daryunk yerine ilk defa Bayazıt adını vermiştir. Eski kalenin adı da, Sultan Beyazıt’a ithafen Bayazıt Kalesi olarak değişmiştir.”

bir gemi bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Aslında Ağrı Dağı’nın başlangıç noktası olan Doğubayazıt çok önemli bir yerdir. Nuh’un gemisinin burada bulunması ise mekâna manevî bir özellik katarken İnsanlık tarihinin sıfırdan başladığı bir merkez olduğunu bizlere göstermektedir.

Doğubayazıt Kalesi

Eski Bayezid’in kuzey-batısında, yekpare sert ve dik kayalar üzerine inşa edilmiştir Güneyinde bulunan İshak Paşa Sarayı ile kale arasında derin bir vadi yer almaktadır. Kalenin güneydoğusunda da Urartu Dönemi’nden kaldığı sanılan bir yerleşim alanının izleri vardır. Doğubayazıt’tan geçen tarihi İpek Yolu’nun çok eski çağlara uzandığı düşünülürse, ilk yerleşimin Urartulardan önce kurulduğu düşünülebilir. Doğal bir kale konumunda olan Karaburun tepelerinin sarp kayaları, düzgün taş duvarlarla örülerek muhkem bir kale inşa edilmiştir. Kalenin temelinde bulunan taşların cins ve kesme tekniğinden de, ilk kalenin Urartular tarafından yapıldığı, daha sonraki yıllarda kalenin Selçuklular ve Osmanlılar tarafından onarıldığı anlaşılıyor. Ağrı-Doğubayazıt ve çevresi, 1064 yılında Büyük Selçukluların hâkimiyetine geçmiştir. Selçukluların ’da Urartu yerleşim alanını kullandıkları, hatta güneybatıya doğru genişledikleri, mevcut Selçuklu mezar kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bölge halkı arasında Doğubayazıt kalesine, Ceneviz Kalesi diyenler de bulunmaktadır. Bu doğrultu da Bayburt, Erzurum, Hasan kale ve Doğubayazıt’ta kervanların konaklaması için Cenevizliler ’in kaleler yaptıkları bilinmektedir. Daryunk adı Doğubayazıt ve çevresinin Celayirliler (1358-1382) tarafından fethine kadar kullanılmıştır. Celayir Devleti’nin iki kardeş

arasında bölünmesinden sonra, Doğubayazıt yöresi Sultan Bayezid'e verilmişti. Sultan Bayezid, Bayram Hoca'nın saldırılarına karşı koyabilmek için 1374 yılında Doğubayazıt Kalesi'ni restore ettirmiş. Halk tarafından çok sevilen Sultan Bayezid'in ölümünden sonra, halk onun anısına şehrin adını değiştirerek Daryunk yerine ilk defa Bayazıt adını vermiştir. Eski kalenin adı da, Sultan Beyazıt'a ithafen Bayazıt Kalesi olarak değişmiştir.

Ortaçağ boyunca defalarca el değiştiren kale Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında Osmanlıların eline geçmiştir. Mahmut Paşa'nın Bayezid Sancakbeyliği sırasında (1722-1767), Erzurum Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya gönderilen1763 tarihli bir mektupta kalenin onarımından bilinmektedir. Bayezid Kalesi 1828, 1855, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşlarında ve I. Dünya Savaşı sırasındaki Ermeni isyanlarında tahrip olmuştur. Bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin doğudaki en önemli sancak merkezlerinden biri olan Bayezid şehrinin etrafındaki surlar ve iç kalenin XIX. yüzyılın sonlarına kadar sağlam olduğu bu yıllarda yöreye gelen yabancı seyyahların çizdiği gravürlerden anlaşılmaktadır. Şehrin etrafını kuşatan surlardan birkaç temel izi hariç tamamı kaybolduğu için planı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak XIX. yüzyılda çizilen gravürlerden anlaşılacağı üzere dış surlar şehrin doğusundaki sarp kayalığın üzerinden başlayıp güneydeki İshak Paşa Sarayı'nı da içine alacak şekilde bütün şehri kuşatmaktadır. Sert ve dik kayalar üzerine inşa edilen iç kale, Anadolu'daki diğer kalelere göre oldukça küçük ölçülerdedir. Kale, plan bakımından belli bir düzen göstermez. Kayaların durumlarına göre kalenin inşa edildiği görülmektedir. Bu nedenle kayalardan büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Eski Bayazıt Cami

Eski Beyazıt Camii, Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde, Doğubayazıt Kalesi'nin güney eteğinde yer almaktadır. Ağrı'nın en eski camiidir. Camiye, "Eski Camii" veya "Cami-i Gevher-i Digar" isimleri de denmektedir. Halk arasında ise Şafii Camii diye bilinmektedir.

> “Sert ve dik kayalar üzerine inşa edilen iç kale, Anadolu’daki diğer kalelere göre oldukça küçük ölçülerdedir. Kale, plan bakımından belli bir düzen göstermez.”

1514 Çaldıran Savaşından sonra Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına katılan kalenin hemen yanında o devirde yapılmıştır. Kimin tarafından yaptırıldığı kesin bilinmemekle beraber, I. Selim’in Çaldıran Seferi Menzilnameleri’nde padişahın Bayezid’e girmeden Ağrı Dağı karşısında Karapungar yanındaki Karaköy’de konakladığı ve kale halkının gelip itaat ettikleri anlatılmaktadır.

Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabeden H.1096/M.1687 senesinde tadilattan geçirildiği anlaşılmaktadır. Caminin taç kapısı üzerinde yer alan ve sonradan kazıldığı tahmin edilen Farsça kitabe tahrip edilmeden okunmuş olup şu ifadeler geçmektedir: “Hatifi andan ki mara, na geha der samia Tarih-i Camii esselat’ül camia/Hatifi kulağıma ansızın bir ses geldi ki caminin tarihi söylendi.” Burada ebcet hesabı ile H.1096/M.1687 tarihinin düşürüldüğü yazılmaktadır. Günümüze ulaşmayan bu kitabe muhtemelen sonradan tahrip edilmiştir. Caminin taç kapı kavsara kemeri içinde muhtemelen bahsedilen kitabenin bulunduğu yere sonradan boş bir mermer levha yerleştirilmiştir. Giriş kapısının basık kemerinin üzerinde başka bir kitabenin daha izleri mevcuttur. Bu kitabenin birinci satırı sonunda “bi-ğayri-hakkın” ibaresi okunabilmektedir. Muhtemelen Kur’an-ı Kerim’den bir ayeti ihtiva eden bu kitabenin de mahiyeti anlaşılamamıştır.

Caminin yer aldığı vadinin kuzey tarafı düzeltilip güneyde vadi zemininden başlamak üzere duvar örülerek düz bir teras oluşturulmuş ve üzerine cami inşa edilmiştir. Kahverengi, kırmızı, sarı ve beyaz renkli kesme taşlarla inşa edilen camide sarı ve beyaz renkteki taşlar muhtemelen çeşitli dönemlerdeki onarımlar sırsında kullanılmıştır. Bugün kuzey cephede daha önceden

var olan beş gözlü, kubbeli son cemaat yeri kemerlerinin dayandığı plasterler (Genellikle binaların önyüzünde (cephe) birbirine geçik düşey sütunlarla uyum halinde, görsellik yaratmak için kullanılır) ve kemer izleri belli olmaktadır. Kuzey cephenin tam ortasında yer alan taç kapı kademeli profillerle çerçevelenmiş sivri kemerli, eyvan türü bir açıklığa sahiptir. Taç kapının sağında ve solunda mukarnas kavsaralı iki mihrabiye ve iki pencere bulunmaktadır. Kuzey-batı köşede yer alan minare beden duvarlarına bitişiktir. Silindirik gövdenin üzerinde belli aralıklarla yerleştirilmiş küçük dikdörtgen pencereler ve şerefe altlığına yakın yerde birer damla motifi bulunmaktadır. Caminin batı cephesinde biri altta ikisi üstte toplam üç pencere bulunmaktadır. Doğu cephede bu düzen tekrar edilmiştir. Güney cephede ise doğu ve batı uçlarda iki kat halinde dört pencere bulunmaktadır. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen çerçeveli olup üst sıradakiler kemerlidir. Cami, dıştan dışa 15.30 x15.30 m. ebatlarında kare planlı bir yapıya sahiptir. Sekizgen kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe basık ve daire kemerli dört tromp üzerine oturmaktadır. Beden duvarlarının bölgesel etkiler dolayısıyla kısa tutulması ve trompların yuvarlak kemerli olması nedeniyle geçişler eğimli birer tonoz biçimine dönüşmüştür. Kare planlı caminin üzeri 11,50 m. çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Yöresel, farklı renkli taşların kullanıldığı cami içerisinde herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır. Orijinalinde beş bölümlü bir son cemaat mahallinin bulunduğu duvarlar üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarımı yapılarak yıkılmaktan son anda kurtarılan caminin Kubbesinin çökme tehlikesi olmasından dolayı, cami uzun süre ziyaret ve ibadete kapalı kalmıştır. 2006 senesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edildikten sonra yeniden ibadete açılmıştır.

Kaynakça

Doğubayazıt Sempozyum Bildirileri, İstanbul 2004.
Hikmet Tanyu, Nuh'un Gemisi ve Ermeniler, İstanbul 2005.
Hikmet Tanyu, TDV İslam Ansiklopedisi " Ağrı dağı".
M. Fahreddin Kırzıoglu, Kars Tarihi, İstanbul 1953.
M. Fahreddin Kırzıoglu, "Ağrı", Turizm Bülteni, Ocak 1996.
M. Orhan Bayrak, Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, İstanbul 1994.

Müzik Beynin Gıdası

"Sessiz sakin bir ortamda insanlardan uzak, dünyada olan bitenden uzak kendi halinize kaldığınızı düşünün ve bu arada hiçbir şey okumadan tamamen kendinizi soyutladığınızı düşünün. Bu defa kavramlara yabancı, seslere yabancı bir şekilde hayat sürersiniz. Ve bir süre sonra düşünme yetinizin azaldığını açık bir şekilde hissedebilirsiniz. Müzik dinlemek oradaki notalarla, ezgiyle bir yerlere yolculuk yapar insan."

Hayatımızı sürdürdüğümüz bu dünyada yeme içme gibi hayati ihtiyaçlarımız arasında beynimizin de ihtiyaç duyduğu bazı kavramlar var. Belki bunları ertelediğimiz ya da pek fazla dikkat etmediğimiz bir şey. Ama hepimizin dikkat etmesi gereken ve bu konuda da bir adım atılması gerektiğine inandığım önemli bir mesele.

Okuma meselesinin önemine birçok yazıda dikkat çekmişimdir, yer yer konunun önemine binaen tekrara düştüğüm de olabilir. Ancak hâlâ yeteri kadar anlaşılmadığını düşündüğümden çeşitli konularda bunu yine dile getirmekten çekinmiyorum. Genelde derler ki müzik ruhun gıdasıdır. Evet, bu yönü elbette var, bunun yanında müzik beynin gıdasıdır diyorum. Allah bizi öyle ince bir sanatkâr edasıyla yaratmış ki küçük bir kulakta yine daha küçük olan tüycükler vesilesi ile duymamızı sağlamış. Kâinatı dinlememizi, insanların birbirini dinlemesini sağlamış.

Hiç düşündünüz mü hiç duymayan bireylerin neden geri kaldığını? Bunun küçümsenecek bir yönü yok. Hayat yolunda bazı engellerle karşılaşabiliyoruz, işitme engelli kardeşlerimizin bazı konularda geri kalmalarının sebebi işitmeyi tam olarak sağlayamamaları. Hiç kitap okumasanız bile yine dinlediklerinizle, konuştuklarınızla beyninizin düşünme yetisi çalışır ve bu sizi diri tutar. Her şey beyinde bitiyor, vücudun hasta olması ya da iyileşmesi yine moral motivasyona bağlı. İşitme konusundan ilerlersek konu daha iyi anlaşılır diye bu misalle devam ediyorum.

Sessiz sakin bir ortamda insanlardan uzak, dünyada olan bitenden uzak kendi halinize kaldığınızı düşünün ve bu arada hiçbir şey okumadan tamamen kendinizi soyutladığınızı düşünün. Bu defa kavramlara yabancı, seslere yabancı bir şekilde hayat sürersiniz. Ve bir süre sonra düşünme yetinizin azaldığını açık bir şekilde hissedebilirsiniz. Müzik dinlemekle oradaki notalarla, ezgiyle bir yerlere yolculuk yapar insan. Düşünün, biz uyusak da beynimiz uyumuyor. Rüya alemine dalıyor ve yine orada çeşitli olaylarla beynimiz durmadan çalışmaya devam ediyor. Hayatta bir şeyi düşünerek yapabilmemize olanak sağlayan ve düşünme yetimizin diri durmasını sağlayan iki önemli konu var; okumak ve dinlemek. Müzik dinlediğimiz zaman ruhen bizi farklı diyarlara götürdüğü için tebdili mekânda ferahlık vardır kabilinden bir ferahlamaya sebep olacaktır. Çünkü günümüzde insan ruhunu sıkan çok fazla etken var.

Topraktan uzaklaşmamız, beton yığınları arasına hapsolmamız vesilesi ile ruhumuz iyice sıkılıyor. Bir de anlayışsız insanlar silsilesi de eklenince dar bir boğazın içinde buluyoruz kendimizi. Sorunların hepsi birden çözülemiyor maalesef. Okuyarak anlayışlı bir insan olma yolunda ilerleriz. Her şeyi karşımızdan değil biraz da kendimizden bir şeyler katarak anlamlı hâle getirebilirsek daha yaşanılır bir dünya olur. İşte bütün bunları beynimizin düşünce merkeziyle yapacağız. Durgun durağan bir beyin bize bunları düşündürmez. O yüzden kendimize ve beynimize kötülük etmeyerek onun gelişim ihtiyaçlarını görmezden gelmemek lazım.

Tabii herkesin müzik zevki de farklıdır. Ama müziklerin de bizi bir yerlere götürmesi gerekiyor, düşünce aleminde bir yerlere götürmesi gerekiyor. Zihnimizi açması kelime dağarcığımızı geliştirmesi gerekiyor. Buna da elbette kendimiz karar verecek ve beğendiğimiz ezgileri dinleyeceğiz. Sessiz bir dünyada ise her şey sessizleşiyor. Sanki beynin bir yanı karanlık, terk edilmiş bir kasaba misali gidiyor hayat. Filmlerde rastladığımız sessiz ortam ve hafif bir rüzgâr ile çalı çırpıların bir yerlere savrulduğunu görür gibi. İşte sessizlik tam olarak böyle hedefi olmadan hayatta bir yerlere savrulur gibi ruhsuz bir şekilde akıp gider. Hayatımızda olan biten hiçbir şeyin tesadüf olmadığını, her şeyin bir sebebe bağlı olduğunu unutmamak lazım.

Ayaklarımız bizi bir yerlere götürür ama sınırlıdır çünkü zaman, mekân ve imkânlar ölçüsünde bir yerlere götürebilir. Okumak, yazmak ve müzik ise bizi her yere götürür. Bu şekilde de beynimiz daha fazla seyahat eder, görüp dinleyip kaydeder.

Fatih ÇINAR*

Zileli Muharrem Efendi ve İslâmî Hassasiyeti

"Muharrem Efendi tasavvufu, insan-ı kâmil olabilmek için çıkılan bir seyr ü sefer olarak görmüştür. Ona göre kişi, zâhirini Kur'ân ve sünnet rengine boyayabilmek için bâtınını ilâhî nurlar ile süslemelidir."

Muharrem Efendi, İslâm tarihinde meşhûr üç Şems'ten biri kabul edilen Şemseddîn-i Sivâsî'nin (ö. 1006/1597) ağabeyidir. "Zamanının Ebû Hanîfesi" olarak da anılan Muharrem Efendi, meseleleri halkın anlayabileceği bir tavırla anlatması özelliği ile geniş kitleleri derinden etkileyen bir âlimdir. O, İslâm ilim tarihi içerisinde ilk defa kadınlara özel bir eser kaleme alan, günümüzde dahî birçok medresede ders kitabı olarak okutulan Molla Câmî'nin nahivle ilgili eserine yazdığı şerhle ilmî tesirini sürdüren ve vefat ettiğinde kitaptan başka bir miras bırakmayan ilim âşığı bir zâttır. Aynı zamanda Muharrem Efendi, başta kardeşi Şemseddîn-i Sivâsî ve oğlu Abdülmecîd-i Sivâsî (ö. 1049/1639) olmak üzere birçok ismin maddî ve mânevî gelişiminde etkili olmuş bir gönül insanıdır. Bu çalışmada, Amasyalı Hacı Hızır Efendi (ö. ?), Şeyh Muslihuddîn Efendi (ö. ?) ve Abdülmecîd-i Şirvânî'den (ö. 972/1564) feyz alarak Habîb-i Karâmânî (ö. 902/1496) ve Yahyâ-yı Şirvânî'ye (ö. 868/1464) ulaşan gönül bağı ile Anadolu insanının gönül dünyasında etkili olan Muharrem Efendi ve bazı mesajları üzerinde durulacaktır.

Muharrem Efendi'nin Hayat Serüveni

Muharrem Efendi 910/1504'te Zile'de dünyaya gelmiştir. Adı "Muharrem b. Ebi'l-Berakât Muhammed b. Ârif b. Hasan ez-Zilî" ve künyesi "Ebu'l-Leys"tir. Muharrem Efendi'nin babası Horasan'dan gelip Zile'ye yerleşen "Ebu'l-Berakât Muhammed b. Ârif b. Hasan ez-Zilî", annesi "Sultan Hatun"dur. Muharrem Efendi, dört erkek kardeşin en büyüğüdür. Muharrem Efendi'den sonra İbrahim-i Sivâsî (ö. 1000/1592) gelmektedir. Onun, İbrahim Efendi'den sonraki kardeşi Halvetiyye Tarikatı'nın Şemsiyye kolunun müessisi olan Şemseddîn-i Sivâsî'dir. Muharrem Efendi'nin en küçük kardeşi, "Risâletü's-sağâir ve'l-Kebâir" adlı eseri şerh eden İsmâîl-i Sivâsî'dir.

> "Muharrem Efendi, kişinin olgun mü'min olabilmesi için zikir, tevbe, takva ve zühd gibi hassasiyetlerle kalp hastalıklardan arınıp selîm bir kalp ve sâlim bir gönle sahip olunması gerektiğini savunur."

Muharrem Efendi dört erkek bir de kız babasıdır. En büyük evladı Feyzullah Efendi (ö.?)'dir. Ondan sonra Şemsiyye yolunu İstanbul'a taşıyan ve birçok eser telif ve tercüme eden Abdülmecîd-i Sivâsî gelmektedir. Abdülmecîd Efendi'den sonraki oğlu Abdülkerîm Efendi'dir ki bu zat Zile Camii imam-hatipliği görevinde bulunmuştur. Muharrem Efendi'nin en küçük oğlu Abdurraûf Efendi (ö.?)'dir. Kızının adı ise Safa Hatun'dur. Safa Hatun, İstanbul başta olmak üzere Şemsiyye'yi (Sivâsiyye'yi) geniş bir tesir alanına kavuşturan ve Kadızâdeliler ile mücadelede ön plana çıkan isimlerden biri olan Abdülehad Nûr-i Sivâsî'nin (ö.1061/1651) annesidir.

Muharrem Efendi, ilk tahsilini babasından görmüştür. Daha sonra kardeşleri Şemseddîn ve İbrahim Efendilerle birlikte Tokat'a gitmiş ve Tokat'ın meşhur âlimlerinden Arakiyeci-zâde Şemseddin Efendi'de (ö.973/1567'den sonra) senelerce tahsil görmüştür. Muharrem Efendi, bu sürecin ardından yine kardeşi Şemseddîn Efendi ile birlikte İstanbul'a giderek tahsilini tamamlamıştır. Daha sonra Zile'ye dönen Muharrem Efendi, hayatının sonuna kadar tedrîsle meşgul olmuştur.

Muharrem Efendi, babasının da şeyhi olan Amasyalı Hacı Hızır Efendi'nin sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolu ile tanışmış, onun vefatından sonra halifelerinden Ezinepazarı (Cumapazarı) şeyhi Muslihuddîn Efendi'ye intisap etmiştir. Muslihuddîn Efendi'nin de vefatı üzerine Tokat'ta

Abdülmecîd-i Şirvânî'ye intisap etmiş ve ondan icazet almıştır.

Muharrem Efendi, Zile'de Minâre-i Kebir Mahallesi İshak Paşa Caddesi üzerinde bulunan dergâhta irşad faaliyetleri ile meşgul olmuştur. Burası, dergâhın son şeyhi olan H. Mustafa Güneren Efendi'nin (ö.2002) evinin bahçesindedir.

Muharrem Efendi, ilmî faaliyetler ve irşad hizmetleriyle meşgulken 1000/1591'de Zile'de vefat etmiştir. Kabri, Zile eski Devlet Hastanesi'nin bahçesindedir.

Mezar kitabesinde şu ifadeler bulunmaktadır: "İslâm'ın büyük âlimlerinden değerli müderris, müellif, fakih, muhaddis, müfessir, ârif, kâmil bir zat olan merhum ve mağfur Ebu'l-Leys Muharrem Efendi ruhuna Fâtiha."

Velûd bir müellif olan Muharrem Efendi'nin eserleri şunlardır: Hâşiye ale'l-Fevâidi'd-dıyâiyye li'l-Câmî fî şerhi'l-Kâfiye, Künûzü'l-Evliyâ ve Rumûzü'l-asfıyâ, Umdetü'n-Nisâ, Menâkıbu Ebî Hanîfe ve Eimmeti'l-Mezâhib, Cübbü'l-Mesâil, Zelletü'l-Kârî bi-İnâyeti'r-Rabbi'l-Bârî, Tenbîhü'l-Ǧâfilât, Risâle-i Şükriyye, Risâletün fî enne'r-Radâe Muharrimü'l-Cimâ bi-Lüzumi'l-İnkıtâ/Mülzimü'l-İnkıtâ, Hediyyetü's-Sülûk fî Şerhi Tu[illegible]fetü'l-Mülûk, Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî, Sarf Tertîbi Üzere Lügât-ı Fârisî ve Şerhu ba'zı ebyâti'l-Mesnevî.

Muharrem Efendi'nin İslâmî Hassasiyetle Yaşamayı Öngören Bazı Görüşleri

Fıkıh ve Arap dili ile ilgili eserleri ile dikkat çeken Muharrem Efendi, zâhir ve bâtın dengesini gözeterek kişinin hayat anlam arayışında mü'mince bir tavır takınmış olduğu fikrinden hareketle mü'minin manevî ilerlemesine dair görüşler beyân etmiştir. Muharrem Efendi tasavvufu, insan-ı kâmil olabilmek için çıkılan bir seyr ü sefer olarak görmüştür. Ona göre kişi, zâhirini Kur'ân ve sünnet rengine boyayabilmek için bâtınını ilâhî nurlar ile süslemelidir. Bunu yaparken de iman, İslâm ve ihsan üçlü sistemini hassas bir şekilde tatbik etmelidir. Muharrem Efendi, kişinin olgun mü'min olabilmesi için zikir, tevbe, takva ve zühd gibi hassasiyetlerle kalp hastalıklardan arınıp selîm bir kalp ve sâlim bir gönle sahip olunması gerektiğini savunur. Ona göre, maddî her hastalığın tedavisi olduğu gibi manevî hastalıkların da mutlaka bir tedavi şekli vardır ve mü'min hiç vakit kaybetmeden her türlü hastalıktan arınmanın yollarını aramalıdır.

Zilî, kalp hastalıklarından arınmanın reçetesinde en önemli başlığın ilim ve maneviyat ehli kimselerle birlikte bulunmak olduğunu söyler. Muharrem Efendi, ilmî donanım ve manevî adımları birlikte atmanın öneminden bahsetmiş ve

Hakk'ın rızasına ancak bu hassasiyetle ulaşılabileceğini söylemiştir. Ona göre ilim, Hakk'ı tanımak, O'nu bulmak ve bilmek içindir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in maddî ve manevî her türlü ilimle donatılmış olmasına rağmen, "Rabb'im ilmimi artır." şeklindeki duasını hatırlatan Muharrem Efendi, mü'minin ilimden daha yüksek bir paye kabul etmemesi gerektiğini telkin etmiştir.

Muharrem Efendi'nin eserlerinde fıkhî sınırlar üzerinde çokça durduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte onun fıkhî hükümleri ruhsat ve azimet şeklinde ikiye ayırıp aslolanın azimetleri kuşanıp takva vera hassasiyetiyle hayatı anlamlı kılmak olduğunu ifade eder. Ona göre yapılan her iş ibadet şuuru ve takva bilinci ile şekillenmelidir. O, özellikle toplumda önder konumda olmalarını öngördüğü imam ve müezzinlere, ibadetlerini ihlâs ve takva bilinci ile yapmaları için gayret göstermeleri, "Şüphesiz Allah katında en değerliniz O'ndan en çok korkanınızdır." âyetini zihinlerinde canlı tutarak liderlik yapmaları konularında uyarılarda bulunur. Muharrem Efendi, namaz özelinde mü'minin Hakk'ı temaşa edişine giden sürece dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre, namaz müşahede makamıdır ve nübüvvet makamının tâcı, evliyanın keramet ağacı ve asfiyânın sirâcı mesabesindedir. Kişi kıldığı namaz ile nebevî ahlâka, velâyet nurlarına veya asfiyânın kandillerine ulaşabilir.

Muharrem Efendi'nin üzerinde durduğu bir başka konu da ifrat ve tefritten uzak durulması hususudur. Ona göre hukûkullah yanında kişinin nefsi başta olmak üzere hukûku'l-ibâd ile ilgili meselelere de mü'min yeteri kadar zaman ayırmalıdır. Ona göre din, zahmet için değil rahmet için gönderilmiştir ve bu nedenle dengeli bir seyirle din hayata aktarılmalıdır. Zilî, nefse pay çıkarmamak ve tevazu sahibi olmak konuları üzerinde de durur. Onun düşünce sisteminde özellikle âlimler nefislerini dizginleyen ve tevazu zırhına bürünen kimseler olmalıdırlar.

> "Muharrem Efendi'ye göre kişi, zâhirini Kur'ân ve sünnet rengine boyayabilmek için bâtınını ilâhî nurlar ile süslemelidir."

Sonuç

XVI. yüzyılın ilmî ve irfanî sahalarında söz sahibi olmuş, eserleri Osmanlı medreselerinde okutulmuş ve birçok ismin ilim ve irfan köklerinden beslenmesine önayak olmuş Muharrem Efendi, Zile, Tokat, Amasya ve Sivas çevresindeki faaliyetleri ile dikkatleri üzerinde çeken bir isimdir. İlmî yetkinliği manevî şahsiyetindeki olgunluk ile birleşince Muharrem Efendi, geniş kitlelere ulaşan bir tesir halkasına sahip olmuştur. Özellikle fıkıh ve dille ilgili çalışmalarıyla dikkat çeken Muharrem Efendi, Halvetiyye Tarikatı'nın Şemsiyye kolunun müessisi olan kardeşi Şemseddîn-i Sivâsî ve diğer kardeşlerine etkisi gibi hizmetleriyle de yâd edilmiştir.

Muharrem Efendi, aile hayatı, sosyal ilişkileri, İslâm'ı zâhir ve bâtın hassasiyeti ile bir denge dini olarak görmesi, kişinin şahsı ve içerisinde yaşadığı toplumla münasebetlerine dair öngörüleri ile ilmî ve manevî adımları takip edilen bir şahsiyet olmuştur. Taşrada faaliyet yürüten Muharrem Efendi, halk içerisinde Hak ile beraber olma gayretini gözler önüne sermeye çalışmıştır. İçerisinde yaşadığı toplumda gördüğü insanî, vicdanî ve ilmî eksiklikleri, ahlâkı ve eserleri ile tedavi etmeye çalışan Muharrem Efendi, Yahya-yı Şirvânî'nin Anadolu'daki nefesi olarak, Halvetiyye Tarikatı'nın nefsi kırmaya, bununla birlikte toplumun sorunları ile dertlenmeye yönelik tavrını attığı bu adımları ile yansıtan bir sûfîdir.

Dipnot:

* Dr. Fatih ÇINAR, Sivas İl Vaizi

Yazının geniş dipnotlarını web sitemizin makaleler bölümünde bulabilirsiniz.

Enbiya YILDIRIM*

Rasûl'ün Peşinde
Helâlinden Yaşam

"İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde ve farklı coğrafyalarında yakalanan mutluluğun kökenlerine inildiğinde, karşımıza hep aynı temeller çıkacaktır. Bu nedenle, işe önce Allah'a iman etmekle, daha sonra da bunun gereklerini yerine getirmeye çalışmakla başlamak gerekmektedir."

Etrafımızdaki insanlara göz gezdirdiğimizde, neredeyse herkesin bunalımda olduğunu ve yaşadığı hayattan tat alamadığını görüyoruz. Yaşanan buhran ve kasavet hâlinin kişilerin fakir veya zengin olmasıyla ilgisi yoktur. Zengin olan da bunalımdadır, fakir olan da. Öyle ki insanlar yataklarına girip başlarını yastıklarına koyduklarında kısa sürede uykuya dalamamaktadır. Ayrıca herkes her şeyden şikâyetçidir. Eşler birbirinden ve çocuklardan, çocuklar da hepsinden şikâyet etmekte. Bunalımın yansımalarını her gün basında görmekteyiz. Gerek televizyonlarda ve gerekse gazetelerdeki haberlere bakıldığında, dünyanın her bir yanının neredeyse suç mahalline döndüğünü söylememiz yanlış olmaz. Hatta suç işleme oranı o kadar küçük yaşlara kadar indi ki, en olmayacak suç haberlerini bile kanıksadık ve sıradan görmeye başladık. Bu açıdan bakıldığında; kalbi huzursuz, buhranlı ve asık suratlı bir kitle olmaya doğru gittiğimizi hiçbirimiz inkâr edemeyiz.

Ortaya çıkan bu olumsuz tabloya bakıldığında, yarınlar adına içimizin karardığını söylemek durumundayız. Öyle ya, insanların ailelerini boğazlamaya başladığı, güpegündüz işyerlerinin ve araçların soyulduğu, genç kuşaklarda ahlâkî değerlerin çok zayıfladığı, yabancı kültürlerin gençleri dört bir yandan kuşatıp köleleştirdiği, camilerin yaşlılara kaldığı gerçeğini gören bir mü'minin ümit sahibi olması, ürkmemesi elbette zorlaşır.

Manzara İyi Değil

Gerçi sahâbe asrından itibaren insanlar bulundukları dönemin bozulduğundan şikâyet etmişlerdir. Hz. Âişe Vâlidemiz Rasûlullah sonrasında toplumun eskisi gibi olmadığından dert yanmış, zühd dünyasının önderleri de hep geçmiş dönemlere olan hasretlerini dile getirmişlerdir. Ancak durum ne olursa olsun, Rasûlullah'ın ashâbından birisi kalkıp içinde yaşadığımız günleri gözleyecek olsaydı, her hâlde hayretinden diyecek kelime bulamazdı. İnsanların bu derece bunalımda olduğunu, geniş kalabalıklar arasında yürürken yüzleri tebessüm edenlerin sayısının çok az olduğunu, tarif edilemez bir mutsuzluğun ve darlanmanın toplumu kuşattığını gözlemleyen bir kişinin, gördüğü manzara karşısında şaşkına dönmesi kaçınılmaz olurdu. Bu sebeple, Allah'a kulluğun ve insanın iç huzurunu yakalamasının önündeki engeller ile bireylerin mutsuzluk boyutunun her zamankinden fazla olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Dünya her hâlde, bugünkü kadar kötü bir dönemi çok az görmüştü.

> "Nafile ibadetler farz olan ibadetlerin daha büyük bir şevkle yerine getirilmesine hazırlık gibidir. Kul nafilelere devam ettikçe farz ibadetlerine daha fazla önem verir hale gelir."

Çözüm Değerlerimizde

Kendi içimizde yaşadığımız mutsuzluğun, kalbimizin bir türlü huzura ermeyişinin, kezâ müşâhede ettiğimiz umutsuzluğun ve yeis halinin sebepleri elbette pek çoktur. Bunları birkaç madde altına sığdırmak mümkün değildir. Bununla birlikte, Müslümanları huzura erdirecek olan ve onların kardeşler topluluğu olarak bir arada yaşamalarını sağlayacak olan temel kural Allah'a gerçek anlamda kul olmaları ve bunun gereklerini yerine getirmeleridir. Bunların hayata geçirilmesi için gayret gösterildiğinde mü'minler hem kendi içlerinde huzuru yakalayacaklar hem de çevreleri güzelleşme sürecine girecektir. İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde ve farklı coğrafyalarında yakalanan mutluluğun kökenlerine inildiğinde, karşımıza hep aynı temeller çıkacaktır.

Bu sebeple, işe önce Allah'a iman etmekle, daha sonra da bunun gereklerini yerine getirmeye çalışmakla başlamak gerekmektedir.

Allah'a Gerçek Anlamda Kul Olmak

İnsanın en büyük sorunu hiç şüphe yok ki,

yaratılış gayesinden uzaklaşmasıdır. Kur'an ve Hz. Peygamber (s.a.v.) insanın yeryüzüne Allah'a kulluk etmesi için getirildiğini, bu amaçla bir sınava tâbi tutulduğunu belirtmektedir. Bu sınavda insandan istenen temel ödev, Allah ve Rasûl'üne iman etmesi ve bu ikisini hayatının merkezine alarak ömrünü sürdürmesidir. Dolayısıyla her şeyin Kur'an ve sünnete endekslenmesi istenmektedir. Kul, bu ikisinin rızâsını ve isteklerini hayatının köşesine doğru ittiğinde, Allah ve Rasûl'ünün dışında kalan şeylerin isteklerini ve beklentilerini karşılamaya yönelir. Bu sebeple de Allah ve Rasûl'ü gönül dünyasından yavaş yavaş çekilir. Bunların yerini dünya hırsı, şehvet, tamah, kibir, riyâ, samimiyetsizlik gibi kötü hasletler almaya başlar. Bu durum devam ettikçe kul öyle bir noktaya gelir ki, kalbi Allah ve Rasûl'ünün aslâ râzı olmadığı isteklerle dolar, dünya ve onun sundukları mânevî Kâbe'si hâline gelir. Dindarlığı sadece sözde kalır, sözleriyle yaşadığı hayat arasında neredeyse bir bağlantı kalmaz. Kulluğu Allah'tan başka yöne doğru kayar, zihnini meşgul eden şeylerin kulu-kölesi olur.

> "Farz olan beş vakit namaz insanın Rabbi ile olan sevgi bağını her dem canlı tutar. Kul Allah ile olan akdini günde beş kez yenileyerek ona olan görevlerini, onun kendisinden beklentilerini ve nelerden kaçınması gerektiğini hatırlar."

Kendimize bir soralım: "Biz Allah'a, Allah'ın istediği gibi iman ettik mi?" Bu sorunun ardından da Allah'ın buyruklarına ne derece uyduğumuza bakalım. Sorumuzun cevabını hemen bulacağız. Eğer sonuç bizleri hoşnut etmediyse, Rabb'imize olan imanımızı sorgulayalım; iman etmenin ne anlama geldiğini ve neleri gerektirdiğini bir düşünelim. Zira iman etmek sevmek demektir; sevgilinin isteklerine râm olmaktır. Biz Yaratıcı'mızın emirlerine râm olabildik mi?

Görevleri İhmal Etmemek

Farz olan beş vakit namaz insanın Rabbi ile olan sevgi bağını her dem canlı tutar. Kul Allah ile olan akdini günde beş kez yenileyerek ona olan görevlerini, onun kendisinden beklentilerini ve nelerden kaçınması gerektiğini hatırlar. Namazlardan sonra da ellerini açarak kulluğunu hakkıyla yerine getirebilmesi için Rabb'inden yardım talep eder. Bu insan Rabb'iyle her an iletişim içerisinde olduğundan, her iki vakit arasındaki hayatını istikâmet üzere tutmaya çabalar, helâl-haram çizgisine son derece dikkat eder. Allah'u Teâlâ'nın beyan ettiği gibi; *"Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenâlıktan alıkor."* Bunun yanında, namazları edâ etmesinin ona verdiği mânevî iç huzur, gününü kalbiyle barışık geçirmesine yardım eder. O gün için hayatının bir parçasının eksik kalmadığını düşünür.

Namazları edâ etmeyen kişiye gelince, kulluk akdini her gün tazelemediğinden dolayı Rabb'iyle olan irtibatı devamlı surette zayıflar. Allah'ı âdetâ hayatından yavaş yavaş dışlar. Bir müddet sonra Allah'a olan bağlılığı sadece sözde kalır. Bu durum onda büyük bir mânevî boşluk oluşturur. Uhrevî dayanağı ve sığınağı kalmadığından azgınlaşır, kural tanımaz olur.

Nâfile İbâdetlere Önem Vermek

Biz Müslümanlar kulluğun nasıl yapılması ve nelere dikkat edilmesi gerektiğini Hz. Peygamber (s.a.v.)'den öğreniyoruz. Zira Kutlu Elçi, Kur'an'ın yaşayan tefsiri idi. O, farz olan hususlar dışında yılın belli günlerinde oruç tutuyor, sadaka veriyor, bazı vakitlerde nâfile namazlar kılıyor, umre yapıyordu. Böyle yapmak suretiyle hem farz olan ibâdetlerini beziyordu hem de bu ibâdetlerle kulluğunu güçlendiriyordu. Farz olan namazların önünde veya ardında bizlerin sünnet olarak adlandırdığı nâfile namazları kılması da böyleydi.

Unutmamak gerekir ki, nâfile ibâdetler farz olan ibâdetlerin daha büyük bir şevkle yerine getirilmesine hazırlık gibidir. Kul nâfilelere devam ettikçe farz ibâdetlerine daha fazla önem verir hale gelir. Nâfile ibâdetler sayesinde Allah ile olan irtibatını zamanın her dilimine yaydığı için imanı daha kuvvet bulur. Yaratıcı'sı ile olan bağının sağlam olması sebebiyle de dünyada karşılaştığı sıkıntılar onu yıkmaz. Kalbi daima huzur içindedir. Zira o maddî bir karşılık beklemeksizin her zaman Rabb'ine yönelmektedir. Allah'a kulluk etmek onda meleke haline gelmiştir. Ubûdiyet etmekten lezzet aldığından yaşamında çok güzel bir Müslümanlık sergiler. Nitekim nâfile ibâdetlerin önemine dikkat çeken Allah, bir kudsî hadiste şöyle buyurur: *"Kulumu bana yaklaştıran şeylerin benim katımda en sevimli olanı, farz kıldığım ibâdetlerdir. (Farzlardan sonra) kulum bana nâfile ibâdetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdetâ) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne dilerse, onu mutlaka veririm; bana sığınırsa onu korurum."*

Harama ve Helâle Rasûlullah Gibi Dikkat Etmek

Kulluk sadece namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek gibi ibâdetlerle sınırlı değildir. Bunlar çok önemlidir, ancak haram ve helâle dikkat etmek de bir o kadar önemlidir. Hiç şüphe yok ki, yaşadığımız dönemde helâle ve harama dikkat etmek önceki dönemlere göre çok daha zorlaşmıştır. Bu sebeple kulluk da ağırlaşmıştır. Gözlerimizin bir harama takılmasına engel olarak yolda yürümemiz veya bir televizyon haberini izlememiz neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Faiz ve benzeri pek çok harama istemeden bulaşmaktayız. Ancak durum ne olursa olsun, bütün bu olumsuz şartlar bizim kulluktan uzak durmamız için bir mâzeret olamaz. Sıkıntı ve zorluk ne kadar fazlaysa, hiç şüphe yok ki ecir de o derece fazla olacaktır.

Bu sebeple kul helâl ve haram çizgisine dikkat etmez, kendisinin ve ailesinin midesine inen lokmaların hangi yoldan geldiğini önemsemez, gözleri sürekli haramda dolaşır, gıybet yaparak tanıdığı herkesin günahını yüklenir, etrafındaki insanlar tarafından kötü anılırsa; bu kişi Allah'a kulluğun bir yönünü ihmal ediyor demektir. Esasında böyle bir insanın farz ibâdetlerine özellikle de namazına dikkat etmesi beklenemez. Bunları yerine getirse bile lezzet alamaz. Hem Allah'ın yasakladığı şeyi yapacak hem de bir müddet sonra onun huzurunda dîvâna durarak "Rabb'im, ibâdetimi kabul et, beni iyi kullarından eyle!" diye yalvaracak! Düşünebiliyor musunuz, hem oruç tutuyor hem de o anda bir Müslümanın gıybetini yapıyor veya alışverişinde hile yapıyor, dürüst davranmıyor. Aynı vakitte hem Allah'a ibâdet hem de isyan ediyor!

> "Harama ve helâle dikkat etmeyen insanların ibadetlerden manevî haz almaları beklenemez, ibadetleri sadece şekildedir, zahirdedir."

Bu sebeple harama ve helâle dikkat etmeyen insanların ibâdetlerden mânevî haz almaları beklenemez, ibâdetleri sadece şekildedir,

> “Huzur bize dışarıdan enjekte edilecek bir şifa değildir. Huzuru inşa edecek olan da, onu hayatına hâkim kılacak olan da, ondan güç alacak olan da biziz. Onun inşasına başlanacak olan yer ise kalbimizdir.”

zâhirdedir. Ayrıca bu kişiler yaşamları tamamen çelişkilerle dolu olduğundan huzurdan da uzaktırlar. İçlerinde sürekli bir çatışma yaşarlar; kalpleri, iğneleniyormuşçasına devamlı tedirgindir. Ne kulluktan uzak kalabilmektedirler, ne de haramlara dalmaktan. Esasında îfâ ettikleri ibâdetlerin Allah katında tam olarak karşılık bulmadığını da bilmektedirler. Bunun hem kendilerini ibâdete veremeyişlerinden hem de ibâdetlerini haramlarla kuşatmalarından kaynaklandığının farkındadırlar. Bir evi soyan hırsızın, “Aman yatsı namazını kaçırmayayım.” diyerek çaldığı eşyaları bir kenara koyarak namaza durması gibi. Allah’ın yasakladığı haramları işledikten sonra namaza durmanın veya diğer farz olan ibâdetleri yerine getirmenin bu misaldekinden hiç farkı yoktur. Hatta haram-helâl dinlemeden sadece para kazanmaya bakan bir insanın bu parayla hacca gitmesi, Kâbe’de Rabb’in huzurunda durarak ibâdetini kabul etmesi için yalvarması ne derece mâkuldür? Böylesi insanların imanlarını kontrol etmeleri ve kulluğu sadece farz ibâdetlerin îfâsına indirgememeleri gerekir. Böyle yapmadıkları takdirde ise, kalpleriyle ve bildikleriyle barışık olmayan, gelgitli ve çelişkilerle dolu bir hayatı yaşamaya mahkûm olacaklardır. Bu tür bir hayatın onlara mutluluk getirmeyeceği âşikârdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hususta, *“Helâl nafaka aramak her Müslümana farzdır.”* buyurmuştur. Bir diğer hadislerinde de çelişkili hayat süren Müslümanın durumunu şu misalle açıklamıştır: “Bir kimse uzun bir sefere çıkar. Saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir halde, ellerini semâya kaldırarak ‘Ya Rabbi, ya Rabbi!’ diyerek duâ eder. Hâlbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, beslendiği şeyler haramdır. Böyle bir kimsenin duâsı nasıl kabul edilir?”

Huzura Giden Yolun Kılavuzu

İnsanı yaratan Allah olduğundan dolayı, kulun kalbinin huzuru hangi yolla yakalayacağını en iyi o bilmektedir. Gönderdiği son elçiyle de bunun pratik yaşamda nasıl gerçekleşeceğini müşahhas bir örnekle insanlığa göstermiştir. Bu sebeple, mü’min yaşadığı hayattan lezzet almak, mutluluğu yakalamak, en sıkıntılı anında bile Allah’a olan yakınlığından güç alarak ayakta kalmak istiyorsa, Rabb’ine dönmekten başka çıkar yolu yoktur. Kendisini yaratandan kaçan ve bu Yüce Yaratıcı’nın Allah Rasûlü’nün önderliğinde sunduğu hayat rehberliğinden uzaklaşan kişi, kendisinden, özünden ve değerlerinden uzaklaşmış insandır. O bir boşluktadır. Böyle bir insan ne kadar zengin olursa olsun, ne kadar büyük makamlara gelirse gelsin, huzuru aslâ yakalayamayacaktır. İnsanların önüne çıktığında sergilediği sahte gülüşün ardında her zaman için bir sıkıntı, doyumsuzluk ve huzuru bulamamanın verdiği iç burkuntusu olacaktır. Karşılaştığı sıkıntılar karşısında derdini Rabb’ine arz edip, ona sığınıp

gözyaşı dökemeyeceğinden kezâ tevekkül ve kader anlayışını kaybettiğinden dolayı, önüne çıkan her bir sıkıntı belinin biraz daha bükülmesine sebep olacak, belki maddî olarak çok güçlenecek, ancak gönül sükûnetini bir türlü yakalamayacaktır.

Bu sebeple, cumaları, Ramazan'ı ve diğer önemli zamanları fırsat bilerek işe kendimizi düzeltmekle başlamalıyız. Çünkü yaşadığımız şunca ömrün bizlere âhiret sermayesi olarak fazla bir şey kazandırmadığının farkındayız. Eğer Allah'ın rahmet ve merhameti olmazsa âhiretimizin hiç de iyi olmayacağını tahmin edebiliyoruz. Her şey bir yana, sürdüğümüz bunca ömür boyunca gerçek anlamda huzuru bir türlü bulamadık. Geçirdiğimiz yıllara baktığımızda kulluğumuzu belki belli bir oranda yerine getirmeye çalıştık ancak, bu arada çok yanlışlarımız oldu. Helâl ile harama arkadaşlık yaptırdık. Bir o tarafa, bir bu tarafa meylettik. Hep gelgitlerimiz oldu. Tevbelerimize fazla bağlı kalamadık. Arkadaş çevremizden ve kendi nefsimizden kaynaklanan sebeplerden ötürü doğru düzgün bir kulluk sergileyemedik.

"Atılacak ilk adım nedir?" diye soracak olursanız, bunun cevabı basittir. Önce içten bir tövbe edelim. Ardından da İslâm'ı kendi başımıza yaşama kahramanlığından vazgeçelim. Bizler hayatımızı istikâmet üzere devam ettirecek güzel bir arkadaş topluluğuna muhtacız. Bunu yapabilirsek, hayatı Allah ve Rasûl'ünün istediği gibi devam ettirmek bundan sonra çok daha kolay olacaktır. Bu gerçekleştiğinde ise, hem Rabb'imize ibâdet etmenin hazzını tadacağız, hem de helâl ve harama dikkat ederek yaşayacağımız için yastığa başımızı koyduğumuzda hemen uykuya dalacağız.

Unutmamak gerekir ki, huzur bize dışarıdan enjekte edilecek bir şifa değildir. Huzuru inşâ edecek olan da, onu hayatına hâkim kılacak olan da, ondan güç alacak olan da biziz. Onun inşâsına başlanacak olan yer ise kalbimizdir. Önce kalbimizi ıslah edelim, sonra azalarımıza yönelelim.

"Bizler hayatımızı istikamet üzere devam ettirecek güzel bir arkadaş topluluğuna muhtacız. Bunu yapabilirsek, hayatı Allah ve Rasûl'ünün istediği gibi devam ettirmek bundan sonra çok daha kolay olacaktır."

Mutlu Rolü Oynayanlar

Sanatçı olarak takdim edilen kimselerin birbirleriyle çılgınca eğlenmelerine, partilerde veya gece kulüplerinde kendilerinden geçmelerine bakarak, bu kimselerin yanlış yolla da olsa mutluluğu ve huzuru yakaladığı sanılabilir. Ancak bunların ahlâkî değerleri çöpe attığına, pek çok sevgili veya eş değiştirdiğine, etraflarında gerçek anlamda dost olmadığına, hayatı hakîkatlerden uzaklaşarak ve âdetâ unutarak yaşamaya çabaladıklarına, bir düzenleri olmadığına, yaşlılık dönemlerinde içine düştükleri acınacak hale bakın. Bunu görürseniz, ekranlara yansıyan şaşanın aksine, tam bir girdabın içinde olduklarını ve aradıkları huzuru aslâ bulamadıklarını da anlarsınız. Zira fotoğraflara veya kameralara yansıyan gülücükler, insanların içlerindeki fırtınaları örter ve onların derunlarını yansıtmaz. Maddî imkân açısından elde edecek bir şeyleri kalmamış nice insanın, içine düştüğü boşluğu doldurmak adına Hint dünyasının ruhsal yöntemlerine sarılmasına, huzuru yoga ve benzeri yollarda aramasına bakarsak, olan biteni çok daha iyi anlayabiliriz. Bu sebeple kendimize şunu soralım: Bu insanların yaşadıkları hayatla ahlâklı bir toplum inşâ etmek ve huzuru yakalamak mümkün müdür? Çocuklarımızın onlar gibi olmasını ister miyiz?

Dipnot

* Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM, Ankara Üniversitesi

Doğu'nun Gizemi Yahut İshak Paşa Sarayı

"Geçmişle gelecek arasında bir sevgi ve muhabbet köprüsüdür İshak Paşa Sarayı. Kadim bir tarihe yaslar o ağır başını. Kesme taşlarına sinmiştir tarihin o gür sesi."

Güneşin adeta âşık olduğu şehirdir Ağrı. Onun içindir ki güneş hep mütebessimdir Ağrı ve Ağrı Dağı üzerinde. Güleç yüzünü hiçbir zaman eksik etmez bu heybetli dağ üzerinden. Bu kadim topraklar her şeyiyle Türkiye'nin ve Doğu'nun gözbebeğidir.

Zirvelere Çağrıdır Bulutlarla Söyleşen Ağrı

Ağrı ihtişamdır, heybettir insanlığın nazarında. O ne kadar şehirse bir o kadar da heybetli dağdır. Kim bilir belki de Nuh'un gemisinin nihai limanıdır. Devasa tufanların dindiği sükûnet diyarıdır. Bizi tarihin dehlizlerinde dolaştıran bir açık hava müzesidir.

Ağrı ne kadar gerçekse bir o kadar da masaldır büyülenmiş gözlerde ve gönüllerde. Hikâyesini masallara karan bir gizli eldir. Gizemlerin ve efsanelerin kar beyaz yatağıdır. Eteğine tutunanları selâmet sahiline ulaştırandır. Çilelerin harman olduğu zirvedir aynı zamanda. Türkiye'nin bembeyaz bulutlarla söyleşen çatısıdır. Sırlı sevdaların uğrak yeridir.

Dağların yeşilini, göğün mavisini genç bir kız edasıyla giyinir Ağrı her sabah. Şehrin sokakları doğan güneşe selâm durur kristal bakışlarıyla. Tepelere sıkıca tutunan sisler örter tüllerin ardında saklanan emsalsiz güzelliği. Şehrengizler hasedinden dört parçaya bölünür. Mütebessimdir bu kentin düne bakan yüzü. Dünle bugün, bugünle yarın arasında sağlam köprüler kurar gece gündüz demeden. Eksik yanlarımızı da tamamlar aslında.

Ağrı, cadde ve sokakları üzerinden geçenleri bağrına basan bir candır, emsalsiz bir canandır. Bu kadim şehir tarihte pek çok millete ve medeniyete beşiklik etmiştir. Kadim şehre dair düşler ve düşünceler yeknesak hissiyatı kanatlandıran bir barış güvercini gibi süzülür zamanın sonsuz boşluğunda. Zamana tanıklık eder sükût suretindeki cadde ve sokaklar.

Ağrı sırlara çağrıdır. Umutlarımızı besleyen yarınımızdır. Eprimiş düşlerimizi tamir edendir.

> "Kartal yuvası görünümlü bir tasarıma sahip olan İshak Paşa Sarayı, Türkiye'de, Topkapı Sarayı'ndan sonra ikinci büyük saray konumundadır."

Ağrı deyince ilk akla gelen şey, görkemli mimarisiyle göz kamaştıran İshak Paşa Sarayı'dır. Ağrı demek biraz da rüzgârla söyleşen bu büyülü saray demektir.

İshak Paşa Sarayı Zamana Meydan Okuyan Ağrı'nın Karakutusudur

Birbirinden kıymetli eserleriyle kadim medeniyetler diyarıdır analar diyarı Anadolu. Selçuklu'dan Osmanlı'ya kadar birçok medeniyetten izler taşır bu güzel topraklar. Nereye baksanız, sizi hayrete düşüren ve hayran eden birbirinden kıymetli eserlere rastlarsınız.

İshak Paşa Sarayı zaman tünelindeki yolculuğun zamanımıza çıkan son ucudur. Kesme taşlarında zamanın ayak sesleri saklıdır hâlâ. Fakat o eski neşesinden eser yoktur şimdi. Yalnızdır nice asırlardan beri. Alabildiğine düşüncelidir. Fakat şaşasından hiçbir şey kaybetmiş değildir. Dünün heybetinden (g)izler taşısa da bugüne söyleyeceği çok sözleri vardır. Kesme taşların dilinde konuşsa da onun dilinden hakkıyla anlayan yoktur bugün.

Geçmişle gelecek arasında bir sevgi ve muhabbet köprüsüdür İshak Paşa Sarayı. Kadim bir tarihe yaslar o ağır başını. Kesme taşlarına sinmiştir tarihin o gür sesi.

Kartal yuvası görünümlü bir tasarıma sahip olan İshak Paşa Sarayı, Türkiye'de, Topkapı Sarayı'ndan sonra ikinci büyük saray konumundadır. Dünden bugüne yapmış olduğu kutlu yolculukta zamana direnmekte kararlı ve ısrarcıdır. Onun içindir ki siyah beyaz karelerde yaşayan tarihiyle, bütün haşmetiyle 'ben de varım' der zamana ve mekâna karşı. Direnir direnebildiği

kadar... Kuşanır uhrevî iklimlerin sonsuzluğunu.

Doğu'nun ve serhat boyunun incisi sayılan Doğubayazıt ilçesine 5 km uzaklıkta bulunan İshak Paşa Sarayı, 1900 rakımlı bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Sarayın yapımına Doğubayazıt sancak beyi Çolak Abdi Paşa tarafından 1685 yılında başlanmıştır. Fakat bu devasa sarayın yapımı değişik sebeplerle ancak 99 sene sonra 1784 yılında aynı soydan gelen İshak Paşa Dönemi'nde tamamlanabilmiştir. İshak Paşa, bu bölgeye 18. yüzyılda hâkim olan Çıldır hanedanından Hasan Paşa'nın oğlu olup vezirlik rütbesiyle Çıldır ve Ahıska valisi olmuştur. Daha sonra gözden düşerek Hasankale'ye sürgün edilmiş, burada ölmüştür.

Masallardan kopup gelmiş izlenimi veren İshak Paşa Sarayı ovaya hâkim dik bir tepe üzerinde heybetli bir şato görünümündedir. Bu esrarengiz yapı, sanki eski zaman masallarından fırlamış gibidir. Kafdağı'nın ardından gelmiş, günümüze ve gönlümüze karışmıştır sanki. Ne kadar gerçekse bir o kadar da hayaldir; ne kadar hayalse bir o kadar da gerçektir bizler için. Taşın sanata ve sanat eserine dönüşmüş som hâlidir. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Bayezid Sancağı bu önemli saraydan yönetilmiştir.

İshak Paşa Sarayı yaklaşık olarak 115x50 m. ölçülerinde bir alana kurulmuştur. Kesme taştan yapılan sarayın doğu cephesindeki portali kabartma ve süslemeleriyle Selçuklu sanatının özelliklerini yansıtır. Saray iki avlu ve bu avluda bulunan yapılar topluluğundan meydana gelmiştir. Birinci avludaki yapıların bazıları yıkılmıştır. Dört tarafı yapılarla çevrili ikinci avlu dikdörtgen planlıdır. Girişe göre sağ tarafta selâmlık ve onun arkasında haremlik vardır. Bunların sonunda cami ve türbe bulunmaktadır. Türbe Selçuklu kümbet mimarisi üslubunda inşa edilmiştir. Her odada taştan yapılmış ocaklar vardır. Taş duvarlardaki boşluklar bütün yapının merkezi bir ısıtma sistemine sahip bulunduğunu göstermektedir.

İshak Paşa Sarayı'nın kare planlı olan birinci avlusunda kapının sağında duvara bitişik yapılmış sivri kemerli bir çeşme bulunmaktadır. Saraya, doğu yönünde bulunan sade cephe üzerindeki çok gösterişli bir cümle kapısından girilmektedir.

Zamana ve mekâna mührünü vuran İshak Paşa Sarayı'nın önemli bir kısmını oluşturan tek kubbeli cami, iki ayrı renk taşla örülmüş minaresiyle saraya farklı ve ilginç bir görünüm kazandırmaktadır. Caminin kıble duvarının dışındaki türbe geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş olup, muhtemelen Abdi Çolak Paşa ile İshak Paşa ve yakınları için yapılmıştır. Öte yandan söz konusu sarayın bir parçası olan cami, bir asır sonra aslına uygun olarak restore edilerek ibadete açılmıştır. Sarayla büyük bir uyum içerisinde olan bu kıymetli cami, bölgede en çok ziyaret edilen inanç turizmi merkezlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır.

İshak Paşa Sarayı'nın divan salonu 20x3 m. boyutlarındadır. Duvarları ve tabanı taştandır. Duvarları Türk hat sanatının örnekleriyle, sülüsle yazılmış ayet ve beyitlerle süslüdür. Burada yer alan: "İshak meram üzere kerem kıldı cihanı-Bin yüz doksan dokuz buna oldu tarih." beytinden, sarayın Milâdî 1784 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Sarayın ikinci avlusundaki türbe, kesme taştan yapılmıştır. Bu sekizgen türbe, Selçuklu türbe mimarisi geleneğinin tipik örneği olan kümbet şeklindedir ve iki katlıdır. Duvarları geometrik motiflerle süslüdür. Bu türbede Çolak Abdi Paşa, İshak Paşa ve yakınları ahiret sabahında bitecek sonsuzluk uykularını uyumaktadır.

> "İshak Paşa Sarayı taşın sanata ve sanat eserine dönüşmüş som hâlidir. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Bayezid Sancağı bu önemli saraydan yönetilmiştir."

İshak Paşa Sarayı En Eski Isıtma Sistemiyle Tarihteki İlklere Öncülük Etmiştir

Osmanlı'nın Anadolu coğrafyasındaki en nadide eserlerinden biridir İshak Paşa Sarayı. Lâle Devri'nde inşa edilen İshak Paşa Sarayı'nda 116 oda bulunmaktadır. Sarayın, bazı bölümleri tek, bazı bölümleri iki, bazı bölümleri ise üç katlıdır. Türbe, cami, surlar, iç ve dış avlular, divan ve harem salonları bu göz kamaştırıcı sarayın diğer önemli müştemilâtıdır. Oda ve diğer bölümlerine baktığımızda bu yapının küçük bir şehri andırdığı görülür.

"Masallardan kopup gelmiş izlenimi veren İshak Paşa Sarayı ovaya hâkim dik bir tepe üzerinde heybetli bir şato görünümündedir. Bu esrarengiz yapı, sanki eski zaman masallarından fırlamış gibidir. Kafdağı'nın ardından gelmiş, günümüze ve gönlümüze karışmıştır sanki."

Hoş eğimli bir tepe üzerine adeta bir biblo misali kondurulan İshak Paşa Sarayı "dış cephe, birinci ve ikinci avlu, selâmlık dairesi, cami binası, aşevi (darüziyafe), hamam, harem dairesi odaları, merasim ve eğlence salonu, takkapılar, cephanelik ve erzak odaları, türbe binası, fırın, zindan, iç mimariden bazı bölümler (kapılar, pencereler, dolaplar, şerbetlikler, şömineler vs.)" olmak üzere 14 mimarî bölümden oluşmaktadır. Çıldıroğullarından II. İshak Paşa ile Çolak Abdi Paşa'ca 1685'te yaptırılan saraya, 1784'te son şekli verilmiştir.

Saray aslında bir külliyedir. Osmanlı mimarisinin, Anadolu'da günümüze ulaşabilen tek saray yapısı olarak kabul edilmektedir. Sarayın Harem Dairesi Takkapı kitabesine göre yapılış tarihi Hicrî 1199, Miladî 1784'tür. Bu sarayda tarihte ilk defa kalorifer sistemi kullanılmış, yerden ve duvardan ısıtma sistemi yapılmıştır. Bu çerçevede ocaklarda ısıtılan sıcak suyun, toprak künkler vasıtasıyla yapı içerisinde dolaştırılmasıyla bir çeşit kalorifer sistemi oluşturulmuştur. Saray bu ısıtma sistemiyle zamanını aşan bir yapı olarak tarihteki yerini almıştır.

Eşref-i mahlûkat/yaratılanların en şereflisi olarak nitelendirilen insanın yanında, "Allah'ın sessiz kulları" olarak görülen hayvanlara da önem veren bir medeniyettir Osmanlı medeniyeti. İshak Paşa Sarayı'ndaki kuş evleri bu yönüyle hayli dikkat çekmektedir.

7600 m2'lik bir alana kurulan İshak Paşa Sarayı sadece Türkiye'nin bir değeri değil küresel anlamda bütün dünyanın ortak kültür mirasıdır. Mevcut sanat eserlerinin yüz akıdır. Ahıskalı ustalar tarafından yapılan saray duvarlarının inşasında kızıl toprak renginde kıymetli bir taş kullanılmıştır. Sarayda başta Selçuklu sanatının karakteristik özellikleri olmak üzere, Osmanlı ve Fars (İran) mimarilerinden de derin izler bulunmaktadır. Bu yönüyle de kültürler arasında, geçmişle gelecek arasında kültür ve medeniyet köprüleri kurmaktadır.

Gülbahar ile Ahmet'in İshak Paşa Sarayı'nda Geçen Destansı Aşkları

Büyük romancı Yaşar Kemal, bir aşk destanı olan "Ağrı Dağı Efsanesi" kitabında geleneklerini Mahmut Han'a karşı savunan, birbirine kavuşamayan Gülbahar ile Ahmet'in İshak Paşa Sarayı'nda geçen destansı aşklarını bakın nasıl betimler:

"Ağrı Dağı'nın yamacında, dört bin iki yüz metrede bir göl var, adına Küp Gölü derler. Göl bir harman yeri büyüklüğündedir. Çok derinlerdedir. Göl değil bir kuyu. Gölün dört bir yanı, yani kuyunun ağzı, fırdolayı kırmızı, keskin, bıçak ağzı gibi ışıltılı kayalarla çevrilidir. Kayalardan göle kadar daralarak inen yumuşak bakır rengi toprak belli bir aşıntıyla yol yoldur. Bakır rengi toprağın üstüne yer yer taze bir yeşil çi-

men serpilir. Sonra gölün mavisi başlar. Bu, bambaşka bir mavidir. Hiçbir suda hiçbir mavide böyle bir mavi yoktur. Laciverdi, yumuşak, kadife bir mavidir.

Ve her yıl Ağrı Dağı'nda bahar gözünü açtığında, çiçeklerle keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte Ağrı Dağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da kavallarını alıp Küp Gölü'ne gelirler. Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp gölün kıyısına fırdolayı otururlar. Daha gün doğmadan Ağrı Dağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında kavallarını bellerinden çıkarıp Ağrı Dağı'nın öfkesini çalmaya başlarlar. Bu, gün doğumundan gün batımına kadar sürer.

Gülbahar, Ahmet'i Küp Gölü'nde yitirdi. O gün bugündür, Küp Gölü'nün oralardan geçenler, gölün kıyısına oturmuş, kara, ışık gibi akan uzun saçlarını sırtına sermiş, başı iki elleri arasında gözlerini som mavi suya dikmiş Gülbahar'ı görürler. Arada sırada Ahmet, gölün sularında Gülbahar'ın gözüne gözükür, Gülbahar kollarını açıp Ahmet'e yürür ve "Ahmet, Ahmet!" diye bağırır. Sesi bütün dağda yankılanır.

Göl kaynar, Ahmet silinir, Gülbahar silinir, küçük ak bir kuş gelip kanadını suyun som mavisine batırır ve sonra da bir atın kapkara gölgesi suyun üstünden gelir geçer."

Taşların Gönül Köprüsüne Dönüşmesi ve Mekânın Ötesine Yolculuk

İpek Yolu üzerinde bulunan İshak Paşa Sarayı, İran sınırına yakın bir konumdadır. Sarayın yapımı birçok hikâyeye ve efsaneye konu olmuştur. UNESCO Kültür Mirası geçici listesinde yer alan İshak Paşa Sarayı yerli ve yabancı turistler tarafından her geçen gün daha bir ilgi görmektedir. Aslında bu ilgiyi fazlasıyla da hak etmektedir. Öte yandan saraya 500 metre uzakta 17. yüzyılda yaşamış büyük İslâm âlimlerinden 'Mem û Zîn' adlı eserin sahibi şair ve astronom Şeyh

> "İshak Paşa Sarayı ihtişamlı mimarisiyle, anıtsal tak kapılarıyla, taşı adeta konuşturan desen ve figürleriyle tam bir sanat abidesi görünümündedir."

Ahmed-i Hânî'nin türbesi bulunmaktadır. İshak Paşa Sarayı'nı ziyaret etmeye gelenler bu büyük âlimin türbesini de ziyaret etmektedirler.

İshak Paşa Sarayı, Ağrı'nın ve Ağrı Dağı'nın gözdesidir. İhtişamlı mimarisiyle, anıtsal tak kapılarıyla, taşı adeta konuşturan desen ve figürleriyle tam bir sanat abidesi görünümündedir. Bu kıymetli saray, kültürler arası yolculuk için biçilmiş bir kaftandır. Tatil için Avrupalara gidecek yerde, önce kendi değerlerimizi ve değerlerimizi görmeliyiz.

Vedat Ali TOK

Adı Güzel Kendi Güzel **Muhammed**

"Yunus Emre'deki insan sevgisinin kaynağı da ilâhî bir temele dayanır. Onda kuru kuruya, ruhsuz bir hümanizma yoktur. Bu yüzden Vûnus'un şiirlerini de 'Vûnusça' diye tefrik etmek yerinde olacaktır."

Yûnus Emre'nin bu naatı tam bir sehl-i mümtenî örneğidir. Sehl-i mümtenî; söylenmesi/yazılması kolay gibi görünmesine rağmen, söylemeye/yazmaya kalkışıldığında hiç de öyle olmadığı görülen, anlaşılan cinsten bir söyleyiştir.

Yûnus Emre'nin Dîvân'ına baktığımız zaman, hemen her şiirinin Allah ve Peygamber aşkını terennüm ettiğini görürüz. Ondaki insan sevgisinin kaynağı da ilâhî bir temele dayanır. Onda kuru kuruya, ruhsuz bir hümanizma yoktur. Bu yüzden Yûnus'un şiirlerini de "Yûnusça" diye tefrik etmek yerinde olacaktır.

Bu naatta şair, süsten ve sanattan uzak bir söyleyişle Peygamber sevgisini dile getiriyor. XIII. yüzyılda, dilimizin Arapça ve Farsçanın ağır etkisi altında olduğu bir dönemde, şairin Türkçeyi bu kadar usta bir şekilde kullanması dikkat çekicidir.

Canım kurbân olsun senün yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefâat eyle bu kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

dörtlüğü ile başlayan şiirde şair, sevdiği uğruna canını feda etmekten çekinmeyen bir âşığın portresini çiziyor. O sevgili ki kendisine ebedî âlemde, Allah'ın izniyle, şefaat etme yetkisi verilmiş yegâne resuldür. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendisi gibi, adı da güzeldir.

Şair Necâtî:

Cihânda âdem olan bî-gam olmaz
Anınçün bî-gam olan âdem olmaz

diyor. Yani insan her hâlükârda, fikir ve gam girdabı içindedir. Hele bu insan, mü'min ise sürekli tefekkür hâlinde olacaktır. Tefekkür, tezekkür, gam, cefâ... Müslümanın vazgeçilmezlerindendir. Yûnus ikinci dörtlükte bu noktaya dikkat çekiyor.

Mü'min olan insan -velev ki kendisini kurtarsın- başka insanların da özellikle günaha dalmış olan mü'minlerin azaba uğrayacağından korkar; bunun kaygısını çeker. Hz. Ebu Bekir'in duaların-

"O sevgili ki kendisine ebedî âlemde, Allah'ın izniyle, şefaat etme yetkisi verilmiş yegâne resuldür. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendisi gibi, adı da güzeldir."

Canım kurbân olsun senin yoluna
Adı güzel kendü güzel Muhammed
Şefâat eyle bu kemter kuluna
Adı güzel kendü güzel Muhammed

Mü'min olanların çokdur cefâsı
Âhiretde olur zevk ü sefâsı
On sekiz bin âlemin Mustâfa'sı
Adı güzel kendü güzel Muhammed

Yedi kat gökleri seyrân eyleyen
Kürsî'nün üstünde cevlân eyleyen
Mi'râcında ümmetini dileyen
Adı güzel kendü güzel Muhammed

Dört çâryâr anun gökçek yâridür
Anı seven günahlardan beridür
On sekiz bin âlemün sultânıdır
Adı güzel kendü güzel Muhammed

Sen hak peygambersin şeksiz gümânsuz
Sana inanmayan gider imânsuz
Âşık Yûnus n'eyler cihânı sensüz
Adı güzel kendü güzel Muhammed

Yûnus EMRE

“İnsan her hâlükârda, fikir ve gam girdabı içindedir. Hele bu insan, mü’min ise sürekli tefekkür hâlinde olacaktır. Tefekkür, tezekkür, gam, cefâ... Müslümanın vazgeçilmezlerindendir.”

dan biri: “Ya Rabbî vücudumu o kadar geniş eyle ki cehenneme benden başka kimse sığmasın.” O büyük halife, kendisinden başka hiçbir mü’minin azap çekmesini, yanmasını istemiyor. Tabi ki bu, büyük bir fazilet ve fedakârlık örneğidir.

Dünyada cefa çeken mü’min, ahirette sefâsını sürecektir elbette. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“Dünya, mü’mine hapishâne, kâfire cennettir.”* Buna göre dünyada rahat olamayan, mü’minin mükâfatını âhirette alabileceği Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hadisiyle sabit görülmektedir.

Üçüncü dörtlükte şair, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bir mucizesini, Mirac hadisesini hatırlatıyor ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Mirac’da dahi ümmetini unutmadığına işaret ediyor.

Sen hak peygambersin şeksiz gümânsız

Sana inanmayan gider imansız

Allah’ u Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’de, Hz. Muhammed (s.a.v.)’i insanlara örnek göstermiştir. O, büyük bir ahlâk üzere yaratılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in âlemlere rahmet olarak gönderildiği de bizzat Kur’ân-ı Kerim’de zikrediliyor. Böyle bir peygamberi kabul etmemek elbette insanın küfrüne sebep olacaktır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), âdeta ümmetinin savunucusu, temsilcisidir. Müslümanların kurtuluşa erebilmesi için O’na uyması gerekiyor. İnsanlar ona uymadıkları takdirde ne dünyada ne de âhirette mutluluğu, huzuru yakalayabilir. Allah’ı bir olarak bilse ve O’na inansa dahi Peygamber (s.a.v.)’i kabul etmeyenin, O’na uymayanın imanında zaaf olacağı muhakkaktır.

“Adı güzel kendi güzel Muhammed” mısraı, nakarat olarak her dörtlüğün sonunda tekrar ediliyor. Böylece şair, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in güzelliğine ve güzel isimlerle tavsif olunduğuna işaret ediyor.

“Dört çâryâr” sözü kullanımı bakımından galat-ı meşhurlardandır. Çâr/çıhâr, Farsça bir kelime olup, “dört” demektir. Şair, bunun yanına bir de Türkçesini söylüyor. Bilindiği gibi “dört yâr” diye bilinen dört halifedir. Bunlar: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’dir.

Helâl - Haram

Helâl kazan, ye, iç
Haramlara el uzatma
İbâdetin olur bir hiç
Haramlara dil uzatma

Eve helâl rızık götür
Helâlin safâsını sür
Helâlzâde Hakk'a yürür
Haramlara kol uzatma

Kişi gördüğünü işler
Haramzâde haram dişler
Şeytana varır gidişler
Haramlara dal uzatma

Helâlciye helâl olsun
Haramcıya melâl olsun
İnandığın Hilâl olsun
Haramlara gül uzatma

Allah helâlinden versin
Kul bereketini dersin
Helâlden helâl göversin
Haramlara yol uzatma

Helâl belli, belli haram
Ameller helâlle tamam
Yasağa el uzatamam
Haramlara bel uzatma

Meşrû daireden çıkma
Nâra susama, acıkma
İslâm binâsını yıkma
Harama gönül uzatma...

Bekir OĞUZBAŞARAN

İsmail ÇOLAK

Karlofça'da Diplomatik Zafer Kazanan Rami Mehmed Paşa

"Aslında Karlofça ehven-i şerdir ve Osmanlı'nın arka arkaya tattığı ağır mağlubiyetlere göre bir 'diplomatik zafer'dir. Bu diplomatik zaferin başkahramanı ve mimarı da, şüphesiz Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'dir."

Osmanlı ordusunun 1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatması'nda beklenmedik ağır bir yenilgiye uğraması, hem Osmanlı-Avrupa hem de Hilal-Haç ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasıdır. Şimdiye kadar bu çapta bir mağlubiyete maruz kalmayan Osmanlı Devleti'nin bozgundan sonra Avrupa'daki ilerleyişi durmuş ve geri çekilmeye başlamıştır.

Bozgundan cesaret alan Kutsal İttifak Devletleri, Osmanlı ile tam 16 yıl süren Kutsal İttifak Savaşları'na girişmişlerdir. Osmanlı tarihinde Felaket Seneleri olarak da anılan bu savaşlarda maalesef Osmanlı üst üste büyük yenilgiler almıştır. Bozgunlar zincirinin son halkası, Sultan İkinci Mustafa zamanındaki 1697 Zenta Bozgunu'dur. Viyana ile başlayan Zenta ile biten süreç, Karlofça Antlaşması ile bitmiştir.

1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, tarihinde ve Batı karşısında ilk kez en ağır toprak kaybı yaşamıştır. Ancak Karlofça, Osmanlı için büyük bir felaket olduğu kadar, aynı zamanda devletin toparlanması ve zaman kazanması noktasında önemli bir fırsat olarak da değerlendirilmelidir. Felaket senelerinde Osmanlı'nın içerisine düştüğü vahim durumlar dikkate alındığında, Karlofça'yı imzalamayıp da savaşa devam etseydi, devletin başına daha büyük felaketlerin geleceği ve daha ağır bir antlaşmayla karşılaşacağı muhakkaktı.

Bu anlamda, aslında Karlofça ehven-i şerdir ve Osmanlı'nın arka arkaya tattığı ağır mağlubiyetlere göre bir "diplomatik zafer"dir. Bu diplomatik zaferin başkahramanı ve mimarı da, şüphesiz Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'dir. Rami Mehmed Efendi'nin Karlofça'da sergilediği diplomatik manevralara geçmeden önce biraz hayat öyküsüne yer verelim ve kendisini daha yakından tanıyalım:

1655'te İstanbul Eyüp'te Nişancı mahallesinde doğdu. Terazici Hasan Ağa'nın oğludur. Gençlik yıllarında bir süre baba mesleği olan su yolculukla meşgul oldu. Şiir ve inşâya kabiliyeti sebebiyle Divân-ı Hümâyun Kalemi'ne girdi ve

> "Karlofça, Osmanlı için büyük bir felaket olduğu kadar, aynı zamanda devletin toparlanması ve zaman kazanması noktasında önemli bir fırsat olarak da değerlendirilmelidir."

zamanla kâtipliğe kadar yükseldi.

Şiirdeki mahareti dolayısıyla dönemin şairlerinden Sâmî ve Nâbî ile yakınlık kurdu. İkinci vezir Damat Musâhib Mustafa Paşa'nın yanında masraf kâtipliği yaptı. Şair Nâbî'nin 1678-1679'daki hac yolculuğunda ona refakat etti. Hac dönüşü Mustafa Paşa, Nâbî'yi kethüdâlığına getirince, Rami Efendi'yi de divan efendiliğine tayin etti.

Mustafa Paşa'nın 1685'de vefat etmesinin ardından Divân-ı Hümâyun Kalemi'ne geri döndü. Bir müddet kesedarlık yaptıktan sonra beylikçiliğe tayin edildi. 16 Kasım 1694 tarihinde reîsülküttaplığa getirildi. Ancak Veziriazam Elmas Mehmed Paşa Ocak-Şubat 1697'de onu görevinden azletti.

Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da ölümüyle sadrazamlığa Amcazade Hüseyin Paşa getirilince 17 Ekim 1697'de yeniden reisülküttâblığa atandı. İşte Amcazade Hüseyin Paşa'nın, Karlofça müzakerelerinde Osmanlı'yı temsil etmek üzere "ruhsat-ı kâmile" ile baş murahhas tayin ettiği, zamanın en kabiliyetli ve mahir diplomatı, bu Rami Mehmed Efendi'ydi.

Rami Mehmed Efendi ve Divan-ı Hümayun tercümanı İskerletzade Aleksandr Mavrokordato, 1200 kişilik bir heyetle, kendilerine en az 8 ay yetecek kadar zahireyle birlikte Karlofça'ya çıkarma yapmışlardır. Osmanlı açısından düşman son derece kuvvetli, savunulacak dava oldukça çetin, meselelerse gayet ağırdı. Osmanlı heyetinin karşısında burnu havada kutsal ittifak diplomatları, önlerinde ise işgal edilmiş Os-

manlı topraklarının haritası vardı.

Osmanlı temsilcileri Rami Mehmed Paşa başkanlığında Karlofça masasına oturdukları zaman, ağır askerî yenilgilerden çıkmış olmalarına ve İttifak Devletleri'nin savaşı yeniden başlatma tehditlerine rağmen, haysiyetli bir duruş sergileyip, aşırı itaatkâr ve aciz bir tutum içerisine girmemişlerdir. Osmanlı heyetinde, zannedildiği gibi Avrupalı devletlere karşı süklüm püklüm, yalvar yakar olma havası hâkim olmayıp, tam aksine devletin izzetini koruma ve işgale uğramış toprakları mümkün olduğunca geri alma inanç ve gayreti daha baskındı.

Rami Mehmed Paşa tuttuğu ruznamede (günlük), Osmanlı'nın yenik taraf psikolojisi ve ezilmişliği ile değil, bilakis hâlâ kendine güvenen büyük ve muzaffer devlet psikolojisiyle oturduğunu şu yürekli sözlerle ifade etmiştir: "Avn-i Hakk (Hakk'ın yardımı) ile Devlet-i Aliyye'nin kudretini siz de biliyorsunuz. Kuvvetimizi her geçen gün karada ve denizde artırıyoruz. İttifakınıza aldanmayın. Çünkü kendi kuvvetine güvenmek, iânetle (başkasının yardımıyla) kuvvetlenmekten daha mühimdir."

Rami Mehmed Paşa'nın, barışın akdi esnasındaki ehliyet ve uyanıklığı, görüşülen zorlu meseleleri süratle kavrayıp büyük bir vukufiyetle, ustalıklı diplomatik manevralarla ortaya koyması ve yabancı murahhaslar üzerindeki hâkimiyeti ve olumlu intibaı, antlaşmanın kesilmesine meydan vermeden barışın sağlanmasında hatırı sayılır bir rol oynamıştır. Osmanlı diplomatlarının, meseleleri ustaca manevralarla, kesin usullere ve belirli şartlara bağlı kalmak yerine esnekliğe dayanarak müzakere etmeleri, Osmanlı'yı görüşmeler sırasında daha avantajlı hâle getirmiş ve fazla ağır kayıplara ve tavizlere imza atmasını engellemiştir.

Müzakereler esnasında birbirine düşen müttefik heyetlerin açıklarından ve aralarındaki çıkar çatışmalarından faydalanmasını bilen Osmanlı heyeti, görüşmelerde rahatlamış ve daha avantajlı hâle gelmiştir. Öyle ki bu durum, Venedik temsilcisi Ruzzini tarafından "Türk entrikası" olarak adlandırılmıştır. Müzakerelere katılan bazı Batılı devletlerin başkentlerinde ise Osmanlı temsilcilerinin kurnazlığı, diplomatik atakları ve "Hıristiyan murahhasları aldattıkları" şeklinde değerlendirilmiştir.

Karlofça'da Osmanlı ile Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya ile olan müzakereler tam 4 ay devam ederek 36 celse sürmüş; sert ve çetin geçen görüşmeler sonucunda Rusya hariç 3 devletle 25'er sene müddetle antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma sonunda dost düşman görmüştür ki Osmanlı heyetindekiler, devletin çıkarlarına ve şerefine, kendi deyişleriyle "ırz ve namusuna" halel getirmeden, bu karmaşık işin içinden sıyrılmayı bilmiş, ehil diplomatlar olduklarını ispatlamışlardır.

Sonuçta kutsal ittifak heyetleri, diz çöktürdüklerini zannettikleri Osmanlı'dan, tahmin ettiklerinden daha az toprak kopartabilmişler ve hayal kırıklığına uğramışlardır. Rami Efendi'nin, gösterdiği diplomasi, vukuf ve dirayet karşı taraf elçilerini hayrete düşürmüştür. Yani Karlofça'da baskın çıkan ve mağlupken galip gelen taraf daha ziyade Osmanlı olmuştur.

Rami Mehmed Efendi, Karlofça'da sergilediği diplomatik başarının ardından dönüşte Sultan II. Mustafa'nın iltifatına mazhar; ancak tevazu göstererek padişahın vezirlik teklifini kabul etmemiştir. Dolayısıyla, Padişah ve devlet tarafından, imzalanan Karlofça Antlaşması'na ve bunda en çok rolü olan Rami Mehmed Efendi'ye yaklaşım olumlu olmasa, paşa ödüllendirilip vezirlik rütbesi ile taltif edilmezdi.

1702'de Daltaban Mustafa Paşa'nın görevden alınmasıyla Rami Mehmed Paşa sadrazamlık makamına getirilmiştir. 22 Ağustos 1703'de zuhur eden ve II. Mustafa'nın tahttan indirilip III. Ahmed'in tahta çıkarılmasına yol açan Edirne Vakası'nda, Edirne'de ikamet eden II. Bâyezîd Evkafı kâtibi Arabacızâde Ahmed Efendi'nin evinde gizlenerek hayatını kurtarmıştır. Böylece sadaretten feragat etmiş sayılmıştır. Bir müddet Eyüp'teki çiftliğinde saklandıktan sonra ortaya çıkarak kendini affettirmiştir.

İsteği üzerine Kıbrıs'a vali tayin edilen Rami Mehmed Paşa, kısa bir süre sonra 7 Ekim 1704'te bu defa Mısır valisi olmuştur. Eylül-Ekim 1705'de görevinden azledilerek Rodos Adası'na gönderilmiştir. Rodos'ta iken şiddetli bir bağırsak enfeksiyonuna yakalanan Rami Paşa, hastalığı atlatamayarak 1708 yılının 8 Mart gecesi hayata veda etmiştir. Na'şı, Rodos'ta Murad Reis Tekkesi Haziresine defnedilmiştir. Dönemin tarihçilerinde Raşid Efendi, Rami Efendi'nin kişiliğini şöyle tavsif etmiştir: "Her fenden mâyesi ve her hünerden sermayesi olan, hoşsohbet, zarif ve vüzerâ arasında benzeri nâdir bir kişi..."

Rami Mehmed Paşa yukarıdaki hizmetleri dışında, Osmanlı'nın Avrupa'ya olan bağımlılığı azaltmak amacıyla sanayi ile yakından alakadar olmuş; Selanik kumaş imalâthaneleri ile Bursa ipek imalâthaneleri sahiplerine, dokuyacakları kumaşın miktar ve çeşitliliğini arttırmalarını emretmiştir. Yine Selânik ve Boğdan'dan dokumacılık işinden anlayan işçiler getirterek İstanbul'da büyük kumaş fabrikası kurdurmuş, ancak bu fabrika dört yıl faaliyet gösterebilmiştir.

"Osmanlı diplomatlarının, meseleleri ustaca manevralarla, kesin usullere ve belirli şartlara bağlı kalmak yerine esnekliğe dayanarak müzakere etmeleri, Osmanlı'yı görüşmeler sırasında daha avantajlı hâle getirmiş ve fazla ağır kayıplara ve tavizlere imza atmasını engellemiştir."

Ayrıca, Edirne'nin içinde bulunduğu su sıkıntısının halledilmesi için su bentlerini ve suyollarını ıslah ettirmiş, Hızırlık Sarayı yakınında bulunan Yonca Suyu'nu Edirne'ye getirtmiştir. Eyüp'te, Nişancı Camii'nin yanında bir mektep ve bir çeşme yaptırmış; reisülküttaplığı sırasında da Hayrabolu'da bir cami inşa ettirmiştir.

Diğer taraftan Rami Mehmed Paşa, Karlofça Antlaşması'nı anlatan Sulhnâme (Vekâyi'-i Musâlaha) başlıklı yazılı bir eserin (ruzname) de müellifidir. Kitapta, antlaşmanın hazırlık safhalarından itibaren müzakerelerin cereyanı ve antlaşma maddeleri hakkında teferruatlı malumat vermiştir. Eserin, Millet (Reşid Efendi, nr. 685) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 268) kütüphanelerinde nüshaları vardır. Bunun yanında Rami Paşa, devrinin önemli şairlerinden kabul edildiği için Divan sahibi devlet adamlarımızdan biridir. Şiirlerini ihtiva eden divanı, Ali Fuat Bilkan tarafından 1998'de Râmi Paşa Divançe adıyla yayımlanmıştır.

Hüdâyî Hazretleri ve **Devlet Adamları**

"Tarihi kayıtlar Osmanlı padişahlarımızın tasavvuf ehli ile içli dışlı olduğunu göstermektedir. Padişahların Şeyh efendiler ile olan münasebetlerini anlatan müstakil kitaplar bile yazılmıştır."

Ecdadımızın velilere göstermiş olduğu sevgi ve hürmetin en güzel misallerinden birisi de Osmanlı padişahlarımızın velilerle olan münasebetleridir. Tarihî kayıtlar Osmanlı padişahlarımızın tasavvuf ehli ile içli dışlı olduğunu göstermektedir. Padişahların şeyh efendiler ile olan münasebetlerini anlatan müstakil kitaplar bile yazılmıştır. Osmanlı padişahları tasavvufî terbiyeye uzak olmadıkları için, gönül sultanlarına daima büyük hürmet göstermişlerdir.

Osmanlı padişahları ile gönül sultanlarının münasebetleri hususunda en güzel örneklerden birisi Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin devrin devlet adamları ile olan münasebetleridir. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman gibi padişahlara mektuplar yazdığı, öğütler verdiği tarihî kayıtlarda geçmektedir. Nitekim kendisi devrin en önemli maneviyat önderi olarak IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşatmıştır. Bazı devlet adamları ile seferlere katıldığı, çeşitli vesilelerle saraya davet edildiği ve Padişahla görüştüğü bilinmektedir. Zaman zaman da devlet adamları onun dergâhını ziyaret etmişlerdir.

Velilere Hürmet

Padişah I. Ahmed, Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin atının arkasında yürüyecek kadar tasavvuf ehline saygı gösteren bir şahsiyettir. Rivayet olunur ki Hazreti Üftade, Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye hitaben; "Oğlum, padişahlar rikabında yürüsün." yani; "Sen atlı padişah da atın üzengisini çekerek yürüsün." diyerek ona dua etmiştir.

Bu duadan yıllar sonra, bir gün Üsküdar Çarşısında Hazreti Hüdâyî ile Padişah Sultan Ahmed karşılaşır. Padişah attan inip Şeyh Hazretleri'ni ata bindirir ve atın yularını da kendisi çeker. Bir müddet gittikten sonra attan iner ve Padişah'a şeyhi Üftade'nin kerametinin tecelli etmesi için ata binmeyi kabul ettiğini söyler.

Osmanlı padişahları gönül sultanlarının dualarını almak hususunda hep istekli olmuşlardır. Hazreti Hüdâyî bir gün Sultan Ahmed Han'la sohbette iken Sultan Ahmed kendisine; "Abdulkadir Geylani Hazretleri'nin kıyamet gününde müntesiplerinden pek çok günahkâra şefaat buyuracağına dair bir rivayet var. Bunun sıhhati ve âdem-i sıhhati mevzuunda ne buyrulur?" diye sorar. Hazreti Hüdâyî de bir an murakabeye vardıktan sonra rivayetin sıhhatini haber verir. Bunun üzerine Sultan Ahmed; "Sizin biz-

> "Osmanlı padişahlarının Kur'an'a ve Sünnet-i Seniyyeye bağlılıkları düşünülecek olursa, aldıkları İslamî terbiyenin muktezası olarak hayatlarını velilere saygı göstererek geçirmiş olmaları gerçeğe çok daha muvafık düşmektedir."

lere vaad ve tebşirirniz yok mudur?" deyince Hazreti Hüdâyî ellerini açarak; "Kıyamete kadar tarikatımıza intisab edenler, ömründe bir kere türbemizin önünden geçtiğinde Fatiha okuyanlar bizimdir. Bize mensub olanlar denizde boğulmasınlar, ahir ömürlerinde fakirlik görmesinler! İmanlarını kurtarmadıkça gitmesinler ve öleceklerini bilsinler ve haber versinler." diye dua buyurur.

Padişahların maneviyat sultanlarına verdikleri değer hususunda yine şöyle bir menkıbe anlatılır. Hüdâyî Hazretleri sarayda davetli olduğu bir günde abdest alırken suyunu bizzat Sultan döker ve havlusunu da Padişah'ın annesi tutar. Valide Sultan havluyu verirken gönlünden; "Hazreti Şeyh'in bir kerametini görseydim." diye geçirir. Bu duruma keşfen muttali olan Hüdâyî Hazretleri; "Hayret bazı kimseler bizden keramet isterler. Cihan Padişahı elimize su döküyor, valideleri havlu tutuyor, bundan daha güzel keramet mi olur?" der.

"Menkıbe deyip geçmemek gerekir. Menkıbeler insanları evliyaların dünyasına taşır. İnsanları gönül sultanları ile tanıştırdığınızda aslında onları aynı zamanda faziletler medeniyeti ile de tanıştırmış olursunuz."

Tasavvufî terbiyenin anlam dünyasına uzak olan kimselerin bu gibi rivayetleri uydurma veya değersiz görmeleri normaldir. Zira olguları dışarıdan değerlendirdikleri için; "Koskoca bir padişah nasıl olur da bir şeyh efendinin eline su döker." diye düşünebilirler. Böylesi bir hürmeti idrak edebilmek için tasavvuf ile bir şekilde tanışmış olmak gerekir. Osmanlı padişahlarının Kur'an'a ve sünnet-i seniyyeye bağlılıkları düşünülecek olursa, aldıkları İslâmî terbiyenin muktezası olarak hayatlarını velilere saygı göstererek geçirmiş olmaları gerçeğe çok daha muvafık düşmektedir.

Menkıbeler Öğretir

Gerçekliği olmadığı varsayımı ile önemli bir eğitim aracı olan menkıbeleri küçümseyen kimselerin gönül sultanlarının kıymetini anlamaları düşünülemez. Menkıbe deyip geçmemek gerekir. Menkıbeler insanları evliyaların dünyasına taşır. İnsanları gönül sultanları ile tanıştırdığınızda aslında onları aynı zamanda faziletler medeniyeti ile de tanıştırmış olursunuz. Çünkü dilden dile anlatılan evliya menkıbeleri, insanların ruh dünyalarına hitap eden derin mesajlar barındırmaktadır. Bu sayede günümüz tabiri ile birçok faziletlerin içselleştirilmesi söz konusu olur.

Mesela bir Müslüman devlet malını koruma konusunda çok hassas olmalıdır ve devlet malına zarar vermeyi asla düşünmemelidir. İşte böyle bir fazileti menkıbenin imkânlarından yararlanarak insanlara anlatmanın faydalarını düşündüğümüzde, menkıbelerin eğiticiliğinin

de farkına varmış oluruz. Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin şu meşhur menkıbesi, devlet malına veya sultanların ikramına tenezzül etmeme düşüncesini ne kadar da güzel işlemektedir:

Sultan I. Ahmed, Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye bir hediye gönderir, o da bunu kabul etmeyerek Padişah'a iade eder. Aynı hediyeyi Padişah Abdülmecid Sivâsî'ye gönderir ve Sivasî Efendi bu hediyeyi kabul edince Padişah; "Bu hediyeyi Hüdâyî'ye gönderdiğim halde kabul buyurmadılar." der. Abdülmecîd Sivâsî Efendi de; "Hüdâyî bir Anka'dır ki, lâşeye tenezzül etmez." cevabını verir. Birkaç gün sonra Hüdâyî Hazretleri ile karşılaşan Padişah; "Hediyeyi Sivâsî Efendi kabul etti." deyince Hüdâyî Hazretleri de; "Padişahım! Şeyh Abdülmecîd Sivâsî bir deryadır ki, deryaya bir katre çirkef masiva düşmekle mülevves olmaz." diyerek cevap verir.

Bu güzel menkıbeden anlıyoruz ki Hüdâyî Hazretleri gibi veliler hiçbir kimseden veya kurumdan kişisel bir menfaati akıllarında geçirmedikleri gibi, talebelerine ders olması için Padişah'tan gelen hediyeyi dahi kabul etmemişlerdir. Abdulmecîd Sivâsî Hazretleri'ne gelince o da Padişah'ın hediyesini bir laşeye benzetmekle bir ders vermiş, hem de iyi düşüncelerle Padişah'ın gönlünü kırmamak için o hediyeyi kabul etmiştir. Allah'u â'lem belki de alıp ihtiyacı olan birisine vermiştir. Diğer taraftan şahsi hediyeler başka ümmetin ihtiyacı için kurulan müesseselerin ihtiyaçları için alınan destekler başkadır. Tarih boyunca devletler çeşitli vakıflara arsa ve bazı mekânları, tahsis etmişlerdir ki birçok hizmet böylelikle yürümüştür.

Bazı Rüyalar

Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin bazı rüyaların yorumlanması konusunda da Padişahlara yardım ettiği rivayet edilmektedir. Sultan I. Ahmed bir gece rüyasında sefere çıkmak için hazırlandığını görür. Hareket etmek isterken sırt üstü yere düşer! Ürperti ile uykudan uyanır. Bu rüyanın tabirini kime sorarsa tatmin edici bir cevap alamaz. Padişah'a Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye rüyayı tabir ettirmesi yönünde telkinler yapılır. O bunun üzerine rüyayı bir kâğıda yazar ve kapalı bir zarfla Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'ne gönderir. Mektubu ulaştıran haberci Hüdâyî Hazretleri'ne mektubu uzattığında Hüdâyî Hazretleri daha mektubu açmadan haberciye elinde önceden hazırlamış olduğu zarfı verir. Padişah zarfı açtığında rüyasının tabirini görür. Rüyasının tabirinde Allah'ın yeryüzünü en güçlü varlık olarak yarattığını Padişah'ın sırtının yerle temasının iki kuvvetin birleşmesi anlamına geldiğini Allah'a dayanarak ve güvenerek hareket ederlerse Padişah'ın zafer kazanacağını ifade etmiştir."

> "Dilden dile anlatılan evliya menkıbeleri, insanların ruh dünyalarına hitap eden derin mesajlar barındırmaktadır. Bu sayede günümüz tabiri ile birçok faziletlerin içselleştirilmesi söz konusu olur."

Yine Padişah Sultan Ahmed'e yazdığı bir mektup da aynen şöyledir: "Bu gün seherice beyne'n-nevm ve'l yakaze bir hitab varid oldu. Dokuz yüz doksan yedide düşman tahtı feth olur diye uyandım! Kazvin hatıra geldi. İnşâallah hayırdır.' Seher vakti gördüğü bu rüya ile Kazvin'in bizim tarafa geçeceğine önceden haber verdiğine şahit oluyoruz. Elbette bu rüya gerçek bir kerametttir. Padişahlara yazdığı mektuplarında bazı hadiseleri açıkça haber verdiği görülmektedir."

Dipnot

Yazının geniş dipnotlarını web sitemizin makaleler bölümünde bulabilirsiniz.

Bursalı
Mehmed Tâhir Bey

"Eser son dönem biyografi müellifleri içerisinde seçkin bir yeri olan Bursalı Mehmed Tâhir Efendi'nin üç eserinin gün yüzüne çıkarılması açısından önemlidir."

BURSALI MEHMED TÂHİR BEY ve ÜÇ ESERİ Dr. Fatih Çınar Kitap

BURSALI MEHMED TÂHİR BEY
ve ÜÇ ESERİ

Ulemây-ı Osmâniyye'den Altı Zâtın Terceme-i Hâli
Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli
Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâli

Dr. Fatih Çınar

Kitap

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, ilmî, siyâsî ve irfânî gayretleriyle insanımız üzerinde derin izler bırakmış bir şahsiyettir. O, yakın tarihimizin önemli biyografi ve bibliyografya müelliflerinden biridir. Velûd bir müellif olan Tâhir Efendi, ilim dünyasında daha çok "Osmanlı Müellifleri" adlı eseriyle şöhret bulmuştur. Müellif, çeşitli yayın organlarında yayımlanan makalelerini bir araya getirmiş, bazı ilave ve çıkartmalarla bu muazzam eseri telif etmiştir. Tâhir Efendi, tanıtımı yapılan üç eserinde de daha önce çeşitli yayın organlarında biyografilerine yer verdiği isimlere özellikle dikkat çekmek için bu zatlar ve eserlerinden oluşan çalışmaları bir araya getirerek yayınlamıştır. Yakın tarihimizin önemli simalarından biri olan Tâhir Efendi'nin "Ulemâ -i Osmâniyyeden Altı Zâtın Terceme-i Hâli (İstanbul, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, 1321/1903, 39 s.)", "Meşâyih-i Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli (Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1318/1900, 48 s.)", "Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâli (Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1316/1899, 57 s.)" adlı çalışmaları birçok araştırmacı için temel kaynak mesabesinde olan çalışmalar niteliğindedirler. Eseri yayına hazırlayan Fatih Çınar, kitap çalışmasıyla ilgili amacını şu şekilde dile getirmiştir:

"Bu çalışmadaki amaçlarımızdan biri, Tâhir Efendi'nin de belirttiği gibi, müellifin konu edindiği zatlara, eserlerine ve tesir alanlarına özellikle dikkat çekmektir. Mehmed Tâhir Efendi, haklarında bilgi verdiği zatlarla ilgili kaynaklarda gördüğü hatalı bilgileri düzeltmek, bu bilgileri doğru bir şekilde insanımıza aktarmak, bu ilmî ve irfânî birikimden en doğru şekliyle istifade edilmesine ön ayak olmak için bu eserleri kaleme aldığını ifade etmiştir. Biz de birçok araştırmanın çeşitli vesilelerle başvurduğu Tâhir Efendi'nin kaynak niteliğindeki üç eserini, bu noktadaki önemlerinden hareketle kültür dünyamıza kazandırmayı hedefledik."

Yine Fatih Çınar, kitabın içeriği ve işleyişi ile ilgili olarak şu satırlara yer vermiştir: "Çalışma, Tâhir Efendi'nin hakkında bilgi sunduğu 6, akabinde 8, sonrasında ise 12 zatın biyografi ve bibliyograflarını dile getirecek şekilde tasarlanmıştır. Yani, çalışmada öncelikle "Ulemây-ı Osmâniyye'den Altı Zâtın Terceme-i Hâli" adlı çalışmaya, ardından "Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zatın Terâcim-i Ahvâli" başlıklı esere, son olarak da "Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâli" ismini taşıyan esere yer verilerek şekillendirilmiştir."

Tâhir Efendi'nin bahsi geçen eserlerinde biyografilerine yer verdiği isimleri şu şekilde gösterebiliriz:

1. Ulemây-ı Osmâniyye'den Altı Zâtın Terceme-i Hâli: Kâfiyeci Mehmed Muhyiddin, Dede Çengî, Birgivî Mehmed Efendi, Mehmed Ayşî Efendi, Yusuf-zâde Abdullah Hilmî, Mehmed Ebû Saîd el-Hâdimî.

2. Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zatın Terâcim-i Ahvâli: Şeyh Şemsüddîn-i Sivâsî, Ali Dede Bosnevî, Ali Çelebi İznikî, İsmâîl-i Ankaravî, Abdullâh-i Bosnevî, Abdülehad en-Nûrî, Müstakimzâde Sa'dettin Süleyman Nakşbendî, Gazzi-zâde Abdüllatîf Bursevî.

3. Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâli: E'âzım-i Meşâyih ve Ulemâdan Şeyhü'l-Ekber, Sadruddîn-i Konevî, Abdurrahmân-ı Bistâmî, Cemâl-i Halvetî, Şeyh Bâlî-i Sofyevî, Azîz Mahmûd Hüdâî, Niyâzî-i Mısrî, İsmâîl-i Hakkı, Karabâş-ı Velî, Abdullah Salâhî-i Uşşâkî, Seyyid Murtezâ, Seyyid Kemâleddîn Harîrî.

Eser, Dr. Fatih Çınar tarafından Tâhir Efendi'nin bu üç çalışması bir araya getirilerek yayına hazırlanmış ve Kitap Dünyası Yayınları arasında yayınlanmıştır. Okuyucusunun bol olmasını ve kitabın bilim dünyasına katkı sağlamasını dileriz.

Kitap Dünyası Yayınları

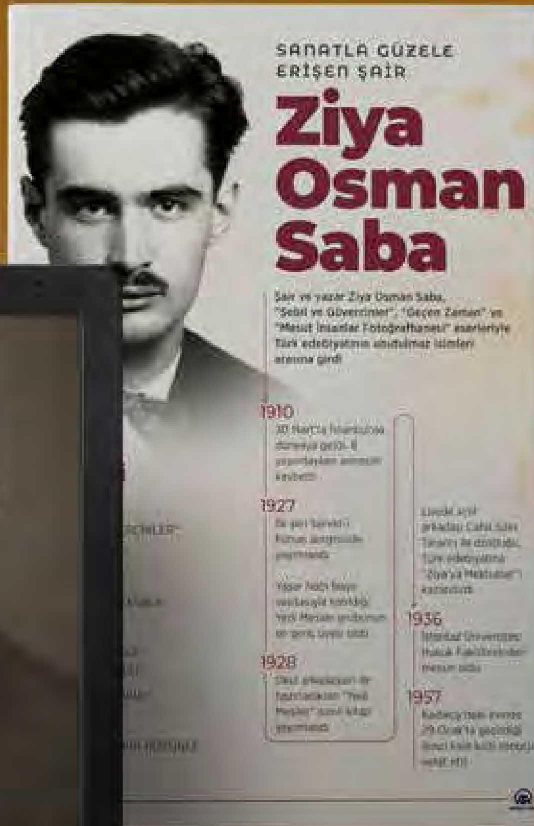
Tel: 0 216 353 08 68

Ruh İklimimizin Seçkin Edibi: Ziya Osman Saba

"Ziya Osman Saba, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en özgün simalarından biridir. Onun özgün şiiri, çağdaşları arasında ilk bakışta fark edilememiş ama geçen zaman içinde değeri artarak ilgi odağı hâline gelmiştir."

Cumhuriyet Devri Türk şiirinde çok farklı anlayışlara, dünya görüşlerine, türlü huy ve karaktere sahip şairler vardır. Diyebilirim ki onlar arasında en orijinal simalardan biri Ziya Osman Saba'dır.

Ziya Osman Saba çok sevdiğim bir şair ve yazar. Bugüne kadar hakkında sayısını bilemediğim kadar yazı yazdım, yakınlarıyla görüştüm, iki kitap yayınladım, toplantılar düzenledim. Şükürler olsun ki kısmen de olsa edebiyat dünyamızın gündemine geldi. Merhum Mustafa Miyasoğlu'nun emeklerini de unutmamak gerek. O da Saba hakkında bir biyografi kitabı yazdı, yazılar kaleme aldı. Bugün de şairimize sahip çıkanlar var. Ne güzel... Vefalı ve kadirbilir insanlarımızın sayısı hep artsın inşallah. Ne acıdır ki Ziya Osman'ın hâlâ bir kabri yok. Bu konuda yıllar önce Eyüpsultan'da yaptığımız araştırmalardan sonuç çıkmamıştı. Ama bu yoldaki çalışmalarım devam ediyor.

Ziya Osman ile Dostluğum

Benim Ziya Osman Saba'nın eserlerini Şanlıurfa'da ortaokulda okuduğum yıllarda okumaya başlamıştım. 13 yaşımda iken şiir ve yazıları beni etkilemiş, eserlerini zevkle okumuştum. Her gün okula gidip gelirken önünden geçtiğim bir fotoğrafçı dükkânı vardı. Adı da "Saba Fotoğrafhanesi" idi. Saba'nın Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi kitabı ile o dükkânın ismini kafamda ve gönlümde özdeştirmiştim. Güzel resimleri görüyordum o vitrinde. Gülümseyen, mesut insanların iç açıcı fotoğraflarıydı. Orada çalışan yaşıtım bir çocuğu görüyordum her sabah. Onunla kendiliğinden oluşan samimi bir dostluğumuz başlamıştı. Tabii okul bitti, şehirden ayrıldım. Ben daha sonra bu ilimize defalarca gittim. Ancak hayallerimde esaslı bir şekilde yer eden dükkânın yıkılıp yok olması ihtimali yüzünden o çarşıya gidemedim, o yoldan geçemedim. Hatırasıyla birlikte içimde bir ukde olarak kaldı. Yıllar sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okurken Ziya Osman'a yeniden merak saldım. Bütün şiir ve hikâyelerini bir daha inceledim. Kitap tanıtım yazılarını tek tek elden geçirdim. Hakkında yazılanları okudum. 1985'li yıllarda onunla ilgili bir kitap yazma hevesine düştüm. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne aylarca kapanarak şiir kitaplarında yer almayan bütün şiirlerini tespit ettim. Bu çok ciddi bir akademik çalışmaydı.

> "Ziya Osman Saba, devrindeki diğer birçok şairin aksine ölümden korkmayan, edebiyatımızda ölüme aşina aydınlık bir çehre olarak belirir."

Tevekkülün Şairi

Ziya Osman Saba, Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin en özgün simalarından biridir. Onun özgün şiiri, çağdaşları arasında ilk bakışta fark edilememiş ama geçen zaman içinde değeri artarak ilgi odağı hâline gelmiştir. Saba, şiir, hikâye ve denemelerini yazdığı dönemde kendine ait farklı bir edebiyat dili oluşturdu. Ferdî diyebileceğimiz, ama aslında herkesi ilgilendiren yalnızlık, ölüm düşüncesi, anne baba sevgisi, eşe sadakat, çocuklara düşkünlük, tevekkül, azla yetinme gibi insani temel temalarla şiirinin kozasını ördü. Sadelik içindeki güzelliği yakalayabilen bir şairdi o. Rabb'ine yalvaran, Yaradan'ına yakarışlarla dolu olan şiirleri, ahiret hasreti, ölüme aşinalık, rıza göstermek ve sabır gibi konular, aslında bizim geleneğimizde, özellikle tasavvuf anlayışımızda yaygın olan temalardı.

Ölümü En Çok İşleyen Şair

Ziya Osman'ın şiirini incelediğimizde ölüm konusunun çok fazla işlendiğini görürüz. Gerçek bir rint olan Saba için ölüm, Yahya Kemal'in muhteşem teşbihiyle "âsûde bir bahar ülkesi"dir. Küçük yaşta annesini, daha sonra da babasını kaybeden şair bütün şiirlerinde ölüme iyimser bir gözle bakar. Çünkü sevdikleri öte dünyaya

göçmüştür. Ölümden sonraki âlemi görmek ister. "Bir Ölünün Arkasından" şiirinde ölüm ve ayrılığı anlattıktan sonra, ölümden sonraki kavuşmayı merak eder; *"Nasıl öldü, Ya Rabb'im, nasıl öleceğiz!/Hangi sonsuz geceler, iklimler geçeceğiz!/Bundan sonra da bir gün aynı sofrada/Oturacak mıyız bir daha?.."*

"Her Sabah Uyanınca" şiirinde de *"bitmeyen yarını"* sorar; *"Bütün kaybolmuşların bir gün beraberinde/Görecek miyim tekrar yirmi yaş baharını?/Hiç bir şey olmamış, her şey yerli yerinde,/Rabb'im, verecek misin o bitmeyen yarını?"* Bütün bu sorular "Kavuşmalar" şiirinde cevabını bulur; *"Sakin gülümsemede her insan diğerine,/Bütün hastalar iyi, ölüler... Hepsi de sağ!/Her anne evladını basmış artık bağrına./Ya Rab! Merhametinin ulaştık diyarına."*

Ebedî temaları ve beşerî konuları şiir ve hikâyelerine başarıyla aktarabilen Ziya Osman, "Geç Kaldık" şiirinde Yaradan'ına hesap verme telâşı ve endişesini yaşayan bir kulun heyecanını ve pişmanlığını, son derece nefis bir şekilde şöyle dile getiriyor:

"Geç kaldık, Ya Rab, geç kaldık!/Şu hayat işte, gök, dallar, gün,/Bizi sardı, çok oyalandık/Geç kaldık, Ya Rab, geç kaldık,/Bırakıp fazlasını ömrün/Koşup sükûnuna ermeğe,/Koşup sana hesap vermeğe/Geç kaldık Ya Rab, geç kaldık..."

Ölümden Korkmayan Şair

Ziya Osman Saba, devrindeki diğer birçok şairin aksine ölümden korkmayan, edebiyatımızda ölüme aşina aydınlık bir çehre olarak belirir. Mesela 1938 yılında yazdığı "Artık Yaşamak İçin..." şiirinde dünyanın fani oluşunu çok güzel tasvir eder ve bir bakıma öte dünyaya, ebedî âleme herkesin hazırlık içinde olması gerektiğini söyler. İşte o şiirden mısralar:

Artık yaşamak için herkesten kaçacağız,
Dünya bize verecek yalnız güzellikleri,
Yalnız, semalarından dökecek ruhumuza,
Geceler mehtapları ve gündüzler seheri.

Düşünceli yürürken, bir yol dönemecinde
Çıkacak önümüze beyaz dallarla bahar.
Hatırlatacak bize şen çocukluğumuzu,
Erguvanlı bir bahçe, mor salkımlı bir duvar.

Tekrar yaşayacağız ümitli sabahları,
Bulacağız dünyanın o en güzel yerini.
Ebedî bir sahilde ah tekrar tadacağız
Kol kola, sükûn dolu akşam gezmelerini...

Unutulamayan Şair ve Yazar

Şüphesiz Ziya Osman şiiri ve hikâyeleriyle edebiyatımızın seçkin isimleri arasında yerini almış bulunuyor. Bugün Ziya Osman'sız bir antoloji eksik, ondan söz etmeyen edebiyat tarihi noksandır. 1980'li yıllarda rahmetli Mustafa Miyasoğlu ve benim bazı araştırmalarım ve çalışmalarımla Ziya Osman, daha çok konuşulmaya ve anlaşılmaya çalışıldı. Hakkında yazılanların sayısı arttı, defalarca anma programları gerçekleşti. Dergi ve gazetelerde çıkan yazılarla artık bu özge edibimiz gönüllerde yer alanlar kervanına katılmış bulunuyor. Bu önemli bir gelişme. Zira Ziya Osman, fikirleri dolayısıyla unutturulmak isteniyordu. Hadi daha açık söyleyelim: Eski değerlerin peşinde görülüyor, "tutucu" kabul ediliyordu. Kimine göre işlediği temalar bayattı, köhneydi. Ölümden, aileden, sevgiden, kabirden ve ahiretten bahsediyordu. Bunlar, çağdaşı olan egemen edebiyat çevrelerinin pek hoşlanmadığı konulardı esasen. Onlar Beyoğlu'nun arka sokaklarında içki sofralarında mırıldandıkları lafların, bohem hayatlarındaki mırıldanışların şiir kabul edilmesini istiyorlardı. Garip, aykırı ve toplumun yadırgayacağı konular revaçtaydı. Olmadı, onların büyük çoğunluğu unutuldu gitti, ama Ziya Osman her dem tazedir; fikirleri, yalın şiiri ve muhteşem nesriyle bugün de aramızda yaşıyor.

"Çelebi Adamı, İyi Bilirdik"

Yıllar önce rahmetli Ergun Göze Ağabeyim ile başında bulunduğu Boğaziçi Yayınları'nda Ziya Osman'ı konuşuyorduk. Edibimiz hakkında hazırladığım biyografi kitabını imzalayıp büyüğüme

arz etmiştim. Çok duygulandı ve hatıraları tazelendi. Aynı fakültede okumuşlardı. "Çok beyefendi, iyi bir insandı. Allah rahmet eylesin." demişti. Çelebi kişiliği ve tevazuuyla en yakın dostlarını bile şaşırtan bu kalem ustası, edebiyatımızda belki de hakkında en çok övgü dolu yazıların kaleme alındığı bir şair ve hikâyecimiz olarak kalacak. Âdeta edebiyat camiasının tamamı, Saba hakkında kendilerine yöneltilen "Nasıl bilirdiniz?" sorusuna "İyi biliriz!" karşılığını vermişlerdir. Tabii bu olumlu kanaatler, edebiyatçımızın hem sanatkâr vasfı, hem de insani yönüne dairdir. Çok farklı dünya görüşlerine bağlı şair ve yazarların, Ziya Osman hakkındaki toplu değerlendirmelerini, hassasiyet ve hislerini ihtiva eden hatıralarını Ziya Osman Saba Sevgisi adlı kitabımda bir araya getirdim. Neredeyse hakkında konuşan, yazan, fikir beyan edenlerin hepsi olumlu sözler söylemiş, güzel kanaatler belirtmişlerdi. Şiirlerinde ve hikâyelerinde aile, ölüm, tevazu, kanaatkârlık, merhamet, sevgi ve dostluk gibi ebedî temaları güçlü şekilde işleyen Saba'nın duygu ve düşünce hayatımızda daha çok yer alması, hepimizin kazancıdır. İdeolojilerin egemen olduğu, kutuplaşmaların yaygınlık kazandığı bir dönemde sloganların dışında kalarak yüreğini konuşturan iyi bir edebiyatçı ile tanışmak isteyenlerin, bu şahitliklere kulak vermesi gerek. Ziya Osman Saba, yüzyıllardır söylenegelen ebedî hakikatleri modern bir dille seslendiriyor aslında. Temelini dinimizden alan erdem ve fazilet hislerini esas alan edibimizin varlığı ise, duygu, düşünce ve edebiyat hayatımızı daha da derinleştiriyor, zenginleştiriyor.

Ziya Osman Saba Sevgisi

Ziya Osman Saba Sevgisi kitabında yer alan, şair ve yazarımız hakkında görüş, telakki ve değerlendirileri bulunanlar arasında Cahit Sıtkı Tarancı, Mehmet Kaplan, Oktay Akbal, Yaşar Nabi N ayır, Haldun Taner, Behçet Necatigil, Necati Cumalı, Yaşar Kemal, Tahsin Yücel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Faik Baysal, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Vasfi Mahir Kocatürk, Nihad Sâmi Banarlı, Ahmet Kabaklı, Salâh Birsel, İlhan Geçer, Selim İleri, Şerif Aktaş, Halit Fahri Ozansoy ve yaşayan pek çok şair ve eleştirmen de bulunuyor. Mesela Cahit Sıtkı, bir mektubunda diyor ki; "Ziya'cığım, İstanbul'dayken içime sıkıntı bastığı zaman sana koşardım, çünkü sen benim için yalnız vefakâr ve hâlden anlar bir dost değil, aynı zamanda, açık havayı, güneşi, baharı, iyiliği de temsil eden, nasıl olup da insan kalıbına girdiğine daima hayret ettiğim bir meleksin. Melek olduğun şundan da belli ki bana 'vefasız' demeye dilin varmıyor. Ne diyeyim, bana senin gibi bir dost verdiği için Allah'a hamd-ü sena etmekten başka ne gelir elimden!"

İnceliklerin Şairiydi

Ziya Osman Saba, tahassüslerin, inceliklerin, eskimez değerlerin sanatkârı. Abdülhak Şinasi Hisar'ın tabiriyle "bir eski zaman adamı"ydı. Öte dünyaya hasret duyan, ahireti özleyen, ölümü tevekkülle karşılayan bir inanç adamıydı o. Bir şiirinde "En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz/ Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz" diyordu. Bugün mezar yeri belli olmasa bile Eyüp Sultan'ın manevî ikliminde ebedî uykusunu uyuyan Saba hâlâ aramızda ruhuyla yaşıyor. Ocak ayında, vefat yıldönümünde rahmetle anıyoruz merhamet ve vefa yazarını. Sebil ve güvercinlerin, iyiliklerin, beyazların ve İstanbul'un şairini asla unutmayacağız.

1910 yılında İstanbul'da doğmuştu. 29 Ocak 1957 tarihinde fani dünya hayatına veda etti, iki gün sonra Eyüpsultan Kabristanı'nda ailesiyle buluştu. Onun hepimizin dünyasında büyük yeri var. Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi'ndeki nefis hikâyelerini yine okuyacağız. Sebil ve Güvercinler'deki, Geçen Zaman'daki, Nefes Almak'taki şiirlerini yine okumaya devam edeceğiz. Çocukluğumuzun, hatıralarımızın, İstanbul'un, hüznün, tevekkülün ve sevginin yitik kalemi, mistik sanatkâr Ziya Osman Saba'yı elbette unutmayacağız. Her zaman rahmetle, şükranla, sevgiyle ve dualarla anacağız. Zira o, bizim duygularımızı seslendirmişti. Acılarımızı, kederlerimizi, hüzünlerimizi ifade etmişti. Ona ödenmesi güç minnet borcumuz var. Kabri nur, mekânı cennet, menzili mübarek, makamı yüksek olsun inşallah.

Güzel Bakan Güzel Görür

"İçinde temizlik, güzellik ve iyilik olanlar, seni ve senin her şeyini güzel görürler veya güzelliğe yorarlar. Fakat içinde kötülük ve çirkinlik olanlar ise daima senin kötü yönlerini ve eksiklerini dillerine dolarlar."

İnsanoğlu erdemleri ve zaafları ile insandır. Önemli olan bakış açısıdır. Söz sultanları; "Güzel bakan güzel görür, güzel gören de güzel düşünür." demişler.

Mevlâna, Mesnevî adlı meşhur eserinde şöyle bir olay anlatır. "Ülkenin padişahı alçak gönüllü, erdemli ve bilgin bir kişiyi sarayında misafir eder. Saray o kadar güzeldir ki 1000 odalı, mobilyalar sedef işlemeli, her taraf elmas, yakut, zümrüt gibi değerli taşlarla süslenmiş. Sarayda ne ararsan her şey var. Altın ve gümüşle kaplanmış eşyalar. Hizmetçiler bir dediğini iki etmiyor. Her isteğin yerine getiriliyor. Her türlü güzellik burada. Misafir bu güzellik ve cömertlik karşısında teşekkürlerini dile getirir. Muhteşem karşılandığı gibi öylede yolcu edilir. Bu bilge kişi köyüne mutluluk içinde döner ve orada gördüğü güzellikleri anlatmakla bitiremez.

Aradan bir zaman geçtikten sonra padişah bu seferde karasineği sarayına misafir eder. Ona da her türlü hizmet yapılır. Sinek bu gösterişli sarayda gezinir, dolaşır ve günü doluncaya kadar yaşar. O da bilge kişi gibi yolcu edilir. Karasinek arkadaşlarının yanına dönünce:

- Öyle anlatıldığı gibi güzel bir yer değil. Cömertliklerini de görmedim diyerek başlar anlatmaya. Ortada öyle saray falan da görmedim. Koca sarayda işe yarar sadece kara bir delik vardı. Çocuklar oraya tuvaletlerini yapıyorlardı. Ben de oralarda öteye beriye konarak vaktimi geçirdim. Saray denilen şey, sadece kocaman delikli bir tuvaletti...!

Mevlâna sözlerini şöyle bağlıyor. "İçinde temizlik, güzellik ve iyilik olanlar, seni ve senin her şeyini güzel görürler veya güzelliğe yorarlar. Fakat içinde kötülük ve çirkinlik olanlar ise daima senin kötü yönlerini ve eksiklerini dillerine dolarlar. Bu insanlara dikkate alıp kendinden ve özünden ödün verme. Asaletini kaybetme. Kıskançlıklara ve kötü niyetlilere aldırma. Sürekli güzellik ve doğruluk üzere ol. Dostlarının güzel huylu, dürüst ve erdemli insanlar olmasına dikkat et."

"Unutmayalım ki özünde başarısızlık ve tembellik olan insanlar aynı hikâyemizdeki karasineklere benzerler. Sürekli başarısızlıklardan, zorluklardan, imkânsızlıklardan söz edip dururlar."

Bizler olumsuz eleştirilere takılıp kalmamalı, yıkıcı ve yerinde olmayan eleştirilere kulak vermemeliyiz. Yerinde ve yapıcı eleştirilerden yararlanmasını bilmeliyiz. Unutmayalım ki özünde başarısızlık ve tembellik olan insanlar aynı hikâyemizdeki karasineklere benzerler. Sürekli başarısızlıklardan, zorluklardan, imkânsızlıklardan söz edip dururlar. Olumsuz düşünürler. Karasinekler gibi olumsuzluklar üzerine konup kalkarlar. Çevrelerine de olumsuzluk aşılar, umutsuzluk bulaştırır ve mutsuzluk saçarlar.

Hayata olumlu bakan insanlarda aynı hikâyedeki bilge kişi gibi özünde iyilik, güzellik olduğundan, her şeye güzel bakar, güzel görüp güzel düşünürler. Olumlu düşünenler çevrelerine umut, huzur ve mutluluk saçarlar. Güzel insanlarla birlikte yaşar, hayata da umutla bakarlar. Bu insanlar çevresine başarı ve çalışkanlık öğütler, işbirliği, yardımlaşma ve dayanışma içine girerler. Kendisine, ailesine ve insanlığa yararlı işler peşinde koşarlar. Hayırlı insan olurlar.

Hakk'ın Peşinde

Arayıp bulmalı her dem helâli
Haramla karıştı zordur diyorlar
İşte bu gönlümün budur melali
Elbette çaresi vardır diyorlar

Gayretle çalışıp helâl yiyince
Edep ve hayadan libas giyince
Nasıl boğmasınki kulu sevince
Aklın yolu her dem birdir diyorlar

Hakk'a karşı gelmek ne küstah cüret
Nadim ol ve mağfiret et mağfiret
Uzak değil bize yakın ahiret
Bu şuurda olmak kardır diyorlar

Adem'le başladı Hakk batıl harbi
İsa'yı çarmıha hep onlar gerdi
Yusuf'u zindana atanlar vardı
Zalimin zulmüne şerdir diyorlar

Düşman uyumamış uyurken millet
Yüzyıllardır sürer bu garip zillet
Atalet bizlerde onulmaz illet
Böyle yaşamaya ardır diyorlar

Kalk, diril ve diren dursun habaset
Yoksa zehirliyor akan necaset
Bitsin artık bitsin nedir bu haset
Gözdeki ışığa ferdir diyorlar

Hulusi TATAR

"Sanal Tur" sayfası yayında!

dijitaltur.hulusiefendivakfi.org.tr

Darende "sanal tur"a açıldı

Anadolu'nun manevîyat ve doğa turizmi merkezlerinden Darende, yılın dört mevsimi sanal tur ile gezilebilecek. Sanal gezinti uygulamasıyla ilçedeki külliye, müzeler, kanyon, şehitlik ve kale gibi tarihi ve kültürel mekânlar tüm ayrıntılarıyla görülebilecek. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı tarafından hayata geçirilen projede, Somuncu Baba Külliyesi'nde, "Allah dostu, gönül ereni" olarak bilinen Şeyh Hamid-i Veli'nin türbesinin yanı sıra Somuncu Baba Camisi, Hulusi Efendi Haziresi, Kudret Havuzu, Tohma Kanyonu, Somuncu Baba Müzesi, Şeyh Hamid-i Veli Kütüphanesi, Balıklı Kuyular, Hasan Gazi Türbesi ve Şehitlik Anıtı, Abdurrahman Erzincânî Camii ve Külliyesi, Yusuf Paşa Bedesteni, Günpınar Şelalesi, Seyyid Abdurrahman Gazi Türbesi, Balıklı Havuz, Çilehane, Hulusi Efendi Doğduğu Ev-Müzesi, Zengibar Kalesi gibi tarihi ve kültürel mekanlar tüm ayrıntılarıyla gezilebilmesi amaçlanıyor.

Qr Kodu okutarak sanal gezintiye başlayabilirsiniz.

Adres: Zaviye Mahallesi Hulûsi Efendi Caddesi No:85 PK:44700 Darende / Malatya / Türkiye
Tel: +90 422 615 1500 Fax: +90 422 615 2879 Web: https://hulusiefendivakfi.org.tr
e-posta: bilgi@hev.org.tr

